

Fragmentoitunut tieto ja oikeushenkilön rangaistusvastuu

Anonyymi syyllisyys erityisesti tuntemattoman tekijän tahdonmuodostuksen näkökulmasta

Rikosoikeus, vastuu ja vastuuseen asettaminen

Pro Gradu -tutkielma

Laatija:

Tommi Toivonen

19.04.2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro Gradu -tutkielma

Oppiaine: Rikosoikeus, vastuu ja vastuuseen asettaminen

Tekijä: Tommi Toivonen

Otsikko: Fragmentoitunut tieto ja oikeushenkilön rangaistusvastuu – Anonyymi syyllisyys erityisesti tuntemattoman tekijän tahdonmuodostuksen näkökulmasta

Ohjaaja: Tatu Hyttinen

Sivumäärä: XV + 63 sivua

Päivämäärä: 19.04.2025

Suomalainen rikosoikeus perustuu vahvasti luonnollisen henkilön tekemään rikokseen. Vuonna 1995 otettiin kuitenkin käyttöön oikeushenkilön rangaistusvastuu osana rikoslain kokonaisuudistusta. Oikeushenkilön rangaistusvastuu ei edellytä rikoksentehtäjän tunnistamista, sillä oikeushenkilö voidaan rangaistusvastuun edellytysten täytyessä tuomita rangaistukseen niin sanotun anonyymien syyllisyyden perusteella. Arvioinnin kannalta olennainen problematiikka liittyy tuntemattoman tekijän tahdonmuodostuksen arvioimiseen. Arvioinnin tekee erityisen haastavaksi se, että tieto on usein fragmentoitunut oikeushenkilöiden organisaatioissa. Tällöin ongelmaksi muodostuu sen selvittäminen ja toteen näyttäminen, että mitä anonyymi tekijä on teko hetkellä tiedostanut ja mieltänyt.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, milloin ja millä perusteilla oikeushenkilö voidaan tuomita rangaistukseen anonyymien tekijän tekemästä rikoksesta, kun tieto on lokeroitunut oikeushenkilön organisaatioissa. Tätä kysymystä lähestytään rikoslainopillisesta näkökulmasta analysoimalla sekä kotimaista että kansainvälistä lähdeaineistoa. Eri tulkintakaanonit johtavat vastakkaisiin lopputuloksiin, joten tutkimuksessa joudutaan myös punnitsemaan rikoslain vaihtoehtoisten tulkintamenetelmien välisiä suhteita anonyymien syyllisyyden kontekstissa.

Tutkimuksen tuloksena on, että oikeushenkilön rangaistusvastuu on mahdollinen myös tilanteissa, joissa tietoja on pyritty lokeroimaan oikeushenkilön organisaatioissa. Rangaistusvastuu kuitenkin edellyttää rikoslain tulkintamistä syyllisyysperiaatteen kanssa jännitteisellä tavalla. Samaan aikaan kasvaa myös riski luonnollisen henkilön tekemän rikoksen edellytyksestä irtaantumiseen, koska arviointi painottuu oikeushenkilön toimintaan. Lopuksi tutkimus käsittelee nykyistä rikosoikeutta ravistelevaa ideaa oikeushenkilöstä rikoksentehtäjänä. Tutkimus löytää anonyymistä syyllisyydestä kehityskohteita, sillä voimassa oleva sääntely ei ole kestäväällä pohjalla.

Avainsanat: anonyymi syyllisyys, anonyymi tekijä, oikeushenkilön rangaistusvastuu,

Sisällys

Anonyymi syyllisyys tiedon fragmentoituaessa.....	Error! Bookmark not defined.
Lähteet.....	V
Lyhenteet.....	XIII
Liitteet.....	XIV
1 Johdanto.....	1
1.1 Johdatus aiheeseen.....	1
1.2 Tutkimustehtävä ja rajaukset.....	3
1.3 Metodit ja lähdeaineisto.....	5
1.4 Tutkielman rakenne.....	7
2 Oikeushenkilön rikosoikeudellinen vastuu.....	9
2.1 Yleiset periaatteet Suomessa.....	9
2.2 Vastuun edellytykset.....	11
2.2.1 Rikosedellytys.....	11
2.2.2 Moite-edellytys.....	15
3 Anonyymi syyllisyys.....	21
3.1 Sääntelyn tarve ja lähtökohdat.....	21
3.2 Rangaistusvastuun edellytykset anonyymissä syyllisyydessä.....	24
3.2.1 Rikosedellytys.....	24
3.2.2 Moite-edellytys.....	28
4 Sääntelyratkaisut muissa oikeusjärjestyksissä.....	31
4.1 Collective knowledge -malli.....	31
4.2 Corporate ethos standard -malli.....	35
4.3 Structural negligence -doktriini.....	38
5 Rikoksen elementtejä koskevan tiedon jakautuminen usealle henkilölle... 	41
5.1 Lähtökohdat ja problematiikka.....	41
5.2 Tuntemattoman tekijän tahdonmuodostuksen arvioiminen.....	44
5.2.1 Rikoksentekijän selonottovelvollisuus.....	44
5.2.2 Anonyymien tekijän tietoisuuden konstruoiminen.....	47

5.3 Oikeushenkilö rikosoikeudellisena toimijana	54
5.3.1 Onko oikeushenkilön käsitteleminen rikoksentekijänä mahdollista?.....	54
5.3.2 Käytännön soveltaminen	58
6 Johtopäätökset	61

Lähteet

Kirjallisuus

- Abril, Patricia – Olazábal, Ann, The Locus of Corporate Scierter. *Columbia Business Law Review* (1) 2006, s. 81—166.
- Alvesalo-Kuusi, Anne – Lähteenmäki Liisa, Legislating for corporate criminal liability in Finland: 22-year long debate revisited. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 17 (1) 2016, s. 53–69.
- Alvesalo-Kuusi, Anne – Bittle, Steven – Lähteenmäki, Liisa, Repositioning the corporate criminal: Comparing and contrasting corporate criminal liability in Canada and Finland. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 42 (2-3) 2018, s. 215–231.
- Angelo, Matthew – Babin, Alexandra – Carney, Jackie – Alexander, Ashley, Corporate Criminal Liability. *American Criminal Law Review* 57 (3) 2020, s. 513–552.
- Ball, Patricia – Weinstein, Martin, Criminal Law's Greatest Mystery Thriller: Corporate Guilt through Collective Knowledge. *New England Law Review* 29 (1) 1994, s. 65–92.
- Berry, Janis, Defense of Businesses: Individual Officers and Employees in Corporate Criminal Investigations. *Public Contract Law Journal* 19 (4) 1990, s. 648–688.
- Boucht, Johan – Frände Dan, Suomen rikosoikeus: rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. 2. uudistettu painos. Poliisiammattikorkeakoulu 2019.
- Bucy, Pamela, Corporate Ethos: A Standard for Imposing Corporate Criminal Liability. *Minnesota Law Review* 75 (4) 1991, s. 1095–1184.
- Capuano, Angelo, Catching the leprechaun: Company liability and the case for a benefit test in organic attribution. *Australian Journal of Corporate Law* 24 (2) 2010, s. 177–206.
- Cavallin, Samuel, Skuld. Andra upplagan. Iustus förlag 1999.
- Cavanagh, Neil, Corporate Criminal Liability: An Assessment of the Models of Fault. *Journal of Criminal Law* 75 (5) 2011, s. 414–440.
- Corporate Crime: Regulating Corporate Behavior Through Criminal Sanctions. *Harvard Law Review* 92 (6) 1979, s. 1227–1375.

- De Maglie, Cristina, *Models of Corporate Criminal Liability in Comparative Law*.
Washington University Global Studies Law Review 4 (3) 2005, s. 547–566.
- De Maglie, Cristina, *Societas Delinquere Potest? The Italian Solution*, s. 255–270
teoksessa Pieth, Mark – Ivory, Radha, *Corporate Criminal Liability: Emergence, Convergence, and Risk*. Springer 2011.
- Diamantis, Mihailis, *Functional Corporate Knowledge*. William & Mary Law Review 61 (2) 2019, s. 319–396.
- Dretske, Fred, *Explaining Behavior: Reasons in a World of Causes*. The MIT Press 1988.
- Ellis, Nan – Dow, Steven, *Attaching Criminal Liability to Credit Rating Agencies: Use of the Corporate Ethos Theory of Criminal Liability*. University of Pennsylvania Journal of Business Law 17 (1) 2014, s. 167–226.
- Fanto, James, *Recognizing the ‘Bad Barrel’ in Public Business Firms: Social and Organizational Factors in Misconduct by Senior Decision-makers*. Buffalo Law Review 57 (1) 2009, s. 1–82.
- Field, Stewart – Jörg, Nico, *Corporate Criminal Liability and Manslaughter: Should We Be Going Dutch?* Criminal Law Review 3/1991, s. 156–171.
- Fisse, Brent, *Restructuring Corporate Criminal Law: Deterrence, Retribution, Fault and Sanctions*. Southern California Law Review 56 (6) 1982, s. 1145–1246.
- French, Peter, *The Corporation as a Moral Person*. American Philosophical Quarterly 16 (3) 1979, s. 207–215.
- French, Peter, *Corporate Ethics*. Harcourt Brace College Publishers 1995.
- Frände, Dan, *Onko viimeinen sana sanottu olosuhdetahallisuudesta?* Defensor Legis 2/2010, s. 157–165. (Frände 2012a).
- Frände, Dan, *Yleinen rikosoikeus. 2. uudistettu painos*. Edita Publishing Oy 2012. (Frände 2012b).
- Gobert, James, *Corporate Criminality: Four Models of Fault*. Legal Studies 14 (3) 1994, s. 393–410.
- Gobert, James – Mugnai, Enrico, *Coping with Corporate Criminality – Some Lessons from Italy*. Criminal Law Review 2002, s. 619–629.
- Gobert, James – Punch, Maurice, *Rethinking Corporate Crime*. Cambridge University Press 2003.
- Gobert, James – Pascal, Ana-Maria, *European developments in corporate criminal liability*. Routledge 2011.

- Hagemann, Thomas – Grinstein, Joseph, Mythology of Aggregate Corporate Knowledge: A Deconstruction. *George Washington Law Review* 65 (2) 1997, s. 210–247.
- Halabi, Sam, Collective Corporate Knowledge and the Federal False Claims Act. *Baylor Law Review* 68 (2) 2016, s. 265–334.
- Helenius, Dan, Oikeushenkilön rangaistusvastuu Suomen ulkopuolella tehdyistä rikoksista. *Defensor Legis* 4/2015, s. 772–790.
- Hess, Kendy, Because they can: The basis for the moral obligations of (certain) collectives. *Midwest Studies in Philosophy* 38 (1) 2014, s. 203–221.
- Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.
- Husa, Jaakko, Valkoista yksisarvista pyydystämässä vai mörköä paossa – ”oikeaa oikeusvertailua”? *Lakimies* 5/2010, s. 700–718.
- Hyttinen, Tatu, Olosuhdetahallisuuden vakioitu alaraja – oikeusturvaa vai korkeimman oikeuden retoriikkaa? *Defensor Legis* 6/2016, s.916–933.
- Kolehmainen, Antti, Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä, s. 106–134 teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita Publishing Oy 2016.
- Koponen, Pekka, KKO 2001:86 Tekijäasema kirjanpitorikoksessa teoksessa Timonen, Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein 2001: II, Talentum Media Oy 2002.
- Korkka, Heli, Oikeushenkilön toiminnassa tehty rikos ja sen estämisen laiminlyönti – organisaatiohuolimattomuus oikeushenkilön rangaistusvastuun perusteena. *Lakimies* 3–4/2019, s. 313–336. (Korkka 2019a).
- Korkka, Heli, Laiminlyönnillä aiheuttamisen hypoteettisuus – kuinka epävarma on tarpeeksi varma? s. 183–200 teoksessa Frände, dan – Helenius, Dan – Korkka, Heli – Lahti, Raimo – Lappi-Seppälä, Tapio – Melander, Sakari, Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 – 18/4 – 2019. *Forum Iuris* 2019. (Korkka 2019b).
- Korkka-Knuts, Heli, Behaviourally informed approach to corporate criminal law: Ethicality as efficiency. *Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice*, 10 (1) 2022. (Korkka-Knuts 2022a).

- Korkka-Knuts, Heli, Voiko yhtiö tehdä rikoksen? Yhtiö moraalisen ja rikosoikeudellisen toimijana, s. 346–363 teoksessa Yli-Hemminki, Esko – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo (toim.), Rikoksen ja rangaistuksen filosofia. Gaudeamus 2022. (Korkka-Knuts 2022b).
- Korkka-Knuts, Heli, Den juridiska personens straffrättsliga ansvar på grund av anonym skuld – Från traditionell skuldprincip till organisatorisk skuld. Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 1/2023, s. 1–17.
- Korkka-Knuts, Heli – Helenius, Dan – Frände, Dan, Yleinen Rikosoikeus. 3. uudistettu painos. Edita Publishing Oy 2020.
- Kotiranta, Kai, Oikeushenkilön rangaistusvastuun kohdentamisen ongelma osakeyhtiön sulautuessa. Defensor Legis 2/2021, s. 302–322.
- Lahti, Raimo, Rikosvastuun kohdentamisesta yhteisössä ja sen suhteesta oikeushenkilön rangaistusvastuuseen, s. 201–221 teoksessa Frände, dan – Helenius, Dan – Korkka, Heli – Lahti, Raimo – Lappi-Seppälä, Tapio – Melander, Sakari, Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 – 18/4 – 2019. Forum Iuris 2019.
- Lahti, Raimo, Teorian ja käytännön vuorovaikutus rikoslainopissa. Lakimies 7–8/2024, s. 1162–1177.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Oikeushenkilön rangaistusvastuu, s. 231–243 teoksessa Heinonen, Olavi – Koskinen, Pekka – Lappi-Seppälä, Tapio – Majanen, Martti – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Rautio, Ilkka, Rikosoikeus. Werner Söderström Lakitieto Oy 1999.
- Lederman, Eli, Models for Imposing Criminal Liability: From Adaptation and Imitation Toward Aggregation and the Search for Self-Identity. Buffalo Criminal Law Review 4 (1) 2000, s. 642–708.
- Manning, Rita, Corporate Responsibility and Corporate Personhood. Journal of Business Ethics 3 (1) 1984, s. 77–84.
- Matikkala, Jussi, Tahallisuudesta rikosoikeudessa. Suomalainen lakimiesyhdistys 2005.
- Matikkala, Jussi, Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Edita Publishing Oy 2010.
- Matikkala, Jussi, Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. 2. uudistettu painos. Edita Publishing Oy 2021.
- Melander, Sakari, Rikosvastuun yleiset edellytykset. Tietosanoma 2016.

- Nieminen, Marko, Oikeushenkilön rangaistusvastuu arvopaperimarkkinarikoksesta, s. 199–236 teoksessa Nuutila, Ari-Matti – Saarnilehto, Ari (toim.), Arvopaperimarkkinat. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja 2001.
- Nuutila, Ari-Matti, Rikoslain yleinen osa. Lakimiesliiton kustannus 1997.
- Nuutila, Ari-Matti, Työrikkokset, s. 985–1012 teoksessa Heinonen, Olavi – Koskinen, Pekka – Lappi-Seppälä, Tapio – Majanen, Martti – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Rautio, Ilkka, Rikosoikeus. Werner Söderström Lakitieto Oy 1999.
- Pirttisalo, Riikka, Oikeushenkilön rangaistusvastuusta, s. 329–344 teoksessa Konttinen-Di Nardo, Essi – Lahti, Raimo (toim.), Kirjoituksia modernista rikosoikeudesta. Helsingin hovioikeuden julkaisuja 2017.
- Plimpton, Elizabeth. – Walsh, Danielle, Corporate Criminal Liability. *American Criminal Law Review* 47 (2) 2010. Annual Survey of White Collar Crime, s. 331–362.
- Pocora, Monica, Distribution of Criminal Liability between the Legal and Physical Entity at EU Level. *Journal of Danubian Studies and Research* 6 (1) 2016, s. 385–393.
- Ragozino, Anthony, Replacing the Collective Knowledge Doctrine with a Better Theory for Establishing Corporate Mens Rea: The Duty Stratification Approach. *Southwestern University Law Review* 24 (2) 1995, s. 423–472.
- Sajama, Seppo, Argumentaatio oikeustieteellisessä tutkimuksessa, s. 24–50 teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita Publishing Oy 2015.
- Skupski, George, The Senior Management Mens Rea: Another Stab at a Workable Integration of Organizational Culpability into Corporate Criminal Liability. *Case Western Reserve Law Review* 62 (1) 2011, s. 263–328.
- Tapani, Jussi, Tuomari ja rikosoikeuden yleiset opit. *Oikeustiede – Jurisprudentia* 2006, s. 295–397.
- Tapani, Jussi, Esirikosten yksilöitävyys ja olosuhdetahallisuus. *Defensor Legis* 5/2013, s. 786–798. (Tapani 2013a).
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti, Rikosoikeuden yleinen osa. Vastuuoppi. 2. uudistettu painos. Alma Talent 2013. (Tapani 2013b).

- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti, Rikosoikeus – Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. 2. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2016.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu, Rikosoikeuden yleinen osa – Vastuuoppi. 3. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2019.
- Tolvanen, Matti, Trust, Business Ethics and Crime Prevention - Corporate Criminal Liability in Finland. Jurisprudencija 16 (1) 2009, s. 335–358.
- Trevino, Linda – Nelson, Katherine, Managing Business Ethics: Straight Talk About How to Do It Right. 8th Edition. John Wiley & Sons 2021.
- Velasquez, Manuel, Why corporations are not morally responsible for anything they do. Business & Professional Ethics Journal 2 (3) 1983, s. 1–18.
- Vihriälä, Helena, Tahallisuuden näyttäminen. Helsingin yliopisto 2012.
- Voiculescu, Aurora, Changing paradigms of corporate criminal responsibility: lessons for corporate social responsibility, s. 399–430 in McBarnet, Doreen – Voiculescu, Aurora – Campbell, Tom, The New Corporate Accountability. Cambridge University Press 2007.

Virallislähteet

- HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.
- HE 95/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- HE 53/2002 vp. Hallituksen esitys eräiden rikoslain talousrikossäännösten ja eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi.
- HE 109/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.
- HE 202/2024 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 1 luvun 11 §:n ja 46 luvun muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.
- Lakivaliokunnan mietintö LaVM 23/1994 vp - Lakivaliokunnan mietintö n:o 23 hallituksen esityksestä oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi sekä hallituksen esityksestä laiksi rikoslain 32 luvun muuttamisesta.

Lakivaliokunnan mietintö LaVM 28/2002 vp – Hallituksen esitys rikosoikeuden
yleisten oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

OECD, Good Practice Guidance on implementing specific articles of the Convention
on Combatting Bribery of Foreign Officials in International Foreign
Transactions, 2009.

Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 13/1987: Oikeushenkilön
rangaistusvastuu.

Recommendation 1988. Recommendation No. R (88) 18 of the Committee of
Ministers to Member States Concerning Liability of Enterprises Having Legal
Personality for Offences Committed in the Exercise of their Activities.

Rikoslakiprojektin ehdotus. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita
2020:22: Oikeushenkilön rangaistusvastuu – nykytila ja kehittämistarpeet.

Oikeustapaukset

Suomi

Korkein oikeus

KKO 2001:86

KKO 2006:64

KKO 2008:33

KKO 2013:56

KKO 2013:82

KKO 2014:20

KKO 2015:66

KKO 2015:85

KKO 2019:44

KKO 2019:107

KKO 2021:6

Hovioikeudet

HelHo R 13/3246 (30.01.2015)

HelHO R 14/2580 (02.02.2016)

HelHO R 16/1677 (29.06.2018)

HelHO R 18/1193 (30.08.2019)

I-SHO R 16/73 (25.08.2016)

I-SHO R 17/148 (19.04.2018)

I-SHO R 17/693 (27.04.2018)

I-SHO R 17/1119 (09.05.2019)

VaaHO R 18/363 (18.02.2019)

Käräjäoikeudet

Ahvenanmaan KO R 20/74 (04.11.2021)

Keski-Pohjanmaan KO R 13/657 (24.04.2015)

Kymenlaakson KO R 18/1449 (15.11.2019)

Yhdysvallat

New York Central & Hudson River Railroad Co. v. United States (1909)

United States v. Hilton Hotels Corporation, (467 F.2d 1000, 9th Cir. 1972)

United States v. Bank of New England (821 F. 2d 844, 1st Cir. 1987)

Internetlähteet

Corporate Liability in Europe. Clifford Chance 2012.

https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/PDF/European_Technical_Bulletin.pdf (Luettu 03.12.2024)

Lyhenteet

Co.	corporation
D.Lgs	Decreto Legislativo
em.	edellä mainittu
esim.	esimerkiksi
et al.	et alia (ja muut)
HE	hallituksen esitys
HelHO	Helsingin hovioikeus
HO	hovioikeus
Inc.	incorporated
I-SHO	Itä-Suomen hovioikeus
KK	kauppakaari
KO	käräjäoikeus
KKO	korkein oikeus
ks.	katso tarkemmin
mm.	muun muassa
ns.	niin sanottu
OECD	the Organization for Economic Co-operation and Development
Oy	osakeyhtiö
OYL	osakeyhtiölaki
OikTL	laki varallisuusosoikeudellisista oikeustoimista (228/1929)
RL	rikoslaki (39/1889)
s.	sivu
toim.	toimittanut
VaaHO	Vaasan hovioikeus
v.	versus
vt.	vertaa
vp	valtiopäivät
ään.	äänestysratkaisu

Liitteet

Liite 1. Ratkaisut, joissa tuomioistuin on ottanut kantaa anonyymiin syyllisyyteen

Käräjäoikeudet

Ratkaisu	Tuomittiinko luonnollinen henkilö rangaistukseen?	Tuomittiinko yhteisösakko?	Selite	Anonyymien tekijän vs. yhtiön tietoisuus
Ahvenanmaan KO R 20/74 (04.11.2021)	ei	kyllä	Luonnollisia henkilöitä vastuun nostettujen syytteiden tultua hylätyksi yhtiö tuomittiin yhteisösakkoon anonyymien syyllisyyden nojalla.	Tekijöiden tahdonmuodostusta arvioitiin epäsuorasti siihen nojaten, mitä syytteessä olleet luonnolliset henkilöt ovat tienneet.
Keski-Pohjanmaan KO R 13/657	ei	kyllä	Yhtiö tuomittiin yhteisösakkoon anonyymien syyllisyyden nojalla.	Tekijän tahdonmuodotusta ei arvioitu.

Hovioikeudet

Ratkaisu	Tuomittiinko luonnollinen henkilö rangaistukseen?	Tuomittiinko yhteisösakko?	Selite	Anonyymien tekijän vai yhtiön tietoisuus?
HelHO R 14/2580 02.02.2016	ei	ei	Syyttäjä vetosi anonyymiin syyllisyyteen, mutta HO ei katsonut, että rikosta oli tehty.	Anonyymien tekijän tahdonmuodostusta ei arvioitu.
HelHO R 16/1677 29.06.2018	ei	ei	Syyttäjä vetosi anonyymiin syyllisyyteen, mutta HO ei katsonut, että rikosta oli tehty.	Perusteluissa puhuttu siitä, mitä "yhtiö on tietoisena" tehnyt ja laiminlyönyt.
HelHO R 18/1193 30.08.2019	ei	ei	Syyttäjä vaati rangaistusta toissijaisesti anonyymien syyllisyyden perusteella. HO ei katsonut rikosta tapahtuneen ja hylkäsi syytteen.	Eri mieltä oleva oikeusneuvos olisi perustanut anonyymiin syyllisyyteen - puhui siitä, mitä "yhtiössä on tiedetty".
I-SHO R 16/73 25.08.2016	ei	kyllä	Yhtiö tuomittiin anonyymien syyllisyyden perusteella yhteisösakkoon jo KO:ssa. HO ei muuttanut ratkaisua anonyymien syyllisyyden osalta.	Potentiaalisten rikoksentehtävien joukko rajattu tiettyihin edustajiin, joiden tietoisuus noteerattu ja johon ratkaisu on perustettu.

Ratkaisu	Tuomittiinko luonnollinen henkilö rangaistukseen?	Tuomittiinko yhteisösakko?	Selite	Anonyymien tekijän vai yhtiön tietoisuus?
I-SHO R 17/693 27.04.2018	ei	ei	KO oli tuominnut anonyymien syyllisyyden nojalla viittaamalla yleisesti "muidenkin" laiminlyönteihin. HO ei tuominnut yhteisösakkoa, eikä mielenkiintoisesti ottanut kantaa anonyymiin syyllisyyteen.	Viitattu yleisesti "muidenkin henkilöiden" laiminlyönteihin syytettyjen laiminlyöntien ohella. Näiden muiden henkilöiden tahdonmuodostukseen ei otettu kantaa.
I-SHO R 17/1119 09.05.2019	ei	ei	Syyttäjä vaati rangaistusta anonyymien syyllisyyden perusteella. HO katsoi, että rikosta ei ole tehty.	Anonyymien tekijän tahdonmuodostusta ei arvioitu.
VaaHO R 18/363 18.02.2019	ei	kyllä	Pienyhtiö tuomittiin anonyymien syyllisyyden perusteella yhteisösakkoon, sillä rikoksentekijää ei kyetty osoittamaan.	Rikoksesta puhuttu ennemminkin yhtiön tasolla. Tekijän tahdonmuodostusta ei arvioitu.

Korkein oikeus

Ratkaisu	Tuomittiinko luonnollinen henkilö rangaistukseen?	Tuomittiinko yhteisösakko?	Selite	Anonyymien tekijän vs. yhtiön tietoisuus
KKO 2013:56 (ään.)	Kyllä, toisaalta ei	kyllä	Yhtiön organisaatiohuolimattomuus kohdistui aikaan, jolta ei tuomittu luonnollista henkilöä rangaistukseen.	Mainitulta aikaväliltä ei arvioitu yksittäisen rikoksentekijän tahdonmuodostusta.
KKO 2021:6	ei	kyllä	Yhtiö tuomittiin rangaistukseen anonyymien tekijän tekemästä rikoksesta, kun yhtiön toimitusjohtajaa vastaan nostettu syyte hylättiin.	Anonyymien tekijän tahdonmuodostusta arvioitiin RL edellyttämällä tavalla. Tietoisuus konstruointiin yhtiön tiedossa olevasta informaatiosta.

1 Johdanto

1.1 Johdatus aiheeseen

Oppi oikeushenkilön rangaistusvastuusta kehittyi ensimmäisenä Englannissa ja Yhdysvalloissa jo 1800–1900-luvun vaihteessa. Teollistumisen seurauksena yleistyi yritysten päätäntävällän siirtäminen yrityksen omistusrakenteen ulkopuolisille asiantuntijoille, jolloin yksittäisten henkilöiden rankaiseminen ei enää vastannut yrityksen tosiasiallista vallankäyttöä.¹ Koska yritysten toiminta perustui useiden johtajien yhteisvaikutukseen, syntyi tarve kohdistaa rangaistusvastuu siihen yksikköön, joka on kollektiivisesti toiminut moitittavasti.² Manner-Eurooppa seurasi Yhdysvaltoja noin puoli vuosisataa myöhemmin, ja vuonna 1988 Euroopan neuvosto antoi suosituksen, jonka mukaan oikeushenkilöt tulee pystyä saattamaan rikosoikeudelliseen vastuuseen niiden toiminnassa tehdyistä rikoksista.³ Suomessa kehitys kohti oikeushenkilön rangaistusvastuuta alkoi vuonna 1972, kun rikosoikeuskomitea aloitti rikoslainsäädännön perustavanlaisen uudistuksen valmistelemisen. Valmisteluprosessi saatiin päätökseen vuonna 1995 ja rikoslakiin lisättiin uusi luku koskien oikeushenkilön rangaistusvastuuta.⁴ Suomalainen vastuumalli ei ole säästynyt kritiikiltä, ja vuonna 2020 onkin tehty selvitys oikeushenkilön rangaistusvastuun kehittämistarpeista.⁵

Vaikka rikoslain uudistus mahdollisti rikosoikeudellisten seuraamusten kohdistamisen oikeushenkilöihin, ei oikeushenkilöitä Suomessa pidetä rikoksentekijöinä.⁶ Taustalla on vakiintunut kanta, että oikeushenkilöiltä puuttuu rikoksen tekemiseen vaadittava itsenäinen tahto.⁷ Tiivistäen tämä tarkoittaa sitä, että oikeushenkilöiden ei katsota kykenevän sisäistämään rangaistusvastuun edellyttämällä tavalla tietoa tai ymmärtämään tekojensa seurauksia. Suomessa on siten omaksuttu nominalistinen järjestelmä, jossa oikeushenkilön rangaistusvastuu perustuu luonnollisen henkilön rangaistavaan tekoon tai laiminlyöntiin.⁸ Se, että luonnollinen henkilö tekee rikoksen oikeushenkilön toiminnassa ei kuitenkaan yksin riitä

---

¹ Jaatinen 2000, s. 19.

² HE 95/1993 vp, s. 3; Pirttialo 2017, s. 330–331. Yhtiöiden päätöksentekoprosessista ks. myös French 1979, s. 199–207.

³ Recommendation 1988.

⁴ Jaatinen 2000, s. 18.

⁵ Ks. OM 2020.

⁶ Frände 2012b, s. 379.

⁷ HE 95/1993 vp, s. 16–17. Samansuuntaisesti Jaatinen 1998, s. 154, Alvesalo-Kuusi – Lähteenmäki 2016, s. 56; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2020, s. 264.

⁸ Alvesalo-Kuusi – Bittle – Lähteenmäki 2018, s. 222; Kotiranta 2021, s. 306. Nominalistisesta järjestelmästä ks. Cavanagh 2011, s. 414.

oikeushenkilön rangaistusvastuun perusteeksi, vaan tämän ohella edellytetään, että myös oikeushenkilön toimintaan voidaan kohdistaa rikosoikeudellinen moite. Tällainen moite voidaan kohdistaa oikeushenkilöön RL 9:2.1:n mukaan silloin, kun oikeushenkilön johtohenkilö on joko osallistunut rikokseen tai sallinut sen (samastaminen) taikka rikoksen tekemisen on tehnyt mahdolliseksi se, että oikeushenkilön toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta rikoksen ehkäisemiseksi (organisaatiohuolimattomuus).⁹

OECD:n hyvän käytännön opas oikeushenkilöiden vastuusta edellyttää, että niiden vastuuta ei saa rajoittaa tapauksiin, joissa tekoon syyllistyneet henkilöt asetetaan syytteeseen tai tuomitaan.¹⁰ Luonnollisen henkilön tuomitsemisesta riippumaton oikeushenkilön rangaistusvastuu on noussut osaksi kansainvälistä oikeutta ja tunnistetaan jo useimmissa oikeusjärjestyksissä Euroopassa.¹¹ Myös Suomessa RL 9:2.2 mahdollistaa oikeushenkilön rangaistusvastuun tilanteissa, joissa rikoksentekijää ei saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen. Tämän tutkimuksen kannalta relevantti on lainkohdassa ensimmäiseksi lueteltu tilanne, jolloin on selvää, että oikeushenkilön toiminnassa on tehty rikos, mutta tekijää ei kyetä selvittämään. Tästä skenaariorista ja vastuumuodosta käytetään nimitystä ”anonyymi syyllisyys”, joka on omaksuttu käyttöön myös tässä tutkimuksessa.¹² Anonyymi syyllisyys on sisällytetty rikoslakiin poikkeustapauksia vasten eräänlaiseksi oikeushenkilön rangaistusvastuun perälaudaksi. Säännöksen tehtävä on estää tilanteet, joissa oikeushenkilö välttäisi rangaistusvastuun, mikäli rikoksentekijää ei kyettäisi selvittämään tai muusta syystä tuomitsemaan rangaistukseen. Kuvatussa tilanteessa tekijän jääminen tuntemattomaksi ei muuta sitä tosiasiaa, että yhtiön toiminnassa on tehty rikos. Se, että tekijää ei kyetä selvittämään tai tämän syyllisyydestä ei pystytä tuottamaan riittävää näyttöä ei mitenkään vähennä oikeushenkilön toiminnan moitittavuutta.¹³ On myös mahdollista, että oikeushenkilön tekijä jää tuntemattomaksi juuri oikeushenkilön laiminlyönnin seurauksena. Näin ollen oikeushenkilön vapauttaminen vastuusta ei ole perusteltua. Jäljempänä luvuissa 3 ja 5 todettavalla tavalla anonyymien syyllisyyden soveltaminen vastuuperusteena tuo

---

⁹ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 375–376.

¹⁰ OECD, Good Practice Guidance on implementing specific articles of the Convention on Combating Bribery of Foreign Officials in International Foreign Transactions, 2009.

¹¹ Pocora 2016, s. 389. Ks. myös Clifford Chance 2012.

¹² Vastuumuodon nimeksi on tässä tutkimuksessa valittu ”anonyymi syyllisyys”, sillä se on aiheesta eniten käytetty termi. Vastuumuodolle oikeuskirjallisuudessa esitettyjä vaihtoehtoisia nimityksiä ovat nimetön syyllisyys (Frände 2012b, s. 380) ja anonyymi tekijävastuu (Kotiranta 2021, s. 311).

¹³ HE 95/1993 vp, s. 34.

mukanaan useita haasteita ja ongelmia. Pääsääntöisesti vastuu pyritäänkin ensisijaisesti kohdistamaan oikeushenkilön puolesta toimiviin luonnollisiin henkilöihin.¹⁴

Riippumatta siitä, onko rikoksentekijä tiedossa vai ei, on syyttäjän näytettävä toteen, että oikeushenkilön toiminnassa on tehty teko tai laiminlyönti, joka on rikoslaissa säädetty rangaistavaksi.¹⁵ Muun ohessa syyttäjän on siten näytettävä teon tai laiminlyönnin tahallisuus tai huolimattomuus. Kun tekijä jää anonyymiksi, on tuomioistuimen arvioitava tuntemattoman rikoksentekijän tahdonmuodostusta syyksiluettavuuden ratkaisemiseksi. Tällöin oikeushenkilön organisaatiossa oleva tieto on korostuneessa asemassa, sillä ilman muuta informaatiota tekijän tahdonmuodostuksen arviointi on perustettava tekoon ja siitä saatavaan objektiiviseen tietoon.¹⁶ Oikeushenkilöiden suhdetta tietoon voikin kuvailla kaksijakoiseksi ja paradoksaaliseksi. Yhtäältä tiedon kerääminen on kriittistä rikollisen toiminnan havaitsemiseksi ja estämiseksi yhtiön toiminnassa. Toisaalta se on juuri tieto, joka muuntaa toiminnan oikeushenkilön kannalta rangaistavaksi.¹⁷ Oikeushenkilöt joutuvat tasapainottelemaan tietämättömyyden ja raskauttavan tietoisuuden välillä. Vastaavasti lainsäädännön tulisi pyrkiä kasvattamaan oikeushenkilöiden tiedonintressiä omasta toiminnastaan. On pyrittävä tilanteeseen, jossa oikeushenkilöiden parhaan edun mukaista on estää rikoksia omassa toiminnassaan, ei pyrkiä välttämään rangaistusvastuuta sen toiminnassa tehdyistä rikoksista. Tämä on kuitenkin huomattavasti helpommin sanottu kuin tehty.

1.2 Tutkimustehtävä ja rajaukset

Tässä tutkimuksessa tarkastelen oikeushenkilön anonyymiin vastuuseen perustuvaa rangaistusvastuuta erityisesti tilanteissa, joissa tieto rikoksen kannalta relevanteista olosuhteista ja seikoista on hajautunut oikeushenkilön organisaatiossa. Tutkimus on tärkeä ja ajankohtainen, sillä oikeushenkilöiden koon kasvaessa myös niiden organisaatorakenteet monimutkaistuvat. Tämä yhä useammin tilanteisiin, joissa tieto on fragmentoitunut, eikä rikokseen osalliset henkilöt ole de facto olleet syyksi lukemisen edellyttämällä tavalla tietoisia rikokseen liittyvistä tosiseikoista. Tässä tutkimuksessa painotan erityisesti tekijän tahdonmuodostuksen konstruointiin ja arvioimiseen liittyvää problematiikkaa, jota pyrin tarkastelemaan hyödyntämällä Suomessa käytyä oikeustieteellistä diskurssia sekä valittuja

---

¹⁴ Irjala 1998, s. 47; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 371–372; HE 93/1995 vp, s. 34.

¹⁵ HE 95/1993 vp, s. 34.

¹⁶ Korkka-Knuts 2023, s. 8; KKO 2021:6, kohta 32.

¹⁷ Diamantis 2019, s. 324–326.

ulkomaisia rangaistusvastuunalleja. Käytän tutkimuksessa apuna yhtä päätutkimuskysymystä:

- 1) Voidaanko oikeushenkilön anonyymiin syyllisyyteen perustuvaa rangaistusvastuuta soveltaa tilanteisiin, joissa tieto on fragmentoitunut organisaation sisällä?

ja kolmea apututkimuskysymystä:

- 1) Miten tuntemattoman tekijän tahdonmuodostus tulisi konstruoida ja miten sitä arvioidaan voimassa olevan oikeuden valossa?
- 2) Millä perustein tuntemattomaksi jääneen rikoksentekijän voidaan todeta toimineen tahallisesti?
- 3) Tulisiko oikeushenkilöä käsitellä rikosoikeudellisena toimijana tai jopa rikoksentekijänä rangaistusvastuun toteuttamiseksi, ja onko se mahdollista suomalaisen rikosoikeuden kontekstissa?

Oikeusministeriön teettämän tutkimuksen mukaan anonyymien syyllisyyden asemaan liittyy yhä epäselvyyttä.¹⁸ Näen tästä osoituksena myös oikeuskäytännön vähyden sekä tästä oikeuskäytännöstä tekemäni havainnot, että anonyymiä syyllisyyttä sovelletaan eri paikoissa oikeushenkilön rangaistusvastuun rakenteessa.¹⁹ Näin ollen on perusteltua tarkastella oikeushenkilön rangaistusvastuuta sekä anonyymiä syyllisyyttä myös yleisellä tasolla. Vaikka tutkimuksessa painotetaan tekijän tahdonmuodostuksen arviointiin liittyvää problematiikkaa erityisesti tahallisuuden näkökulmasta, ei tahallisuusoppien tutkiminen ja arviointi tämän tutkimuksen puitteissa ole mahdollista saati tarkoituksenmukaista. Vaikka tahallisuuden täytyminen tuntemattoman tekijän kohdalla on tutkimuksen keskiössä, sisältää tutkimus myös tuottamuksellisten aspektien käsittelyä, sillä tekijän tietoisuus hahmottuu tahallisuudessa ja tuottamuksessa samalla tavoin. Tutkimuksessa operoidaan myös tahallisuuden alarajalla. Tutkimuksen kannalta keskeinen ratkaisu on KKO 2021:6, jossa oikeushenkilö on tuomittu yhteisösakkoon anonyymien syyllisyyden perusteella tuottamuksellisesta rahanpesusta. Vaikka tekemuoto on ollut törkeän huolimaton, voi

---

¹⁸ OM 2020, s. 52.

¹⁹ Oikeushenkilön rangaistusvastuun rakenteesta ks. tämän tutkimuksen luku 2.2. Anonyymien syyllisyyden paikasta rangaistusvastuun rakenteesta ks. luku 3.

ratkaisua hyödyntää tekijän tahdonmuodostuksen konstruomisessa, sillä tieto toimii samoin sekä tahallisuudessa että tuottamuksessa.

RL 9:1.1 mukaan oikeushenkilön rangaistusvastuuta voidaan soveltaa yhteisöön, säätiöön taikka muuhun oikeushenkilöön. Rikoslain sisältämä oikeushenkilön määritelmä ei siten juurikaan rajaa oikeushenkilöitä rangaistuvastuun ulkopuolelle.²⁰ Tässä tutkielmassa tarkastellaan suomalaisia yksityisoikeudellisia oikeushenkilöitä. Ulkomaisten yhtiöiden rangaistusvastuuta koskevan problematiikan ohella rikokset, jotka on tehty muulloin kuin oikeushenkilön ollessa perustettu ja toimintakykyinen on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle. En myöskään tarkastele RL 2:2.2:n mukaisia tilanteita, joissa luonnollista henkilöä ei ole ”muusta syystä tuomittu rangaistukseen”. Lainkohdan tarkoittama muu tilanne on esimerkiksi rikosentekijän kuolema. Tutkielma ei myöskään käsittele menettämisseuraamusta, liiketoimintakieltoa tai muita oikeushenkilölle kohdistuvia sanktioita, lukuun ottamatta yhteisösakkoon liittyviä kysymyksiä.

1.3 Metodit ja lähdeaineisto

Tämä tutkielma on päämetodiltaan perinteinen – tutkielman päämetodi on siten rikoslainoppi. Lainopin eli oikeusdogmatiikan tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus, jota pyritään 1) tulkitsemaan, 2) punnitsemaan ja 3) systematisoimaan.²¹ Rikoslainopissa tutkimuskohdetta tarkennetaan rikosoikeudellisten käsitteiden tulkintaan ja systematisointiin.²² Tarkoitukseni on tutkia, miten RL 9:2.2:n mukaista anonyymiä syyllisyyttä tulisi tulkita kiperissä tapauksissa, joissa tieto rikoksen kannalta relevanteista tosiseikoista on jakautunut oikeushenkilön organisaation sisällä. Tämä edellyttää rikosoikeudellisten periaatteiden, kuten laillisuusperiaatteen ja syyllisyysperiaatteen punnintaa suhteessa muihin oikeuslähteisiin. Systematisointi tulee esiin yleisten tuomioistuinten antamien ratkaisujen jäsentämisessä, jolla pyrin löytämään yhteneväisyyksiä tuntemattomien rikosentekijöiden tahdonmuodostuksen konstruomisessa eri tuomioistuinten ratkaisukäytännöissä.

Laintulkinnassa käytetään usein Friedrich von Savignyn esittämiä tulkintasääntöjä, jotka ovat 1) sanamuodon mukainen eli grammaattinen tulkinta; 2) lainsäätäjän tahtoon pohjautuva geneettinen tulkinta; 3) oikeusjärjestelmän koherenssia kokonaisuutena korostava

---

²⁰ On tosin huomioitava, että rikoslain rangaistusvastuu ei sovellu julkisen vallan käyttöön. Ks. luku 2.1.

²¹ Siltala 2003, s. 497–502.

²² Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 9–10.

systemaattinen tulkinta; ja 4) yhteiskunnallista hyötyä painottava teleologinen tulkinta.²³ Tuntemattoman tekijän tahdonmuodostukseen liittyvän problematiikan arvioimisessa täytyy ratkaista konflikti, jossa yhtäällä grammaattinen ja systemaattinen tulkinta ja toisaalla geneettinen ja teleologinen tulkinta ohjaavat ratkaisua vastakkaisiin suuntiin. Oikeushenkilön rangaistusvastuun kontekstissa tulen punnitsemaan teleologisen tulkinnan taustalla olevien kriminaalipoliittisten (hyöty)näkökulmien ja toisaalta laillisuusperiaatteen tausta-arvojen, ennakoitavuuden ja vastaajan oikeusturvan, välistä suhdetta tilanteissa, joissa tekijää ei kyetä puuttuvan tahallisuuden vuoksi tuomitsemaan rangaistukseen. Vaikka laintulkinnassa otan lähtökohdaksi rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ja sen sisältämät lainkäyttöä ohjaavat periaatteet²⁴, näen rikosoikeudellisen tulkintani tarkemman metodin olevan lainsäätäjän tahtoa ja tarkoitusta korostava.²⁵ Annan tutkimuksessani painoarvoa myös teleologiseen tulkintaoppiin kuuluville argumenteille.²⁶ Tulkintametodiani voisi kuvailla dynaamiseksi, joka soveltuu kiperien kysymysten ratkaisemiseen.²⁷

Lainopille tyypillisesti käytän tutkimuksen lähdeaineistona lainsäädäntöä, lain valmistelumateriaalia, oikeuskirjallisuutta ja oikeuskäytäntöä.²⁸ Lainsäädännöstä tutkimuksen keskiössä on oikeushenkilön rangaistusvastuuta sääntelevä RL 9 luku esitöineen. Kotimaisesta oikeuskirjallisuudesta olen oikeushenkilön rangaistusvastuun kohdalla nojautunut erityisesti Heli Korkka-Knutsin²⁹ 2020-luvulla kirjoittamaan artikkeleiden sarjaan³⁰ sekä yleisiin rikosoikeudellisiin perusteoksiin³¹. Tahdonmuodostusta koskevassa problematiikassa tärkeän lähdeaineiston asemassa olivat Jussi Matikkalan ja Helena Vihriälän väitöskirjat lähteineen.³² Koska anonyymi syyllisyys oikeushenkilön rangaistusvastuun osana on jäänyt kotimaisessa keskustelussa lähes kuolleeksi kirjaimeksi, hyödynnetään tutkimuksessa vahvasti kansainvälistä kirjallisuutta kotimaisen aineiston rinnalla. Kansainvälisellä kirjallisuudella pyritään laajentamaan anonyymiä syyllisyyttä koskevaa tietopohjaa ja poimimaan vaihtoehtoisia teorioita tilanteisiin, joissa tieto rikoksen

---

²³ Sajama 2015, s. 31.

²⁴ Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate kolme ohjetta, jotka on kohdistettu lainkäyttöön: 1) praeter legem -kielto, jonka mukaan rangaistavuus on sidottava kirjoitettuun lakiin; 2) analogiakielto; ja 3) taannehtivan rikoslain kielto. Ks. Lahti 2024, s. 1168.

²⁵ Ks. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, luku 4.4.3.

²⁶ Tapani 2004, s. 86.

²⁷ Lahti 2024, s. 1174.

²⁸ Ks. Tolvanen 2016, s. 276.

²⁹ Korkka-Knuts on julkaissut myös nimellä Korkka, Heli.

³⁰ Korkka 2019a; Korkka-Knuts 2022b; Korkka-Knuts 2023.

³¹ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019.

³² Matikkala 2005; Vihriälä 2012.

elementeistä on jakautunut kahden tai useamman henkilön välille organisaation sisällä. Kansainvälisen oikeuskirjallisuuden hyödyntämistä huolimatta tutkimusta ei voi kutsua oikeusvertailevaksi.³³

Arvioidessani tuntemattoman tekijän tahdonmuodostuksen konstruoimista tulen hyödyntämään myös kotimaista oikeuskäytäntöä. Systematisoinnin keskiössä on korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2021:6, sillä se on ainoa anonymistä syyllisyydestä annettu ennakkoratkaisu. Kiinnitän huomiota myös eräisiin anonymiä syyllisyyttä käsitelleisiin hovioikeuden ratkaisuihin.³⁴ Tein Oikeusrekisterikeskukselle tietopyynnön koskien anonymiin syyllisyyteen liittyviä ratkaisujen diaarinumeroja aikaväliltä 01.01.2014–31.12.2024. Pyysin tunnistetiedot sellaisista ratkaisuista, jotka löytyvät hakusanoilla ”anonymi syyllisyys”, ”anonymi tekijävastuu”, ”anonymi vastuu” ja anonymiä syyllisyyttä sääntelevän RL 9:2.2:n ensimmäisellä virkkeellä: ”vaikkei rikosentekijää saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen”. Tämän ohella pyysin tuloksetta ratkaisuja, joissa olisi viitattu ratkaisuun KKO 2021:6.

Tietopyyntöni hakusanoja vastasi rajallinen määrä ratkaisuja, 21 kappaletta. Tosin suuressa osassa ratkaisuja tuomioistuin ei itse ottanut kantaa anonymiin syyllisyyteen, vaan se mainittiin asianosaisten lausunnoissa ikään kuin sivulauseessa. Useassa ratkaisussa syyttäjä vetosi anonymiin syyllisyyteen toissijaisesti sen varalta, että syyte luonnollisia henkilöitä vastaan tulisi hylätyksi. Tutkimuksen kannalta relevantteja tapauksia, joissa tuomioistuin ainakin epäsuorasti arvioi anonymin tekijän tietoisuutta löytyi 12. Ratkaisuista ainoastaan yhdessä³⁵ arvioitiin suoraan tuntemattomaksi jääneen tekijän tietoisuutta ja tahdonmuodostusta. Muissa ratkaisuissa tahdonmuodostus sivuutettiin – ainakin tuomion perusteluissa – toteamalla, että rikos on tapahtunut, eikä oikeushenkilön tuomitseminen rangaistukseen edellytä tekijän saamista selville.³⁶

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkimus koostuu yhteensä kuudesta pääluvusta. Ensimmäisessä pääluvussa eli johdannossa olen johdattanut lukijan tutkimuksessa käsiteltävään aiheeseen sekä esitellyt

---

³³ Oikeusvertailun määritelmistä ja eri tasoista ks. Husa 2010, s. 714–716.

³⁴ Lahden mukaan hovioikeuksien ratkaisujen tosiasiallinen ohjaava merkitys on lisääntynyt. Ks. Lahti 2019, s. 1176.

³⁵ Ks. KKO 2021:6.

³⁶ Ks. Liite 1.

tutkimuskysymykset ja niihin vastaamiseen käytettävät metodit ja lähdeaineiston. Toisessa pääluvussa tulen esittelemään oikeushenkilön rangaistusvastuun peruseriaatteet Suomessa. Pääluvussa kolme tarkennan tutkimusta koskemaan oikeushenkilön rangaistusvastuun erityiskysymystä: anonyymiä syyllisyyttä. Tässä pääluvussa tutkin anonyymien syyllisyyden taustaa ja siihen perustuvan rangaistusvastuun edellytyksiä ja problematiikkaa yleisemmällä tasolla. Neljännessä pääluvussa esittelen muissa maissa omaksuttuja rangaistusmalleja oikeushenkilöiden rangaistusvastuun toteuttamiseksi tilanteissa, joissa rikoksen tehnyttä tekijää ei kyetä tunnistamaan tai tuomitsemaan rangaistukseen. Vertailen vaihtoehtoisia teorioita suomalaisen anonyymiin vastuuseen ja arvioin niiden potentiaalista soveltuvuutta suomalaisen rikosoikeuteen. Pääluvussa viisi tarkastelen potentiaalisia ratkaisuja oikeushenkilön rangaistusvastuun toteuttamiseksi tilanteissa, joissa tieto organisaation sisällä on fragmentoitunut. Ratkaisuvaihtoehtojen arviointi edellyttää eri teorioiden punnitsemista tuntemattoman tekijän tietoisuuden konstruoimiseksi ja tämän tahdonmuodostuksen arvioimiseksi. Tämän ohella arvioin mahdollisuutta oikeushenkilön käsittelemisestä rikosoikeudellisena toimijana. Tutkimuksen päättävässä kuudennessa pääluvussa kokoan yhteen ja arvioin tekemäni johtopäätökset ja vastaukset tutkimuskysymyksiin.

2 Oikeushenkilön rikosoikeudellinen vastuu

2.1 Yleiset periaatteet Suomessa

Rikoslain systematiikka rakentuu yksittäisen luonnollisen henkilön tekoon tai laiminlyöntiin. Vaikka rikoslain 5 luvussa säädetäänkin useamman henkilön yhteisvaikutuksesta seuranneesta rikoksesta, ei oikeushenkilö voi perinteisen ja vallitsevan näkemyksen mukaan tehdä rikosta.³⁷ Tästä huolimatta oikeushenkilöön voidaan kohdistaa rikosoikeudellisia seuraamuksia. RL 9:1.1:n mukaan oikeushenkilö, jonka toiminnassa on tehty rikos, on syyttäjän vaatimuksesta tuomittava rikoksen johdosta yhteisöosakkoon, jos se on RL:ssä säädetty rikoksen seuraamukseksi. Säännös asettaa oikeushenkilöille velvollisuuden järjestää toimintansa lain edellyttämällä tavalla.³⁸ Yleistäen oikeushenkilön rangaistusvastuu seuraa tämän velvollisuuden rikkomisesta.³⁹ Tässä luvussa käsitelen ensin oikeushenkilöiden rangaistusvastuuseen liittyviä yleisiä periaatteita ja myöhemmin tarkemmin rangaistusvastuun edellytyksiä tilanteessa, jossa rikoksen tehnyt luonnollinen henkilö on tiedossa ja tuomittavissa rangaistukseen tekemästään rikoksesta.⁴⁰

Suomessa on omaksuttu nominalistinen järjestelmä, jossa oikeushenkilön rangaistusvastuu perustuu luonnollisen henkilön rangaistavaan tekoon tai laiminlyöntiin.⁴¹ Oikeushenkilö ei edellä mainitulla tavalla kykene tekemään rikosta. Vaikka oikeushenkilöitä ei käsitellä varsinaisina rikoksentekijöinä, nauttivat ne vähintään välillisesti tuomioistuinten tuomioharkintaa ohjaavista rikosoikeuden yleisistä vastaajaa suojaavista periaatteista.⁴² Oikeushenkilön rangaistusvastuun arvioinnissa nojataan muutoinkin yleisiin rikosoikeudellisiin oppeihin, koska oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevat yleiset opit ja tulkintaperiaatteet ovat yhä kehittymättömiä.⁴³

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta sovelletaan vain määrättyihin rikoksiin, joiden kohdalla on asiasta erikseen säädetty. Tämä soveltamisala on kasvanut kansainvälisten velvoitteiden ja

---

³⁷ HE 95/1993 vp, s. 16.

³⁸ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 367.

³⁹ Kotiranta 2021, s. 305

⁴⁰ Poikkeustilanteissa oikeushenkilön rangaistusvastuu voi seurata, vaikka rikoksen tekijää ei kyetä tunnistamaan tai ei tuomita rangaistukseen. Tällöin rangaistusvastuu perustetaan ns. anonyymien vastuun konstruktiolle. Anonyymiä syyllisyyttä käsitellään luvuissa 3 ja 5.

⁴¹ Alvesalo-Kuusi – Bittle – Lähteenmäki 2018, s. 222; Kotiranta 2021, s. 306. Nominalistisesta järjestelmästä ks. myös Cavanagh 2011, s. 414.

⁴² Kotiranta 2021, s. 307.

⁴³ Korkka, 2019, s. 314; Kotiranta 2021, s. 307.

toisaalta kotimaisten tarpeiden seurauksena muutamista rikostyypeistä 140 rikokseen.⁴⁴

Oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisalaan kuuluvat yhteisöt, säätiöt ja muut oikeushenkilöt. Muulla oikeushenkilöllä tarkoitetaan esimerkiksi osakeyhtiöitä, osuuskuntia ja yhdistyksiä.⁴⁵ Tältä osin rangaistusvastuun soveltamisalaa ei ole juuri rajattu sillä muihin oikeushenkilöihin luetaan myös julkisoikeudelliset oikeushenkilöt, kuten valtio.⁴⁶

Julkisoikeudelliset yhtiöt rajattu rangaistusvastuun ulkopuolelle erikseen maininnalla, että RL 9 luvun säännöksiä ei sovelleta julkisen vallan käytössä tehtyyn rikokseen (RL 9.1.2).

Vastuusubjektia koskevana yleisenä edellytyksenä on, että oikeushenkilö on oikeuskelpoinen ja sillä on oikeudellinen toimintakyky. Tämä ratkaistaan rangaistusvastuun perusteena olevan teon tapahtumahetken perusteella kutakin oikeushenkilöä koskevan erityissäätelyn mukaisesti.⁴⁷ Yhtiö ei myöskään ole saanut juridisesti lakata olemasta ennen rikoksen tekohetkeä. Tekohetken jälkeen tapahtuva lakkaaminen ei taas vapauta yhtiötä rangaistusvastuusta.⁴⁸

Aktualisoituessaan, oikeushenkilön rangaistusvastuu tarkoittaa yhtiölle määrättävää yhteisösakkoa. Yhteisösakon määrääminen edellyttää ensinnä syyttäjän esittämää erillistä oikeushenkilöön kohdistettua rangaistusvaatimusta (RL 9:7). Yhteisösakon tuomitseminen muuttui 2003 lähtökohtaisesti pakolliseksi, mutta tuomioistuin voi harkinnanvaraisesti jättää yhteisösakon tuomitsematta esimerkiksi rikoksen vähäisyyden perusteella tai tilanteessa, jossa rangaistus muodostuisi kohtuuttomaksi erityisten olosuhteiden vuoksi (RL 9:4).⁴⁹ RL 9:5:n mukainen yhteisösakko on vähintään 850 ja korkeintaan 850 000 euroa.⁵⁰ Yhteisösakon suuruuteen vaikuttavat muun muassa laiminlyödyn huolellisuus- ja varovaisuusvelvoitteen laatu ja laajuus tai johdon osuus sekä yhtiön taloudellinen asema (RL 9:6.1).

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevat säännökset löytyvät RL 9 luvusta. Kyseistä lukua on perustellusti kritisoitu sekavasta ja vaikeasti hahmotettavasta rakenteesta.⁵¹ RL 9:1–3:sta on mahdollista johtaa oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytykset, vastuuperusteet. Nämä

---

⁴⁴ OM 2020, s. 9–10.

⁴⁵ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 369.

⁴⁶ Frände 2012b, s. 380.

⁴⁷ Pääsäännön mukaan esimerkiksi osakeyhtiön tulee OYL:n mukaan olla rekisteröity kaupparekisteriin ollakseen oikeuskelpoinen ja voidakseen syyllistyä rikokseen.

⁴⁸ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 369.

⁴⁹ HE 53/2002, s. 31. Ks. myös Frände 2012b, s. 381–382.

⁵⁰ On aiheen todeta, että kirjoitushetkellä eduskunnassa on vireillä hallituksen esitys rikoslain muuttamiseksi Euroopan unionin pakotteita koskevan lainsäädännön mukaiseksi. Tämän lakimuutoksen toteutuessa oikeushenkilön rangaistusvastuu pakoterikoksista olisi vähintään 850 000 ja enintään 40 miljoonaa euroa. Muutosehdotuksesta ks. HE 202/2024 vp, s. 69.

⁵¹ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 368; Helenius 2015, s. 776.

vastuuperusteet on jaettu niin sanottuun rikosedellytykseen sekä moite-edellytykseen.⁵² Edellinen vastuuperuste voidaan katsoa yleiseksi vastuun esiedellytykseksi, joka täyttyy, kun oikeushenkilön toiminnassa on tehty rikos.⁵³ Jälkimmäinen, erityinen vastuuperuste vaatii täytyäkseen sen, että oikeushenkilön toiminnassa tehtyyn rikokseen on liitettävissä oikeushenkilöön liittyvä rikosoikeudellinen moite.⁵⁴ Jotta oikeushenkilö voidaan asettaa rikosoikeudelliseen vastuuseen, on molempien edellytysten täytyttävä. Näitä kahta vastuuperustetta käsitellään seuraavaksi tarkemmin.

2.2 Vastuun edellytykset

2.2.1 Rikosedellytys

2.2.1.1 Rangaistavaksi säädetty teko tai laiminlyönti

Ensimmäinen oikeushenkilön rangaistusvastuun vastuuperuste on niin sanottu rikosedellytys. Tämän yleisen vastuuperusteen on täytyttävä, jotta voidaan arvioida oikeushenkilön toiminnan moitittavuutta. RL 9:1:n mukaan, rikosedellytys täyttyy, kun oikeushenkilön toiminnassa on tehty rikos. Edellytys on siten jaettavissa kahteen osaan, joista ensimmäisessä tarkastellaan itse rikosta ja toisessa kysymystä, onko luonnollisen henkilön tekemä rikos tehty oikeushenkilön toiminnassa.⁵⁵ Oikeuskirjallisuudessa rikosedellytys on eroteltu neljäksi alavaatimukseksi, joiden jokaisen tulee täytyä, jotta vastuuperusteen katsotaan täytyvän.⁵⁶

Ensimmäinen edellytys on, että tekoon tai laiminlyöntiin voidaan soveltaa oikeushenkilön rangaistusvastuuta, mikä puolestaan edellyttää erityistä soveltamissäännöstä.⁵⁷

Rangaistusvastuu ei siten voi seurata mistä tahansa rikoksesta. Mikäli rikoslain säännös soveltuu myös oikeushenkilöihin, säädetään asiasta kyseisen säännöksen sisältävän luvun lopussa. Esimerkiksi voidaan ottaa viranomaisia vastaan tehtyjä rikoksia koskeva rikoslain 16 luku. Rikoslain 16:18:n mukaan: ”[l]ahjuksen antamiseen, törkeään lahjuksen antamiseen, lahjuksen antamiseen kansanedustajalle ja törkeään lahjuksen antamiseen kansanedustajalle sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään”. Mainitun

⁵² Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 368. Vrt. Matikkala 2021, s. 182–188, joka käyttää moite-edellytyksestä termiä ”yhteisöllisyysperuste”. Tämä tutkielma omaksuu edellisen termin, sillä pidän sitä vakiintuneempana ja edellytyksen sisältöä paremmin kuvaamana.

⁵³ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 368.

⁵⁴ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 368.

⁵⁵ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 371.

⁵⁶ Matikkala 2010, s. 182–188. Matikkalaa seuraten esim. Helenius 2015, s. 776.

⁵⁷ Matikkala 2021, s. 344–345; Helenius 2015, s. 777.

soveltamissäännöksen myötä säännöksessä nimetyistä rikosnimikkeistä voidaan syyttää myös oikeushenkilöä.

2.2.1.2 Rikosoikeudellisen vastuun kriteerit täyttävä toiminta

Toiseksi rikosedeltytyksen täytyminen vaatii, että oikeushenkilön rangaistusvastuun synnyttävässä rikoksessa toteutuvat kaikki rikosoikeudellisen vastuun edellytykset.⁵⁸

Yksilöllisen rangaistusvastuun edellytysten jaottelemisesta on esitetty erilaisia teorioita.

Päädyin tässä tutkimuksessa käyttämään kolmiportaista mallia, jossa syyksiluettavuus luetaan osaksi tunnusmerkistön mukaisuutta.⁵⁹ Kolmiportaista mallia soveltaen, ollakseen rangaistava, tulee luonnollisen henkilön tekemän teon taikka laiminlyönnin täyttää 1) tunnusmerkistön mukaisuuden, 2) oikeudenvastaisuuden ja 3) syyllisyyden edellytykset.

Ensimmäisellä kriteerillä, tunnusmerkistön mukaisuudella, tarkoitetaan sitä, täyttääkö teko tai laiminlyönti jonkin säännöksen mukaiset edellytykset eli tunnusmerkistön.⁶⁰

Tunnusmerkistön mukaisuus on jaettavissa objektiiviseen ja subjektiiviseen puoleen, joiden molempien on täytyttävä. Objektiivinen puoli sisältää teon huolimattomuusarvioinnin sekä syy-yhteysedeltytyksen. Syy-yhteyden arvioimisesta ei ole konsensusta oikeuskirjallisuudessa. Perinteisesti syy-yhteyden on katsottu edellyttävän sitä, että teko on muodostanut välttämättömän edellytyksen (conditio sine qua non) lopputuloksen syntymiselle.⁶¹ Riippumatta valittavasta syy-yhteyden arviointitavasta, on syyttäjän kyettävä näyttämään anonyymin tekijän teon tai laiminlyönnin syy-yhteys aiheutettuun rangaistavaan seuraukseen. Subjektiivisella puolella taas arvioidaan tekijän tahdonmuodostusta, eli teon tahallisuutta (RL 3:6) taikka tuottamuksellisuutta (RL 3:7).⁶² Hallituksen esityksen mukaan esimerkiksi tuottamuksellisesti tehty teko, jonka rangaistavuus olisi edellyttänyt tahallisuutta ei voi synnyttää oikeushenkilön rangaistusvastuuta.⁶³

Toinen rikosoikeudellisen vastuun kriteeri käsittää teon oikeudenvastaisuuden.⁶⁴

Nurinkurisesti oikeudenvastaisuus pitää sisällään oikeuttamisperusteet, eli olosuhteet, joissa

⁵⁸ Matikkala 2021, s. 345.

⁵⁹ Kolmiportaisesta mallista Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 277–278. Mallille vaihtoehtoista kaksiportaisesta mallista ks. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 4–5.

⁶⁰ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 4–5.

⁶¹ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 123, 127–128. Ks. myös Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019 s. 231–232.

⁶² Tahallisuuden ja tuottamuksen siirtymisestä tunnusmerkistön mukaisuuteen ks. Vihriälä 2012, s. 164–193, erityisesti s. 185–186.

⁶³ HE 95/1993 vp, s. 33.

⁶⁴ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 5. Ks. myös Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 389–408, jotka käyttävät termiä ”oikeuttamisperusteet”.

lähtökohtaisesti rangaistava teko on tunnusmerkistön mukaisuudesta huolimatta katsottava sallituksi.⁶⁵ Arvioinnissa on kyse siitä, onko lähtökohtaisesti kielletty teko ollut kielletty myös niissä konkreettisissa olosuhteissa, joissa se on tehty.⁶⁶ Oikeuttamisperusteita ovat muun muassa hätävarjelu (RL 3:6) sekä pakkotila (RL 3:7).

Viimeinen rikosvastuun kriteeri, syyllisyys, tarkoittaa arviota siitä, voidaanko tekijää moittia teostaan. Teko on moitittava silloin, kun tekoon ei sovellu yksikään anteeksiantoperuste.⁶⁷ Rikosoikeudellisen syyllisyysperiaatteen mukaan ainoastaan henkilöä, joka olisi voinut toimia tilanteessa toisin voidaan moittia ja rangaista toiminnastaan.⁶⁸ Mikäli tekijällä ei ole tilanteessa ollut toisintoimimismahdollisuutta, ei häntä tule rankaista. Tekijää ei moitita rangaistavasta teosta esimerkiksi tämän ollessa rikosoikeudellista vastuukäkö nuorempi (RL 3:4.1) tai syntykeeton (RL 3:4.2). Oikeushenkilön rangaistusvastuun kontekstissa kyseeseen voisi tulla kielloerehdys (RL 3:2), olkoonkin, että kyseisen anteeksiantoperusteen soveltaminen on harvinaista.

2.2.1.3 Rikoksen tekeminen oikeushenkilön puolesta tai hyväksi

Rikosedellytyksen kolmas alavaatimus täyttyy, kun rikosentekijä on toiminut oikeushenkilön ”puolesta tai hyväksi” (RL 9:3.1). Kolmannen edellytys voi siten täytyä kahdessa eri skenaariorissa. Ensimmäisessä rikosentekijän katsotaan toimivan oikeushenkilön ”puolesta” tilanteessa, jossa hänellä on oikeus edustaa oikeushenkilöä taikka hän on saanut tehtäväkseen tehdä rangaistavan teon taikka laiminlyönnin.⁶⁹ Oikeushenkilön ”puolesta” toimimista arvioidaan rikosentekijän näkökulmasta, ja edellytys täyttyy jo silloin, kun rikosentekijän on annettu ymmärtää, että teko on hyväksytty.⁷⁰ Rikos on tehty puolestaan oikeushenkilön ”hyväksi”, kun teko on tehty ilman toimivaltaa tai hyväksyntää, mutta se hyödyttää oikeushenkilöä.⁷¹ Kyse on tällöin itsenäisen tekijän tekemästä rikoksesta, joka perustuu tyypillisesti rikosentekijän omaan ajatteluun.⁷² Oikeushenkilön edun ei tarvitse olla rikoksen ensisijainen tarkoitus. Rikos on tehty oikeushenkilön hyväksi myös tilanteessa, jossa tekijä on

⁶⁵ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 5.

⁶⁶ Nuutila 1997, s. 81–82.

⁶⁷ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 5.

⁶⁸ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 245–247.

⁶⁹ HE 95/1993 vp, s. 34; Matikkala 2010, s. 184.

⁷⁰ HE 95/1993 vp, s. 35. Käytetty tulkinta aiheuttaa ongelman potentiaalisissa tilanteissa, joissa oikeushenkilön rangaistusvastuu perustuu anonyymien tekijän tekemään rikokseen ja rikosedellytyksen kolmannen alavaatimuksen täyttyminen edellyttää sen arvioimista, onko rikosentekijä ymmärtänyt rangaistusvastuun aiheuttaneen teon olleen hyväksytty.

⁷¹ HE 95/1993 vp, s. 33–35; Helenius 2015, s. 777; Matikkala 2021, s. 345.

⁷² Helenius 2015, s. 777.

mieltänyt rikoksen hyödyttävän ensisijaisesti itseään, mutta toissijaisesti myös oikeushenkilöä.⁷³ Oikeushenkilön ”hyväksi” toimimisesta on erotettava toiminta, jossa rikos kohdistuu oikeushenkilöön itseensä.⁷⁴ Luonnollisesti tekoa, joka on tehty oikeushenkilön sabotoimiseksi taikka selkeästi sen tahtoa vastaan, ei katsota tehdyn oikeushenkilön puolesta saatikka hyväksi.⁷⁵

2.2.1.4 Tekijä kuuluu oikeushenkilön organisaatioon

Neljäs alavaatimus on edellisen vaatimuksen kanssa osin päällekkäinen, ja ne muodostavatkin yhdessä rikosedellytyksen rikoskontekstin.⁷⁶ Molempien edellytysten täytyessä rikos voidaan katsoa ”oikeushenkilön toiminnassa tehdyksi”. Neljännen kriteerin mukaan rikosentekijän on tullut kuulua oikeushenkilön johtoon tai olla virka- tai työsuhteessa oikeushenkilöön taikka olla toiminut oikeushenkilön edustajalta saamansa toimeksiannon perusteella (RL 9:3.1).

Vaikka rikos hyödyttäisikin oikeushenkilöä, ei se synnytä tälle rangaistusvastuuta, jos rikoksen on tehnyt oikeushenkilöön täysin kuulumaton henkilö.⁷⁷ Rikosentekijä katsotaan johtoon kuuluvaksi, kun hän on oikeushenkilön lakimääräiseen toimielimeen⁷⁸ kuuluva henkilö taikka muu johtaja. Henkilö kuuluu puolestaan muuhun johtoon silloin, kun tällä on merkittävää itsenäistä päätäntävaltaa. Sanamuodon mukaan myös oikeushenkilöön työ-, virka- tai toimeksiantosuhteessa oleminen luo lainkohdan edellyttämän suhteen oikeushenkilöön. Työ- ja virkasuhteiden edellytykset määräytyvät niitä koskevan erityislainsäädännön mukaisesti.⁷⁹ Toimeksiantosuhdetta määritettäessä lähtökohdaksi otetaan kauppakaaren 18 luku. KK:n mukaan toimeksiantosuhteesta on kyse, kun henkilö suostuu toisen henkilön pyynnöstä asioimaan taikka toimittamaan jotakin toisen puolesta.

Toimeksiantosuhteen kestolle ei ole asetettu rajoitteita ja suhde onkin katsottavissa RL 9:3.1:n tarkoittamaksi toimeksiantosuhteeksi, vaikka kyse olisi vain kertaluonteisesta tehtävästä.⁸⁰

Huomionarvoista on, että henkilön katsotaan olevan toimeksiantosuhteessa oikeushenkilöön, vaikka koko toimeksiantosuhde muodostuisi sopimuksesta rikoksen tekemiseksi.⁸¹

---

⁷³ Jaatinen 2000, s. 83.

⁷⁴ HE 95/1993 vp, s. 16 ja 34.

⁷⁵ HE 95/1993 vp, s. 35; Helenius 2015, s. 777.

⁷⁶ Matikkala 2010, s. 184. Näin myös Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 371.

⁷⁷ HE 95/1993 vp, s. 35; Frände 2012b, s. 380; Helenius 2015, s. 777

⁷⁸ Esimerkiksi osakeyhtiöissä lakimääräisiä elimiä ovat yhtiön hallitus, hallintoneuvos, toimitusjohtaja, yhtiökokouksen osanottaja sekä tilintarkastaja.

⁷⁹ Työsuhteesta ks. työsopimuslaki 55/2001. Virka suhteesta ks. esim. valtion virkamieslaki 750/1994 tai laki kunnan ja hyvinvointialueen viranhaltijasta 304/2003.

⁸⁰ HE 95/1993 vp, s. 36.

⁸¹ HE 95/1993 vp, s. 35. Ks. myös Matikkala 2021, s. 347.

Kaikkien neljän alavaatimuksen on täytyttävä, jotta rikosedellytyksen katsotaan täytyvän. Mikäli yksikin alavaatimuksista jää täyttymättä, ei moite-edellytystä edes tarvitse tutkia, eikä oikeushenkilöä tuomita rangaistukseen. On toisaalta aiheen todeta, että luonnollisen henkilön tuomitsemista rangaistukseen ei vaadita rikosedellytyksen täyttymiseksi. Yksittäistä rikoksentehtävää ei edes tarvitse kyetä osoittamaan oikeushenkilön organisaatiosta, vaan riittävää on, että rikosedellytyksen sisältämien edellytysten katsotaan täytyvän tuntemattomaksi jäävän rikoksentehtävän kohdalla.⁸² Kun tämä yleinen vastuun esiedellytys täyttyy, voidaan tarkastella erityistä vastuuperustetta, moite-edellytystä.

2.2.2 Moite-edellytys

2.2.2.1 Samastaminen

Mikäli rikosedellytyksen katsotaan täytyvän luonnollisen henkilön teon tai laiminlyönnin seurauksena, kohdistetaan arviointi seuraavaksi oikeushenkilön toimintaan. Moite-edellytyksestä säädetään RL 9:2.1:ssa, jonka mukaan vastuuperuste täyttyy, jos oikeushenkilön ”lakisääteiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluva taikka oikeushenkilössä tosiasiallista päätösvaltaa käyttävä on ollut osallinen rikokseen tai sallinut rikoksen tekemisen taikka jos sen toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi”. Moite-edellytys sisältää siten kaksi vaihtoehtoista vastuuperustetta: samastamisen ja organisaationhuolimattomuuden. Rikosedellytyksestä poiketen rangaistusvastuun synnyttämiseen riittää, että edes toinen vastuuperusteista täyttyy.

Samastaminen edellyttää oikeushenkilön johdon välitöntä myötävaikutusta rikokseen.⁸³ Samastaminen synnyttää suoraan oikeushenkilön rangaistusvastuun, eikä oikeushenkilön toimintaan laajemmin kohdistuvaa moitetta edellytetä. Oikeushenkilön päätöksentekoaikojen välittömään myötävaikutukseen perustuvaa vastuun muotoa voidaankin pitää ankarimpana vastuun muotona, mutta rangaistusvastuuta pidettiin erityisen perusteltuna juuri johdon osallisuuden vuoksi.⁸⁴ Samastamisessa rikokseen myötävaikuttanut henkilön on 1) kuulunut oikeushenkilön lakisääteiseen toimielimeen tai 2) muuhun johtoon taikka 3) käyttänyt tosiasiallista päätösvaltaa yhtiössä. Lakimääräiset toimielimet määräytyvät

---

⁸² Kuvattua anonyymiin vastuuseen perustuvaa oikeushenkilön rangaistusvastuuta käsitellään yleisesti luvussa 3.

⁸³ Matikkala 2021, s. 348.

⁸⁴ HE 95/1993 vp, s. 30. Ks. myös Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 377, joiden mukaan samastamiseen perustettava rangaistusvastuu lähentelee ankaraa vastuuta.

erityislainsäädännön perusteella oikeushenkilökohtaisesti.⁸⁵ ”Muulle johdolle” ei puolestaan ole annettu mitään ulkoista, objektiivista määritelmää vaan se, ketkä muuhun johtoon kuuluvat ratkeaa oikeushenkilön sisäisten määräysten mukaan. Yksi kriteeri on kuitenkin se, että henkilöllä tulee olla paljon itsenäistä päätösvaltaa.⁸⁶ Pelkkä tituleeraus johtajaksi ei siis riitä synnyttämään oikeushenkilön rangaistusvastuuta henkilön toimista.⁸⁷ Samoin yhtiön johtoon voidaan katsoa kuuluvan myös henkilö, joka ei yhtiön sisäisten määräysten mukaan ole muodollisessa johtaja-asemassa, ainakaan paperilla. Vastuu voidaan nimittäin samastaa sellaiseen henkilöön, joka käyttää oikeushenkilössä tosiasiallista itsenäistä päätösvaltaa.⁸⁸ Kahden viimeisen kohdan mukaisen ihmisjoukon määrittelemineen on aina tapauskohtaista, minkä vuoksi samastaminen voidaan kohdistaa erilaisiin henkilöihin eri oikeushenkilöissä.⁸⁹ Yksittäisen johtajan itsenäisen toiminnan lisäksi rangaistusvastuu voidaan samastaa myös yhtiön vallankäyttöelimen yhteiseen päätökseen rikoksen tekemiseksi.⁹⁰

RL 9:2.1:ssa puhutaan ”osallisuudesta” tai rikoksen ”sallimisesta”. Hallituksen esityksessä todetaan, että osallisuuden käsitettä on tulkittava laajassa merkityksessä.⁹¹ Laajan tulkinnan takia samastamisperustetta voidaan siten soveltaa tahallisten rikosten ohella myös tuottamuksellisiin rikoksiin.⁹² Oikeushenkilön johto on lainkohdan tarkoittamalla tavalla osallinen rikokseen, kun lainkohdassa tarkoitettu henkilö on ollut rikoksen varsinaisena tekijänä taikka on ollut rikosoikeuden perinteisessä muodossa osallisena rikokseen. Tällä tarkoitetaan tekijäkumppanuutta, yllyttämistä ja avunantoa, joita kutakin arvioidaan perinteisen osallisuusopin mukaan.⁹³ Osallisuus voidaan perustaa myös välilliseen tekemiseen eli tilanteeseen, jossa rikoksen tekeminen annetaan toimeksi sellaiselle henkilölle, jolta puuttuu jokin rangaistusvastuun edellyttämä ominaisuus.⁹⁴

---

⁸⁵ Esimerkiksi osakeyhtiön lakimääräisiin toimielimiin kuuluvat OYL:n mukaan yhtiön hallitus, toimitusjohtaja, tilintarkastajat ja yhtiökokous.

⁸⁶ Matikkala 2021, s. 348.

⁸⁷ Ks. esim. KKO 2008:33, kohdat 26–28, jossa yhtiön tuotantopäällikköä ei pidetty yhtiön johtajana. Ratkaisusta tarkemmin Lahti 2019, s. 213–215.

⁸⁸ HE 95/1993 vp, s. 30.

⁸⁹ HE 95/1993 vp, s. 30. Ks. myös Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 376.

⁹⁰ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 377.

⁹¹ HE 95/1993 vp, s. 31.

⁹² Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 377–378. Ks. myös KKO 2008:33 ja HelHo R 13/3246 (30.01.2015), joissa vahvistetaan osallisuuskäsitteen laaja tulkinta mahdollistaen samastamisperusteisen rangaistusvastuun myös tuottamuksellisista rikoksista.

⁹³ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 376.

⁹⁴ HE 95/1993 vp, s. 33.

Vaikka oikeushenkilön johto ei olisi osallistunut rikoksen tekemiseen, voi rangaistusvastuu seurata myös rikoksen sallimisesta. Johdon katsotaan sallineen rikoksen silloin, kun se on ollut tietoinen rikoksesta, mutta ei ole ryhtynyt toimiin sen estämiseksi.⁹⁵ Kriteerinä ei siten ole aktiivinen osallistuminen rikokseen, vaan myös passiiviseksi jättäytyvä johdon jäsen voi täyttää moite-edellytyksen. Luonnollisesti johtohenkilön on myös oltava tietoinen rikoksesta, jonka tämä sallii.⁹⁶ Tietoisuudella viitataan sallimisen kontekstissa tahallisuuteen, joka voi tässä kontekstissa olla luonteeltaan seuraus- tai olosuhdetahallisuutta.⁹⁷ Edellytyksenä sallimisessa on myös se, että rikos olisi ollut estettävissä – johdon ei luonnollisesti voida edellyttää estävän rikosta, mikäli se ei ole mahdollista.⁹⁸ Johtohenkilön on myös tullut laiminlyödä sellainen toimi, johon ryhtymistä tältä on voitu asemansa puolesta edellyttää.⁹⁹ Tämän laiminlyönnin on oltava syy-yhteydessä tehtyyn rikokseen.

Samastaminen koskee tilanteita, joissa yhtiössä itsenäistä päätäntävaltaa käyttävä johtohenkilö on suoraan myötävaikuttanut rikoksen tekemiseen. Moite-edellytys voi tällöin täytyä, vaikka oikeushenkilön toiminta kokonaisuutena ei olisi ollut moitittavaa tai huolimattonta – riittää, että yksittäinen johtohenkilö on myötävaikuttanut rikoksen tekemiseen. Toisaalta moite-edellytys voi täytyä myös oikeushenkilön kollektiivisen toiminnan moitittavuuden perusteella ilman johdon suoraa myötävaikutusta rikokseen. Tätä organisaatiohuolimattomuuteen perustuvaa vastuuperustetta arvioidaan seuraavaksi.

2.2.2.2 Organisaatiohuolimattomuus

Toinen moite-edellytyksen alakriteereistä, organisaatiohuolimattomuus, täyttyy, kun oikeushenkilön toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta (RL 9:2.1).¹⁰⁰ Nimensä mukaisesti organisaatiohuolimattomuus edellyttää sellaista huolimattomuutta oikeushenkilön toiminnassa, mikä on riittävällä tavalla myötävaikuttanut rikoksen tapahtumiseen. Johtoon kuuluva henkilö ei siten ole rikoksen tekijänä tai myötävaikuttanut rikokseen, mutta yhtiö on kokonaisuutena toiminut moitittavalla tavalla mahdollistaen rikoksen tekemisen yhtiön toiminnassa. Organisaatiohuolimattomuus edellyttää

---

⁹⁵ Jaatinen 2000, s. 88.

⁹⁶ HE 95/1993 vp, s. 31.

⁹⁷ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 379–380. Tahallisuuskysymyksiä tarkastellaan tässä tutkimuksessa tarkemmin luvussa 5.2.

⁹⁸ HE 95/1993 vp, s. 31.

⁹⁹ Johtohenkilö on täten toiminut objektiivisen huolellisuusveloitteen vastaisesti. Ks. Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 379–380.

¹⁰⁰ Korkka 2019a, s. 316.

kiellettyä riskinottoa yhtiön toiminnassa sekä sitä, että rikokseen johtanut riskinotto on syy-yhteydessä rikokseen.¹⁰¹ Näistä kahdesta edellytyksestä käsitellään ensimmäiseksi kiellettyä riskinottoa eli oikeushenkilön huolellisuusvelvoitteen rikkomusta.

Oikeushenkilön huolellisuusvelvollisuus on jaettavissa kahteen osaan: objektiiviseen ja subjektiiviseen puoleen.¹⁰² On aiheen todeta, että nykydoktriini edellyttää ainoastaan edellisen arvioimista.¹⁰³ Oikeushenkilön objektiivisen huolellisuusvelvoitteen rikkomisen arvioiminen edellyttää ensinnä vaadittavan huolellisuustason määrittämistä. Oikeushenkilön ei voida edellyttää poistavan aivan kaikkia riskejä toiminnastaan, joten riittävä huolellisuusvelvollisuuden sisältö on määritettävä tapauskohtaisesti hyöty-haitta-punninnan avulla.¹⁰⁴ Oikeushenkilöiltä edellytettävien toimien on oltava kohtuullisia, järkeväsuhaisia ja toteutettavissa ottaen huomioon harjoitettavan liiketoiminnan.¹⁰⁵ Oikeushenkilöiltä edellytettävää huolellisuusvelvollisuuden tasoa ei voi määrittää yleispätevästi etukäteen, vaan se on tehtävä tapauskohtaisesti.¹⁰⁶ Huolellisuusvelvollisuuden tasoon vaikuttaa suuresti oikeushenkilön harjoittaman liiketoiminnan ala sekä sen toiminnan ala, jossa vahinko on tapahtunut.¹⁰⁷ Tietyt liiketoiminta-alat ovat niiden luonteensa vuoksi tarkemmin säänneltyjä jo lain tasolla, jolloin myös oikeushenkilöiltä edellytetään korkeamman tasoista huolellisuutta. Mitä vaarallisemmasta toiminnasta on kyse, sitä merkittävämpiä riskejä ennalta ehkäiseviä toimia oikeushenkilöltä edellytetään.¹⁰⁸ Yksittäistapauksissa myös se, tehtiinkö rikos yhtiön pääasiallisessa liiketoiminnassa vaikuttaa yhtiöltä edellytettäviin toimiin rikosten estämiseksi.

Huolellisuusvelvollisuuden normatiivisen sisällön on katsottu määräytyvän oikeushenkilötyypin, sen toiminta-aluetta koskevan normiston sekä oikeushenkilön sisäisen ja muun epävirallisen normiston mukaan.¹⁰⁹ Tarkka huolellisuusvelvollisuuden raja määräytyy

---

¹⁰¹ HE 95/1993 vp, s. 33.

¹⁰² Korkka 2019a, s. 317–319.

¹⁰³ Korkka 2019a, s. 329.

¹⁰⁴ Korkka 2019a, s. 318–321 ja 335. Ks. myös Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 384.

¹⁰⁵ Jaatinen 2000, s. 1,6.

¹⁰⁶ HE 95/1993 vp, s. 32. Oikeushenkilön toiminnan huolellisesta järjestämisestä ks. Jaatinen 2000, s. 98–103.

¹⁰⁷ HE 95/1993 vp, s. 31–32.

¹⁰⁸ HE 95/1993 vp, s. 32–33. Ks. myös Jaatinen 2000, s. 98–103.

¹⁰⁹ Korkka 2019a, s. 319. Oikeushenkilön sisäisen normiston muodostuminen osaksi tätä pakottavaa huolellisuusvelvoitetta on ongelmallista. Näen tämän sisäisen normiston enemmän osana oikeushenkilön toiminnan tarkoituksenmukaista järjestämistä sekä osoituksena huolellisuusvelvollisuuden mukaisesta toiminnasta, on osana tämän huolellisuusvelvollisuuden perustavaa materiaalia. Oikeushenkilöiden itselleen asettamien normistojen muodostuminen heitä koskevaksi pakottavaksi sääntelyksi ei muodosta oikeushenkilöille intressiä luoda tehokkaita compliance-ohjelmia, koska pidemmälle viety normisto kasvattaisi samalla riskiä rangaistusvastuun syntymiselle. Lainsäätäjän intressissä on kuitenkin kannustaa yhtiöitä toimintansa lainmukaisuuden valvomiseen.

edellä kuvatulla tavalla tapauskohtaisen kokonaisarvioinnin perusteella. Arvioitaessa oikeushenkilön objektiivisen huolellisuusvelvollisuuden täyttymistä, on arvioinnin painopiste toiminnan tarkoituksenmukaisessa järjestämisessä. Tämä pitää sisällään oikeushenkilön puolesta toimivien luonnollisten henkilöiden huolellisen valitsemisen, tehtävien ja vastuiden määrittämisen ja ohjauksen sekä näiden valvonnan.¹¹⁰ Keskeistä on erityisesti vastuiden ja tehtävien selkeä jakaminen.¹¹¹ Toiminta on järjestettävä tavalla, jolla riski rikoksen tapahtumisesta on mahdollisimman pieni. Oikeushenkilön toiminta katsotaan kielletyksi riskinotoksi sitä helpommin, mitä vakavampi ja todennäköisempi mahdollinen rikos on.¹¹²

Pelkkä objektiivisen huolellisuusvelvoitteen rikkominen ei täytä organisaatiohuolimattomuuden edellytyksiä ja johda oikeushenkilön rangaistusvastuuseen. Rikoksen tekeminen on tullut myös olla estettävissä huolellisella toiminnalla.¹¹³ Kielletyn riskinoton ohella edellytetään sitä, että oikeushenkilön huolellisuusvelvollisuuden laiminlyönti on syy-yhteydessä tehtyyn rikokseen. Lain esitöissä syy-yhteyden katsotaan olevan olemassa, kun oikeushenkilön velvollisuuksien rikkominen olennaisesti kasvattaa rikoksen riskiä.¹¹⁴ Korkein oikeus on ratkaisukäytännössään todennut, että laiminlyönnin myötävaikutus rikoksen syntymiseen riittää syy-yhteydedellytyksen täyttämiseksi.¹¹⁵ Rimaa syy-yhteysvaatimukselle ei siten ratkaisukäytännössä ole asetettu niin korkealle kuin esitöiden termivalinta ”olennaisesti” voisi antaa ymmärtää. Tätä selittää osaltaan huolellisuusvelvollisuuden rikkomisen tekotapa, joka organisaatiohuolimattomuudessa on useimmiten laiminlyönti. Tämä tekee arvioinnista hypoteettista, kun on arvioitava velvollisuuksien tai toimien tekemättä jättämistä.¹¹⁶ Korkka-Knuts on arvioinut syy-yhteysvaatimuksen täyttyvän, mikäli laiminlyöty toimi tai tekojen kokonaisuus olisi ”melko todennäköisesti” estänyt rikoksen tekemisen.¹¹⁷

Moite-edellytys täyttyy organisaatiohuolimattomuuden perusteella, kun oikeushenkilön katsotaan ottaneen kielletyn riskin ja täten rikkoneen objektiivista huolellisuusvelvollisuuttaan ja tämä rikkominen on syy-yhteydessä oikeushenkilön toiminnassa tehtyyn rikokseen.

---

¹¹⁰ Nuutila 1999, s. 1006. Nuutilan kantaa mukailleen mm. Jaatinen 2000, s. 100; Korkka 2019a, s. 319.

¹¹¹ Korkka 2019a, s. 320.

¹¹² Korkka 2019a, s. 320.

¹¹³ Boucht – Frände 2019, s. 216.

¹¹⁴ HE 95/1993 vp, s. 33. Riski on kohonnut olennaisesti, kun se yleisen elämäkokemuksen mukaan on otettava huomioon asiaa huolellisesti punnittaessa.

¹¹⁵ KKO 2014:20, perusteluiden kohta 30.

¹¹⁶ Korkka 2019a, s. 327.

¹¹⁷ Korkka 2019b, s. 326–329; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 391.

Organisaatiohuolimattomuudesta on hankala tehdä muita kuin yleisluontoisia sen tapauskohtaisuuden vuoksi. Korkka-Knuts on esittänyt, että oikeushenkilön huolellisuusvelvoitteella on myös subjektiivinen puoli, joka käsittää oikeushenkilön kollektiivisen toiminnan osoittaman suhtautumisen sekä sen toimintaperiaatteet ja tavat.¹¹⁸ Taustalla subjektiivisen puolen poissulkemiselle on suomalaisen järjestelmän nominalistisuus eli se, että oikeushenkilöä ei Suomessa pidetä rikoksenteelijänä, jonka tahdonmuodostusta ja suhtautumista voitaisiin arvioida. On myös epäselvää mihin mielenliikkeisin tai toimiin oikeushenkilön subjektiivinen huolimattomuus voitaisiin perustaa.¹¹⁹ Toisaalta subjektiivisen puolen huomiotta jättäminen johtaa syyllisyysperiaatteen kannalta ongelmalliseen tilanteeseen, kun huolimattomuusarvioinnissa ei huomioida sitä, millaisiin toimenpiteisiin oikeushenkilö olisi konkreettisessa tilanteessa pystynyt ryhtymään.¹²⁰ Oikeushenkilön subjektiiviseen suhtautumiseen liittyviin kysymyksiin palataan jäljempänä luvussa 5.

Oikeushenkilön rangaistusvastuu tulee näin ollen kyseeseen tilanteissa, joissa oikeushenkilön toiminnassa on tehty sen edustajan tai sen organisaatioon kuuluvan luonnollisen henkilön toimesta rikos, joka on säädetty rangaistavaksi myös oikeushenkilöiden kohdalla. Toiseksi rangaistusvastuu edellyttää, että oikeushenkilön johto on osallistunut rikokseen tai sallinut sen tekemisen taikka oikeushenkilön toiminta kollektiivina voidaan katsoa huolimattomaksi. Oikeushenkilön rangaistusvastuuta ei ole katsottu aiheelliseksi rajata vain tilanteisiin, joissa rikoksenteijä kyetään tunnistamaan ja tuomitsemaan rikoksesta. Tämän vuoksi rangaistusvastuu voi tulla kyseeseen myös tilanteissa, joissa tekijä jää tuntemattomaksi. Tätä anonyymiä vastuuta ja siihen liittyvää problematiikkaa käsitellään seuraavaksi.

---

¹¹⁸ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 395. Ks. myös KKO 2014:20, kohdat 32–33, jossa yhtiössä tapahtuneiden tekojen ja laiminlyöntien ilmentämää yhtiön suhtautumista käytettiin osana arviointia koskien yhteisöosakon tuomitsematta jättämistä. Vastaavaa arviointia tehtiin ratkaisussa KKO 2021:6. Ratkaisun analysoinnista ks. myös Korkka-Knuts 2023, s. 14.

¹¹⁹ Korkka 2019a, s. 329.

¹²⁰ Korkka 2019a, s. 329.

3 Anonyymi syyllisyys

3.1 Sääntelyn tarve ja lähtökohdat

Oikeushenkilön rikosoikeudellisen vastuun sitominen luonnollisen henkilön tuomitsemiseen rangaistavasta teosta johtaisi ongelmiin tilanteissa, joissa rikoksentekijää ei – syystä tai toisesta – tuomita rangaistukseen. Tällöin yhtiö välttäisi rangaistusvastuun toiminnassaan tehdystä rikoksesta sen muotoseikan perusteella, että rikoksen tehnyttä luonnollista henkilöä ei pystytä rikoslain edellyttämällä tarkkuudella tunnistamaan tai tuomitsemaan rikoksesta. Tämä ei synnyttäisi yhtiöille intressiä järjestää toimintaansa lainvastaisuuksien selvittämiseksi ja estämiseksi – päinvastoin. Varsinkin suuret yhtiöt voisivat jopa täysin laiminlyödä sisäisen valvonnan ja luottaa siihen, että rikoksentekijää ei kyetä jälkikäteen osoittamaan.

Rikoksentekijän jääminen anonyymiksi ei vähennä oikeushenkilöön kohdistuvaa moitetta¹²¹ vaan ennemminkin lisää toiminnan moitittavuutta. Mikäli huolellisuusvelvoitteet toiminnan järjestämisessä ja valvonnassa on laiminlyöty suurissa ja monimutkaisissa organisaatioissa, ei yksittäisen rikoksentekijän etsiminen ja osoittaminen organisaation sisältä ole prosessiekonomisesti mahdollista tai saatikka tarkoituksenmukaista.¹²² Täten rikoslakiin oli tarve sisällyttää rangaistusvastuumalli, jolla oikeushenkilö saadaan vastuuseen sen toiminnassa tehdystä rikoksesta, vaikka yksittäistä tekijää ei tuomittaisi rikoksesta. Tämä luku tarkastelee oikeushenkilön rangaistusvastuussa olevan aukon paikkaavaa anonyymiä vastuuta. Ensin alustetaan vastuuperusteen tarve ja tausta, jonka jälkeen käsitellään anonyymiä vastuu yleisesti.

Anonyymistä syyllisyydestä säädetään RL 9:2.2:n ensimmäisessä virkkeessä, jonka mukaan oikeushenkilö voidaan tuomita yhteisösakkoon, vaikkei rikoksentekijää saada selville. Saman lainkohdan mukaan oikeushenkilön rangaistusvastuu on mahdollinen myös tilanteessa, jossa rikoksentekijää ei muusta syystä tuomita rikokseen. Kohdan tarkoittamia muita syitä ovat esimerkiksi syyteoikeuden vanhentuminen, toimenpiteistä luopuminen ja rikoksentekijän kuolema.¹²³ Anonyymi syyllisyys voi tulla taas kyseeseen tilanteissa, joissa luonnollista henkilöä vastaan ei nosteta syytettä taikka syyte hylätään puutteellisen näytön vuoksi. Vaikka rikoksen tekijä jää anonyymiksi, ei tämä voi olla kuka tahansa. Kuten aiempänä luvussa 2.2.1 esitettiin, voi oikeushenkilön rangaistusvastuu seurata vain rikoksesta, jonka tekijä on

---

¹²¹ HE 95/1993 vp, s. 17.

¹²² Ball – Weinstein 1994, s. 66–67.

¹²³ HE 95/1993 vp, s. 17.

luettavissa johtoon kuuluvaksi taikka on oikeushenkilöön työ-, virka- tai toimeksiantosuhteessa. Kyse on siten rajattua henkilöpiiriä koskevasta rikosvastuusta.¹²⁴ Anonyymissä syyllisyydessä sovelletaan samoja rikosoikeuden yleisiä periaatteita kuin tilanteessa, jossa epäilty rikosentekijä on selvillä. Näin ollen myös anonyymi tekijä nauttii syyttömyysolettamasta. Syyttäjän on näytettävä toteen anonyymin tekijän rikos OK:n sisältämän tuomitsemiskynnyksen ylittävällä tavalla siten, ettei tämän syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä.¹²⁵

Näen yhteneväisyyksiä anonyymin tekijän ja toisaalta rikosprosessissa täysin passiiviseksi jäävän vastaajan syyllisyyden arvioinnissa. Rikosasiassa vastaajalla ei ole väittämistaakkaa, toisin sanoen vastaajan ei tarvitse vedota yhteenkään hänelle edulliseen seikkaan.

Passiiviseksi jättäytyvä vastaaja ei saa kuitenkaan menettää mitään etua.¹²⁶ Anonyymin tekijän tahdonmuodostusta on arvioitava samoin kuten oikeusprosessissa täysin passiiviseksi jättäytyvän vastaajan kohdalla. Tällöin tahallisuusarviointi on perustettava ulkopuoliselle tarkkailijalle ilmeneviin seikkoihin, ei epäillyn kuulemiseen. On tarpeen todeta, että sovellettaessa anonyymiä vastuuta tuomioistuimen tulisi pyrkiä mallintamaan todellinen tuntemattomaksi jäänyt tekijä. Anonyymin vastuun ei siten pitäisi olla pelkkä varakeino sen varalle, että näyttö ei riitä luonnollisen henkilön tuomitsemiseksi – käytännössä asia kuitenkin on usein juuri näin.¹²⁷

Hallituksen esityksen mukaan anonyymissä syyllisyydessä on näytettävä toteen: 1) laissa rangaistavaksi säädetty teko tai laiminlyönti, joka on soveltamissäännöksellä säädetty rangaistavaksi myös oikeushenkilölle; 2) teko on tapahtunut oikeushenkilön organisaatiossa sen puolesta tai hyväksi; 3) organisaatiossa on laiminlyöty lain edellyttämä huolellisuus ja varovaisuus, jonka seurauksena rikos on tapahtunut taikka organisaation johto on ollut osallinen rikokseen tai sallinut sen tekemisen; ja 4) teko täyttää lain edellyttämän syyksiluettavuusvaatimuksen. Hallituksen listaus anonyymiin vastuuseen pohjautuvan rangaistusvastuun edellytyksiä vastaa sisällöltään pitkälti edellä käsitellyjä rikos- ja moite-edellytystä.¹²⁸ Käsittelen anonyymiin syyllisyyteen perustuvaa oikeushenkilön

---

¹²⁴ Nissinen 1997, s. 105.

¹²⁵ HE 95/1193 vp, s. 18. Ks. myös Korkka 2019a, s. 315

¹²⁶ Frände 2003, s. 285.

¹²⁷ Esimerkiksi Keskipohjanmaan-Pohjanmaan KO: ratkaisussa R 13/657 ja Vaasan HO:n ratkaisussa R 18/363 Ks. myös Koskela 2022, s. 60–61.

¹²⁸ HE:n listan 1. kohta vastaa rikosedellytyksen ensimmäistä ja toista vastuuperustetta (rangaistavaksi säädetty teko, johon soveltuu erityinen soveltamissäännös), 2. kohta vastaa rikosedellytyksen kolmatta ja neljättä kohtaa

rangaistusvastuuta samoin kuten edellä luvussa 2.2 – eli rikos- ja moite-edellytyksen rakennetta hyödyntäen. Myös korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2021:6 arvioinut anonyymiin syyllisyyteen perustuvaa rangaistusvastuuta rikos- ja moite-edellytyksen kautta.¹²⁹

Suomessa anonyymiä syyllisyyttä on sovellettu kahdentyypisissä tilanteissa. Ensimmäinen tilanne on käsillä, rangaistava teko tai laiminlyönti on tapahtunut usean henkilön yhteisessä toiminnassa, eikä heidän väliltään kyetä osoittamaan rikoksenteijää.¹³⁰ Hallituksen esityksessä on käytetty esimerkkiä, jossa on selvää, että tietty laitos on aiheuttanut vesistön pilaantumisen, mutta rikoksen ajankohtaa ei kyetä riittävällä tarkkuudella selvittämään. Tilanteessa on ilmeistä, että joku on laiminlyönyt vastuunsa lupaehtojen noudattamiseksi, mutta vahinkohetkellä vastuussa ollutta henkilöä ei pystytä selvittämään. Toiseksi tilanne koskee tapauksia, joissa epäilty rikoksenteijä vetoaa puutteellisiin tai virheellisiin ohjeisiin taikka vastuunjakoon. Mainittujen soveltamistilanteiden ohella tässä tutkielmassa esitetään, että rangaistusvastuu voi tulla kyseeseen myös silloin, kun ketään yksittäistä tekijää ei tuomita rangaistukseen, sillä tieto rikoksen elementeistä on jakautunut useamman henkilön välille.¹³¹ Tällöin nämä yksittäin viattoman oloiset toimet mahdollistavat rikoksen tapahtumisen yhtiön toiminnassa.

Anonyymi syyllisyys on siten ikään kuin rikosoikeudellisen vastuun perälauta, jonka avulla moitittavasti toiminut oikeushenkilö voidaan tuomita rangaistukseen, mikäli sen toiminnassa katsotaan varmuudella tapahtuneen rikos, mutta luonnollisen henkilön rikosvastuun edellytykset eivät täyty. Näen anonyymien syyllisyyden sisällyttämisen osaksi suomalaista rikosoikeutta eräänlaisena kompromissina tilanteessa, jossa rikosoikeudellista vastuuarviointia haluttiin siirtää lähemmäksi oikeushenkilöitä, mutta oikeushenkilöiden käsittelemisen rikoksenteijöinä katsottiin olevan liian suuressa ristiriidassa voimassa olleiden rikosoikeudellisten periaatteiden kanssa. Anonyymiin syyllisyyteen perustuvan rangaistusvastuun arvioinnista tekee haastavan juuri tekijän tuntemattomuus. Tämä vaikeuttaa erityisesti tekijän subjektiiviseen toimintaan kohdistuvaa arviointia, kun analyysi joudutaan

---

(rikoksen tapahtuminen oikeushenkilön toiminnassa), 3. kohta pitää sisällään moite-edellytyksen kaksi vaihtoehtoista vastuuperustetta (samastaminen ja organisaatiohuolimattomuus) ja 4. kohta vastaa rikosedellytyksen syyllisyyden edellytystä.

¹²⁹ Ks. KKO 2021:6.

¹³⁰ Lappi-Seppälä 1999, s. 34.

¹³¹ De Maglie 2005, s. 560. Tämän anonyymien muodon suomalaisessa rikosoikeudessa maininnut myös Koskela. ks. Koskela 2022, s. 23.

perustamaan hypoteettisen tekijän toimintaan ja objektiivisesti havainnoitaviin seikkoihin.¹³² Seuraavassa luvussa käsitellään tarkemmin oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytyksiä perustuen anonyymiin syyllisyyteen.

3.2 Rangaistusvastuun edellytykset anonyymissä syyllisyydessä

3.2.1 Rikosedellytys

3.2.1.1 Rangaistavaksi säädetty teko tai laiminlyönti

Kuten tilanteissa, joissa rikosentekijä on tiedossa, myös anonyymiin syyllisyyteen perustuvassa oikeushenkilön rangaistusvastuussa rangaistavuuden edellytysten arviointi aloitetaan rikosedellytyksestä. Neljästä alavaatimuksesta ensimmäinen edellyttää, että on tapahtunut teko tai laiminlyönti, joka on laissa säädetty rangaistavaksi. Sen ohella, että teosta on säädetty rangaistus luonnolliselle henkilölle, on se tullut säätää rangaistavaksi myös oikeushenkilölle erityisellä soveltamissäännöksellä. Ensimmäinen kriteeri ei siten aiheuta päänvaivaa tekijän jäädessä tuntemattomaksi, sillä edellytys on muotoiltu passiivissa eikä edellytä tekijän tuntemista – riittää, että voidaan osoittaa sellaisen rikoksen tapahtuneen, josta on säädetty rangaistus myös oikeushenkilölle.

3.2.1.2 Rikosoikeudellisen vastuun kriteerit

Toisen rikosedellytyksen arviointi puolestaan poikkeaa ”tavallisesta” tilanteesta, jossa tekijää ei kyetä tunnistamaan. Toinen kriteeri nimittäin edellyttää kaikkien rikosoikeudellisen vastuun edellytysten täyttymistä. Nämä ovat jo yllä luetellut tunnusmerkistön mukaisuus, oikeudenvastaisuus ja syyllisyys. Kriteereistä ensimmäinen, tunnusmerkistön mukaisuus, on jaettavissa niin sanottuihin objektiiviseen ja subjektiiviseen puoleen, joista edellinen sisältää teon huolimattomuusarvioinnin sekä syy-yhteysedellytyksen. Syyttäjän on kyettävä näyttämään anonyymien tekijän teon tai laiminlyönnin syy-yhteys aiheutettuun rangaistavaan seuraukseen. Teon huolimattomuudessa tunnusmerkistön mukaisuus täyttyy, jos anonyymi tekijä on ottanut kielletyn riskin tietyn seurauksen suhteen ja riski toteutuu relevantilla tavalla tunnusmerkistön mukaiseksi seuraukseksi.¹³³ En näe anonyymien syyllisyyden muodostavan suuria ongelmia tunnusmerkistön objektiivisen puolen arvioinnille ja täyttymiselle, sillä usein itse teko tai laiminlyönti on paikannettavissa, vaikka itse tekijä jäisikin tuntemattomaksi. Jos

¹³² Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 371–372.

¹³³ Boucht- Frände 2019, s. 51.

tarkastellaan hallituksen esityksessä käytettyä esimerkkiä vesistön pilaantumisesta, on itse rikoksen muodostava laiminlyönti selvitettävissä, vaikka tarkkaa aikaa ja siten tekijää ei kyetä tunnistamaan.¹³⁴ Tällöin itse teosta tai laiminlyönnistä ja sitä ympäröivistä olosuhteista voidaan ilman suurempia ongelmia johtaa kielletty riskinotto, joka on realisoitunut tunnusmerkistön mukaiseksi seuraukseksi sekä näiden välillä vallitseva syy-yhteys.

Tunnusmerkistön mukaisuuden edellytyksen subjektiivisella puolella taas arvioidaan tekijän tahdonmuodostusta, eli teon tahallisuutta tai tuottamuksellisuutta. Jo nimestä voidaan päätellä, että subjektiivisen tunnusmerkistön mukaisuuden arvioiminen aiheuttaa haasteita anonyymien tekijän kohdalla.¹³⁵ Miten voidaan arvioida sellaisen henkilön ajattelua, jota ei kyetä edes tunnistamaan, saatikka kuulemaan esitutkinnassa taikka tuomioistuimessa? Tekijän tahdonmuodostuksen konstruointia on pidetty jopa mahdottomana tekijän jäädessä tuntemattomaksi.¹³⁶ Toisaalta tuomioistuimet tekevät ratkaisuja tekijän tahdonmuodostuksesta perustamalla ratkaisunsa muuhun kuin tekijän kuulemiseen. Tahallisuutta arvioitaessa tekijän subjektiivinen tahallisuus perustetaan usein objektiivisiin todistustositseikkoihin.¹³⁷ Tällöin arviointi tahallisuudesta tai huolimattomuudesta kiinnitetään ympäröiviin tapahtumaolosuhteisiin sekä erilaisiin kokemussääntöihin.¹³⁸ Näin on tehty myös anonyymien syyllisyyttä käsitelleessä korkeimman oikeuden ratkaisussa 2021:6, jossa tuottamusarvioinnin kohteena olivat objektiivisesti havaittavissa olevat seikat.¹³⁹ Tahallisuusarvioinnissa analysoidaan potentiaalisia tapahtumainkalkuja sekä sitä, mikä tilanteessa on voinut olla mahdollista, todennäköistä tai varsin todennäköistä.¹⁴⁰ Tapahtumaolosuhteisiin voidaan perustaa arvio siitä, mistä tekijän on pitänyt olla tietoinen ja kokemussääntöihin nojautumalla voidaan selvittää, millaiseksi tekijän on täytynyt mieltää rangaistavan seuraamuksen todennäköisyys. Arviot tekijän tahdonmuodostuksesta on tehtävä käyttäen niin sanottua pakottavaa päättelyä (tekijän ”on täytynyt käsittää” ”käsittämisen” sijasta).¹⁴¹ Sanamuodon käyttö myös laajemmin heijastelee tahallisuusarvioinnin haasteellisuutta jo tavallisten rikosten

---

¹³⁴ HE 95/1993 vp, s. 35.

¹³⁵ Laajemminkin teon osoittama syyllisyys on oikeuskirjallisuudessa tunnistettu anonyymien syyllisyyden suurimmaksi ongelmakohdaksi. Esimerkiksi Jaatinen on ehdottanut, että anonyymi vastuu korvaisi syyllisyysvaatimuksen oikeushenkilön rangaistusvastuussa. Ks. Jaatinen 2000, s. 83. Syyllisyysperiaatteeseen liitännäisistä ongelmista anonyymissä vastuussa ks. Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 371–372; Hyttinen 2021, luku ”Mihin ratkaisu perustuu?”.

¹³⁶ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 371.

¹³⁷ Matikkala 2005, s. 88.

¹³⁸ Korkka-Knuts 2022, s. 361.

¹³⁹ KK= 2021:6, kohta 32.

¹⁴⁰ Melander 2016, s. 165.

¹⁴¹ Pakottavasta päättelystä ks. Matikkala 2005, s. 88; Frände 2012b, s. 121 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 278.

kohdalla ilman anonyymien syyllisyyden tuomaa lisähaastetta. Eräissä syyksiluettavuusmalleissa ei tekijän tahdonmuodostusta edes pyritä arvioimaan pyrkimällä tekijän päin sisään, vaan tahallisuus tai tuottamus on luettavissa tekijän teoista.¹⁴²

Arvioinnin perustaminen objektiivisesti havaittaviin seikkoihin asettaa lisävaatimuksia näytölle oikeushenkilön rangaistusvastuun pohjana olevasta teosta tai laiminlyönnistä. Jotta tekijän tahdonmuodostusta olisi mahdollista arvioida, on teko sekä sitä ympäröivät olosuhteet kyettävä selvittämään riittävän tarkasti. Toisaalta tämä puolestaan johtaa tilanteeseen, jossa yhtiö voisi vapautua vastuustaan laiminlyönnillä huolellisuusvelvoitteensa täysin, jolloin edes vastuun synnyttävää tekoa ei kyetä paikantamaan riittävällä tarkkuudella, ja tiedossa on vain teon seuraus. Hallituksen esityksen sisältämä tavoite siitä, että huolellisuusvelvollisuuden totaalisesta laiminlyönnistä ei pitäisi hyötyä puhuu yhä laajemman rangaistusvastuun puolesta.¹⁴³ Toisaalta liian ”tehokkaassa” rangaistusvastuussa kasvaa riski ankarasta vastuusta ja syyllisyysperiaatteesta luistamisesta. Olen kuitenkin sen kannan puolella, että tuntemattoman tekijän tietoisuus on mahdollista rakentaa tapahtumaolosuhteiden perusteella riittävällä tarkkuudella tahallisuusarvioinnin suorittamiseksi. Tapoihin konstruoida tuntemattoman tekijän tietoisuutta ja tahdonmuodostusta palaamme jäljempänä luvussa 5.

Toinen rikosoikeudellisen vastuun kriteeri käsittää teon oikeudenvastaisuuden, joka on käsillä, mikäli tekoon ei sovellu yksikään oikeuttamisperuste.¹⁴⁴ Syyttäjän on myös anonyymien vastuun kohdalla näytettävä toteen, että toimintaan ei sovellu yksikään oikeuttamisperuste. Negaation todistaminen voi jo lähtökohtaisesti olla haastavampaa, ja asiaa vaikeuttaa ennestään rikosentekijän jääminen anonyymiksi.¹⁴⁵ Tämä epäkohta uhkaa asettaa suoran esteen anonyymille vastuulle, sillä anonyymien tekijän toisintoimimismahdollisuuden on konkreettisesti tapauksessa jopa mahdotonta ottaa kantaa.¹⁴⁶ En kuitenkaan näe oikeudenvastaisuutta absoluuttisena esteenä oikeushenkilön rangaistusvastuun toteutumiseksi. Tunnusmerkistönmukaisuutta vastaavasti, oikeuttamisperusteiden arviointi liittyy itse rikoksen elementteihin ja sen olosuhteisiin. Oikeuttamisperusteiden käsillä oloa on mahdollista arvioida, mikäli itse teko ja vallinneet olosuhteet pystytään selvittämään riittävällä tarkkuudella. On täysin mahdollista, että itse rikos saadaan konstruoidua, mutta

¹⁴² Ks. Cavallin 1999, s. 16–17, 46, 150–151 ja 173–174.

¹⁴³ Ks. HE 95/1993 vp, s. 34.

¹⁴⁴ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 245–247.

¹⁴⁵ Samansuuntaisesti Jaatinen 2000, s. 83.

¹⁴⁶ Ks. Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 371.

epäiltyjen tekijöiden syyttäessä toisiaan ei rikoksenteikijää kyetä selvittämään. Erityisen epäselvässä tilanteessa, yhtiön laiminlyötyä huolellisuusveloitteensa täydellisesti, on kuitenkin mahdollista, että rikoksesta pystytään selvittämään vain sen seuraus.

Viimeiseksi edellytetään, että tunnusmerkistön mukainen ja oikeudenvastainen teko osoittaa (anonyymin) tekijän syyllisyyttä. Syyllisyyden arvioimisen tekee haasteelliseksi anteeksiantoperusteiden liityntä tekijään itseensä. Esimerkiksi puuttuvan vastuuiän ja syyntakeettomuuden kohdalla on tekijä kyettävä tunnistamaan anteeksiantoperusteen arvioimiseksi.¹⁴⁷ Toisaalta lain esitöissä ei nimenomaisesti oteta kantaa anteeksiantoperusteisiin. Tämä on ymmärrettävää, koska niiden käsillä olon tai niiden poissulkeminen näyttäisi lähes mahdottomalta tekijän jäädessä tuntemattomaksi. On myös mainittava, että anteeksiantoperusteen soveltuminen ei muuta rikoksen syyksilukua, ja kyse on silti rikoksesta, josta ei vain tuomita rangaistusta. Näin ollen oikeushenkilön toiminnassa on yhä tapahtunut rikos vaikka anteeksiantoperuste soveltuisikin.

Rikosoikeudellisen vastuun kriteerien täyttymiseen anonyymissä syyllisyydessä liittyy siten useampia tilanteita, joiden kriitikko voi huomauttaa olevan rikosoikeudellisten periaatteiden, kuten syyllisyysperiaatteen, vastaisia. Anonyymi vastuu on kuitenkin säädetty osaksi suomalaista rikosoikeutta ja sitä on jokseenkin myös sovellettu. Tästä on pääteltävä, että yksilöllisen rikosvastuun edellytysten täyttymistä ei voida katsoa ainakaan kaikista kriittisimmän linssin läpi.

3.2.1.3 Oikeushenkilön toiminnassa tehty rikos

Anonyymin tekijän tekemän rikoksen on tullut tapahtua myös oikeushenkilön toiminnassa. Kolmannen rikosedellytyksen mukaisesti rikos on täytynyt tehdä oikeushenkilön ”puolesta tai hyväksi”. Kahdesta vaihtoehdosta näen oikeushenkilön hyväksi toimimisen arvioimisen helpompana anonyymin syyllisyyden kontekstissa. Hyväksi toimimisen arviointi on nimittäin helpompi kytkeä objektiivisiin seikkoihin. Oikeuskirjallisuudessa oikeushenkilön puolesta tai hyväksi toimimisen arvioinnin on tosin katsottu edellyttävän subjektiivisten seikkojen arviointia, sillä toimintaa tulisi tarkastella tekijän näkökulmasta ja siitä, mitä tekijä on mieltänyt tekohetkellä.¹⁴⁸ Tästä huolimatta korkein oikeus on ratkaisussa KKO 2021:6 todennut, että rahanpesurikos on tehty yhtiön hyväksi, koska (anonyymin) rikoksenteikijän

¹⁴⁷ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 372.

¹⁴⁸ Jaatinen 2000, s. 83. Tässä tutkimuksessa ks. luku 2.2.1.

toiminta on tuottanut yhtiölle taloudellista hyötyä.¹⁴⁹ Arviointi on tällä tavoin kytketty ulkopuolisesti havaittavissa oleviin objektiivisiin seikkoihin. Oikeushenkilön puolesta toimiminen pitäisi näkemykseni mukaan kiinnittää jälkikäteisesti yrityskulttuuriin. Jos syyttäjä pystyy näyttämään oikeushenkilön yrityskulttuurin kannustaneen rikolliseen toimintaan, voidaan rikosentekijän olettaa mieltäneen tekonsa hyväksytyksi.¹⁵⁰

Neljännän rikosedellytyksen mukaan tekijän on tullut olla oikeushenkilön työ-, virka- tai toimeksiantosuhteessa. Hallituksen esityksessä puhutaan puolestaan oikeushenkilön organisaatioon kuulumisesta tai palveluksessa olemisesta.¹⁵¹ Termin vaihtoa ei kuitenkaan ole pidettävä lainsäätäjän tarkoituksena muuttaa oikeushenkilön kuuluvien henkilöiden piiriä. Oikeushenkilöiden toiminnassa tehtävät rikokset ovat usein luonteeltaan sellaisia, joissa on ilmeistä, että tekijä on ollut lain edellyttämässä suhteessa oikeushenkilön.¹⁵²

3.2.2 Moite-edellytys

Hallituksen esityksessä anonyymi syyllisyys on rinnastettu samastamiseen ja organisaatiohuolimattomuuteen – sitä on siis pidetty yhtenä oikeushenkilö moitteen perusteena.¹⁵³ Oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä anonyymiä syyllisyyttä on kuitenkin arvioitu osana rikosedellytystä.¹⁵⁴ Myös tässä tutkielmassa omaksutaan kanta, että anonyymi syyllisyys kiinnittyy lähimmäksi rikosedellytystä. Moite-edellytyksen on täten täytyttävä myös anonyymiin syyllisyyteen perustuvan rangaistusvastuun kohdalla. Vaikka tekijän jääminen tuntemattomaksi liittyy vahvimmin rikosedellytykseen, voi se vaikuttaa myös moite-edellytyksen arviointiin.

Suomalaisessa oikeuskäytännössä anonyymi syyllisyys on tähän mennessä perustettu aina organisaatiohuolimattomuuteen.¹⁵⁵ Tästä huolimatta en näe suoraa estettä oikeushenkilön kohdistuvan moitteen perustamiselle samastamiseen. Kuten edellä todettiin, samastaminen voi tulla kyseeseen, kun johtohenkilö on ollut osallisena rikokseen tai sallinut rikoksen

¹⁴⁹ KKO 2021:6, kohta 39.

¹⁵⁰ Yrityskulttuuria käytetään Yhdysvalloissa myös yksinään oikeushenkilön rangaistusvastuun perustana. Samankaltaista arviointia löytyy myös Italiasta. Ks. luvut 4.2 ja 4.3.

¹⁵¹ HE 95/1993 vp, s. 17 ja 34.

¹⁵² Selkeän pääsäännön mukaan tekijä on katsottu olevan yhtiön työntekijä. Toisaalta Keski-Pohjanmaan KO:n ratkaisussa R 13/657 (24.04.2015) tekijä oli ollut oikeushenkilön toimeksiantosuhteessa.

¹⁵³ HE 95/1993 vp, s. 34.

¹⁵⁴ Korkka 2019a, s. 316 ja KKO 2021:6. Vrt. kuitenkin Nieminen 2001, s. 203 ja Tapani – Tolvanen 2016, s. 211, jotka ovat ryhmitelleet anonyymien syyllisyyden osana moiteperusteita.

¹⁵⁵ Tein tämän havainnon tuomioita analysoimalla. Samoin myös Koskela 2022, s. XV–XVI.

tekemisen.¹⁵⁶ Samastaminen voisi tulla anonyymissä syyllisyydessä kyseeseen ensinnä silloin, kun potentiaalisten rikoksenteekijöiden piiri on mahdollista rajata vain johtohenkilöihin. Mikäli syyttäjä kykenee osoittamaan, että rikoksenteekijä on ollut yksi yhtiön johtohenkilöistä, voidaan oikeushenkilöön kohdistuva moite perustaa samastamiseen. Toinen tilanne voi olla käsillä, kun voidaan osoittaa, että rikoksen tekeminen on varmuudella edellyttänyt johtohenkilön osallisuutta tai, että johtohenkilö on sallinut rikoksen tekemisen. Varsinaisen tekijän jääminen tuntemattomaksi ei estä johtajan tulemistä tietoiseksi siitä, että tietynlaisia rikoksia tehdään oikeushenkilön toiminnassa. Vaikka samastamiseen perustuva rangaistusvastuu ei ole poissuljettua, on organisaatiohuolimattomuuteen vetoaminen huomattavasti helpompaa.¹⁵⁷ Objektiivisen huolellisuusvelvoitteen rikkomisen näyttäminen onnistuu anonyymissä syyllisyydessä samoin kuin tekijän ollessa tunnettu – arviointihan liittyy puhtaasti oikeushenkilön kiellettyyn riskinottoon. Tekijän jääminen tuntemattomaksi voi osaltaan jo toimia näyttönä organisaation huolimattoman toiminnan puolesta.

Kun oikeushenkilön huolellisuusvelvollisuuden rikkomus on näytetty toteen, ei syy-yhteyden toteaminen edellytä tekijän tunnistamista.¹⁵⁸ Tuomioistuin voi todeta syy-yhteyden olemassaolon, mikäli oikeushenkilön laiminlyöty teko tai tekojen kokonaisuus olisi melko todennäköisesti estänyt rikoksen.¹⁵⁹ Arvioinnin keskiössä on siten laiminlyöty huolellisuusvelvoite ja itse rikos sekä niiden välinen suhde. Se, onko rikoksenteekijä selvillä ei vaikuta arviointiin. Kriittisestä näkökulmasta on tosin todettava, että laiminlyödyn huolellisuusvelvollisuuden ja tuntemattoman tekijän rikoksen välisen kausaliitteisuhteen arvioiminen on väistämättä hypoteettista.¹⁶⁰ Tästä huolimatta arviointi on mahdollista suorittaa ja syy-yhteys todeta, koska rimaa syy-yhteysvaatimuksessa ei ole asetettu erityisen korkealle ja laiminlyönnin kausaalisuuden arvioinnissa on hyväksyttävä tietynasteista epävarmuutta.¹⁶¹

Tekijän jääminen tuntemattomaksi lisää edellä kuvatulla tavalla rangaistusvastuun arvioinnin vaikeuskerrointa. Suurimmat epävarmuudet liittyvät tuntemattoman tekijän

---

¹⁵⁶ Ks. luku 2.2.2.1. ”Osallisuus” kattaa sekä pääasiallisena rikoksenteekijänä toimimisen sekä kaikki perinteisen osallisuuden muodot, eli tekijäkumppanuuden, yllytyksen ja avunannon.

¹⁵⁷ Hankaluudet samastamiseen perustuvassa moite-edellytyksessä on tunnistettu myös esimerkiksi Euroopan Neuvoston suosituksessa 1988. Ks. Recommendation 1988, s. 10–11.

¹⁵⁸ Vrt. Koskela 2022, s. 60.

¹⁵⁹ Korkka 2019a, s. 327.

¹⁶⁰ Ks. Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 380–381.

¹⁶¹ Ks. Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 380 ja Korkka 2019b, s. 183–200. Laiminlyönniltä edellytettävän syy-yhteyden tasosta vrt. Tapani – Tolvanen 2013, s. 167–175. Tässä tutkimuksessa ks. luku 2.2.2.

tahdonmuodostuksen konstruoimiseen ja syyllisyysperiaatteen noudattamiseen. Anonyymien syyllisyyden tarkoitus oli paikata aukkoa, joka mahdollisti moitittavammin toimineen oikeushenkilön päättämisen edullisempaan asemaan toimintansa johdosta. Mielestäni anonyymi vastuu epäonnistuu tässä tehtävässä. Se ei huomioi oikeushenkilön toiminnan moitittavuutta, vaan paikkaan ennemminkin vain näytön tuottamiseen ja esitutkintaprosessiin liittyviä haasteita. Tämä tarkoittaa, että anonyymi vastuu voi toimia eräänlaisena oikotienä rangaistusvastuuna, mutta samaan aikaan ei kykene riittävällä tavalla mahdollistamaan rangaistusvastuuta tilanteessa, jossa oikeushenkilö on toiminut moitittavasti. Rajoittamalla tiedonkulkua organisaatiossaan voi oikeushenkilö luoda tilanteen, jossa yksikään luonnollinen henkilö ei ole ollut yksilöllisen rangaistusvastuun edellyttämällä tavalla tietoinen rikoksen tosiseikoista. Tämä johtaa puolestaan tilanteeseen, jossa rikosedellytys ei täyty ja oikeushenkilö välttää rangaistusvastuun. Ennen juuri esitetyn problematiikan tarkempaa käsittelyä on syytä tarkastella muissa oikeusjärjestyksissä omaksuttuja malleja, jotka käsittelevät tiedon jakautumista useamman henkilön välillä organisaatiossa.

4 Sääntelyratkaisut muissa oikeusjärjestyksissä

4.1 Collective knowledge -malli

Kuten oikeushenkilön rangaistusvastuun, myös anonyymiin syyllisyyteen perustuvan vastuun juuret ovat muualla kuin Suomessa. Sääntelyratkaisut vaihtelevat oikeusjärjestyskohtaisesti, mutta useat maat ovat omaksuneet mallin, jossa oikeushenkilön rangaistusvastuu ei edellytä rikoksentekijän tunnistamista.¹⁶² Tässä luvussa käsittelen kolmea vaihtoehtoista teoriaa oikeushenkilön rangaistusvastuun muodostamiseksi ilman tunnettua rikoksentekijää.

Käsiteltävien rangaistusvastuumallien valintaa on vaikuttanut ensinnä niiden soveltuvuus tilanteisiin, joissa tieto rikoksen elementeistä on jakautunut ja toiseksi niiden vakiintuneisuus, joka näkyy myös malleista saatavissa olevan aineiston ja analyysin määrässä.¹⁶³ Eri doktriinien vertailulla ja analysoinnilla pyrin löytämään ideoita tai jopa vaihtoehtoisia rangaistummalleja oikeushenkilön rangaistusvastuun arvioimiseksi tilanteissa, joissa tieto rikoksen elementeistä on jakautunut oikeushenkilön organisaation sisällä. Tässä luvussa ei jaotella lainsäädäntöratkaisuja maakohtaisesti, vaan eri sääntelyratkaisuja käsitellään yli valtiorajojen. Päädyin tähän ratkaisuun, sillä yksittäisen oikeusjärjestyksen sisällä saattaa olla useita kilpailevia teorioita, ja toisaalta eri maissa on omaksuttu samankaltaisia tapoja säännellä oikeushenkilöiden rikosoikeudellista rangaistusvastuuta.

Yhdysvalloissa oppi oikeushenkilön rangaistusvastuusta on perua Englannista ja alkoi kehittyä jo 1800-luvulla.¹⁶⁴ Common law -maissa onkin ehtinyt kehittyä useita vaihtoehtoisia doktriineja vastaukseksi oikeushenkilön tekemiin rikoksiin, mutta yksikään ei ole muodostunut universaaliksi hyväksytyksi malliksi.¹⁶⁵ Yhdeksi vastaukseksi anonyymiin syyllisyyteen rakentui niin sanottu collective knowledge -doktriini (collective knowledge jäljempänä ”CK”).¹⁶⁶ Common law -maiden ohella malli on kerännyt suosiota myös civil law

---

¹⁶² Pocora 2016, s. 389. Ks. myös Clifford Chance 2012.

¹⁶³ Toisen kriteerin vuoksi olen rajannut esimerkiksi duty stratification approach -mallin tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Tästä mallista ks. Ragozino 1995, s. 448–470.

¹⁶⁴ Ensimmäinen rangaistusmalli muistutti isännän vastuuta. Tästä respondeat superior -mallista ks. Sayre 1930, s. 691–693.

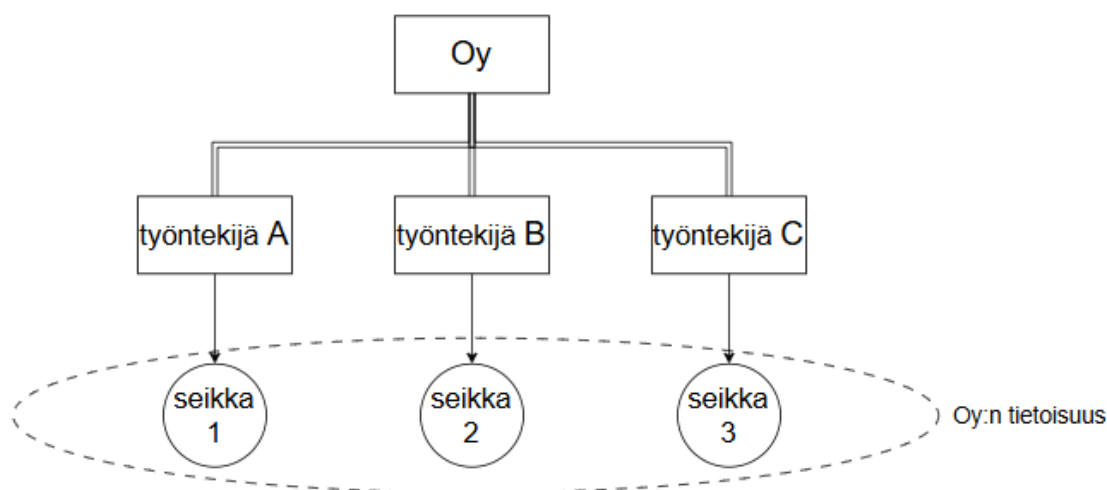
¹⁶⁵ Oikeushenkilön rangaistusvastuun rangaistusmallien kehityksestä ks. Corporate Crime: Regulating Corporate Behavior Through Criminal Sanctions. Harvard Law Review 92 (6) 1979 s. 1227–1375.

¹⁶⁶ Collective knowledge -mallista käytetään myös nimeä ”the aggregation doctrine”. Ks. Cavanagh 2011, s. 425; Lederman 2000, s. 661.

-maissa, kuten Hollannissa.¹⁶⁷ Kumulatiivinen vastuu on käytössä osana anonyymiä vastuuta myös Tanskassa ja Norjassa.¹⁶⁸

Nimensä mukaisesti doktriini perustuu ajatukseen, että kaikkien oikeushenkilössä toimivien luonnollisten henkilöiden tietoisuus muodostaa ikään kuin yhden kokonaisuuden, jota voidaan käyttää vastuun perustana.¹⁶⁹ Oikeushenkilö voidaan siten tuomita rangaistukseen, vaikka yksikään yksittäinen henkilö ei ole ollut, eikä tämän olisi pitänytkaan olla, tietoinen tehtyä rikosta ympäröivästä olosuhteista ja seikoista. Tällöin yhtäkään luonnollista henkilöä ei voida pitää syyllisenä rikokseen, mutta oikeushenkilö voidaan tuomita samasta rikoksesta, koska sen tietoisuuden katsotaan olevan sen piirissä työskentelevien henkilöiden tietoisuuksien summa.¹⁷⁰ Tähän keinotekoiseen tietoisuuteen katsotaan kuuluvaksi kaikkien organisaatioon kuuluvien luonnollisten henkilöiden mieltämät asiat.

Kuvio 1 – Collective knowledge -malliin perustuva rangaistusvastuu

Collective knowledge -doktriinia voidaan mallintaa yllä olevalla kuviolla, jossa henkilö A, B ja C ovat osa Osakeyhtiö Oy:n organisaatiota. Työtehtäviään suorittaessa kukin heistä on tullut tietoiseksi yhdestä rikokseen liittyvästä faktasta tai olosuhteesta. Henkilö A on tietoinen seikasta 1, henkilö B on tietoinen seikasta 2 ja C on tietoinen seikasta 3. Yhdessä seikat ja olosuhteet 1–3 muodostavat kognitiivisen perustan tahalliseksi taikka tuottamukselliselle rikokselle. Kukaan ei henkilöistä ole tietoinen kaikista seikoista, eikä ketään täten voida tuomita rikoksesta. CK-doktriinin myötä Osakeyhtiö Oy:n katsotaan kuitenkin olevan tietoinen kaikista seikoista, joista sen organisaatioon kuuluvat luonnolliset henkilöt ovat

¹⁶⁷ Field – Jörd 1991, s. 160. CK-mallin soveltamisesta Australiassa ks. myös Capuano 2010, s. 201.

¹⁶⁸ Korkka-Knuts 2023, s. 11.

¹⁶⁹ Ragozino 1995, s. 423 ja 425–426.

¹⁷⁰ Angelo et al. 2020, s. 522–523.

tulleet tietoisiksi suorittaessaan työtehtäviään.¹⁷¹ Tämä kumulatiivinen tietoisuus luo Osakeyhtiö Oy:lle rangaistusvastuun yhtiön toiminnasta tapahtuneesta rikoksesta, sillä yhtiön katsotaan tiedostaneen seikat 1–3.

CK-mallin merkittävimmät edut liitetään tehokkuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Mallin käyttäminen rangaistusvastuun perustana parantaa prosessin kustannustehokkuutta, kun yksittäistä rikoksenteijää ei enää tarvitse paikantaa mahdollisesti suurestakin yhtiöstä.¹⁷² Malli otti myös aikaisempaa paremmin huomioon nykyaikaiset, suuret organisaatorakenteet.¹⁷³ Oikeudenmukaisuus näkyy puolestaan eri kokoisten yhtiöiden yhdenmukaisempana kohteluna sekä siinä, että ilman vastaavaa doktriinia voisi velvollisuuksien merkittävämpi rikkominen johtaa edullisempaan lopputulokseen.¹⁷⁴ Tilanteessa jossa rikoksenteijä on tunnistettava, voisi huolellisuusvelvoitteiden täydellinen laiminlyönti taikka suuri organisaatiokoko ja tiedon tarkoituksellinen lokeroiminen johtaa vapauttavaan tuomioon, kun tekijää ei tunnisteta tai saada tuomittua rikoksesta. Doktriini esti myös vastuun sekä langettavan tiedon sysäämisen alempiarvoisten työntekijöiden harteille.¹⁷⁵ Aiemmin yhtiö oli nimittäin vastuusta vapaa, mikäli yhtiön johtoon kuuluvat henkilöt eivät olleet osallisina rikokseen tai tietoisia sen elementeistä.¹⁷⁶

Edellä kuvatuista eduistaan huolimatta Collective knowledge -doktriini on kohdannut huomattavaa kritiikkiä. Ensinnä mallia on kritisoitu siitä, että se ei todellisuudessa ota huomioon oikeushenkilön moitittavaa toimintaa.¹⁷⁷ Sitä on kuvattu mekaaniseksi järjestelmäksi, joka keinotekoisesti luo tahallisuuden – oikeushenkilö itsessään ei voi tiedostaa asioita tai mieltää tekoaan tahalliseksi.¹⁷⁸ Toinen kritisoinnin aihe liittyy paradoksaalisesti doktriinia tukeviin seikkoihin, eli yhtiöiden jatkuvasti monimutkaistuviin organisaatorakenteisiin. Vaikka doktriini oli edistysaskel, ei se kuitenkaan ota erilaisia organisaatorakenteita riittävällä tavalla huomioon yhdistäessään organisaation piirissä olevien henkilöiden tietoja muodostaakseen rangaistusvastuun perusteena olevan kollektiivisen tietoisuuden.¹⁷⁹ On siis mahdollista, että organisaatio sekä tehtävät ja vastuut on

---

¹⁷¹ Angelo et al. 2020, s. 237.

¹⁷² Ball – Weinstein 1994, s. 80–81.

¹⁷³ Ball – Weinstein 1994, s. 81.

¹⁷⁴ Ball – Weinstein 1994, s. 90. Vastaavaa arviointia on tehty myös Suomessa. Tästä ks. HE 95/1993 vp, s. 34.

¹⁷⁵ Berry 1990 s. 651.

¹⁷⁶ Ragozino 1995, s. 438.

¹⁷⁷ Fisse 1982, s. 1189–1190.

¹⁷⁸ Ragozino 1995, s. 440. Ks. myös Harv. L. Rev. 92 (6) 1979, s. 1241.

¹⁷⁹ Ball – Weinstein 1994, s. 70–73.

jaettu järkevästi, mutta rangaistusvastuun arvioinnissa yhdistellään sellaisten henkilöiden tietoja, jotka eivät – eikä heidän olisikaan pitänyt – vaihtaa tietoja keskenään. Suomessa tällainen voisi johtaa siihen, että rikosedellytys saataisiin keinotekoisesti täyttymään, mutta rikoksesta ei seuraisi oikeushenkilön rangaistusvastuuta moite-edellytyksen jäädessä täyttymättä. Yhtiö on tällöin voinut toimia huolellisesti jakaessaan vastuuta eikä sen toimintaan voida kohdistaa moitetta. Tähän kritiikin aiheeseen liittyy läheisesti myös mahdollisuus liiallisesta pelotevaikutuksesta. Oikeushenkilöiden suhde tietoon on paradoksaalinen. Yhtäältä tiedon kerääminen on kriittistä rikollisen toiminnan havaitsemiseksi ja estämiseksi yhtiön toiminnassa. Toisaalta tietoisuus toiminnasta voi muuttaa tietyn toiminnan oikeushenkilön kannalta rangaistavaksi.¹⁸⁰ Oikeushenkilöt joutuvat täten tasapainottelemaan tietämättömyyden ja raskauttavan tietoisuuden välillä. CK-mallia on kritisoitu siitä, että se ei kasvata oikeushenkilöiden tiedonintressiä omasta toiminnastaan. Päinvastoin kaiken tiedon yhteen laskeminen voi johtaa tahalliseen tietämättömyyteen, kun oikeushenkilöt pyrkivät välttämään rangaistusvastuuta.¹⁸¹

CK-mallia on yksin sovellettu arvioitaessa oikeushenkilön rangaistusvastuuta,¹⁸² mutta mallia on myös sekä oikeuskäytännössä että -kirjallisuudessa yhdistetty oikeushenkilön moitittavaan toimintaan.¹⁸³ Jäljempi ratkaisu on kehitetty vastaukseksi siihen, että doktriini ei tosiasiaassa arvioi oikeushenkilön tahallisuutta – mikäli oikeushenkilölle sellainen voidaan konstruoida – vaan se vain yhdistelee sen piirissä toimivien tietoa.¹⁸⁴ Käytännössä mallilla ei siten yksin pystytä arvioimaan common law -maissa edellytettävää syyllisyyttä, mens rea.¹⁸⁵ Useiden maiden oikeuskäytännössä malli onkin usein yhdistetty tahalliseen tietämättömyyteen (wilful blindness to inculpatory knowledge).¹⁸⁶ Tällöin rangaistusvastuu seuraa vain, mikäli oikeushenkilön kumulatiivinen tietoisuus kattaa vaaditut rikoksen elementit ja oikeushenkilö on tahallisesti tiedonkulkua rajoittamalla pyrkinyt välttämään rangaistusvastuun.

En näe CK-mallia suorana vastauksena oikeushenkilön rangaistusvastuuta ympäröiviin kysymyksiin. Oman tulkintani mukaan CK-mallia puoltavat oikeustieteilijät ovat vetäneet ensimmäisistä doktriinista soveltaneista oikeustapauksista liian yleistäviä johtopäätöksiä, joiden

---

¹⁸⁰ Diamantis 2019, s. 326.

¹⁸¹ Diamantis 2019, s. 363.

¹⁸² Yhdysvaltain valitustuomioistuimen ratkaisu U.S. v. Bank of New England, N.A. (821 F.2d 844). Ks. myös Abril – Olazábal 2006, s. 116–120.

¹⁸³ Hagemann – Grinstein 1997, s. 236–237.

¹⁸⁴ Angelo et al. 2020, s. 522–523.

¹⁸⁵ Lederman 2000, s. 666–669.

¹⁸⁶ Hagemann – Grinstein 1997, s. 237 alaviitteineen.

varassa doktriinia voitaisiin soveltaa yksin rangaistusvastuun toteuttamiseksi.¹⁸⁷ Se, että doktriinia ei sellaisenaan voida soveltaa oikeushenkilön rangaistusvastuuta arvioitaessa ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö mallista voitaisi omaksua ajatuksia tai ideoita. Suomalaiseen järjestelmään sovellettuna modifioitu doktriini mahdollistaisi rikosedellytyksen täyttymisen – ja tällöin oikeushenkilön rangaistusvastuun – mikäli sellaisen henkilön, joka omaisi tosiasiallisesti useamman henkilön välille jakautuneen tiedon voitaisiin katsoa täyttävän syyllisyysvaatimuksen. Kaikki yhtiön organisaation piirissä oleva tieto kasattaisiin tällöin yhdelle fiktiiviselle henkilölle, jonka tahdonmuodostusta tullaan arvioimaan.¹⁸⁸ Toisaalta myös tähän suomalaiseen järjestelmään paremmin modifioituun CK-doktriiniin liittyy useita ongelmia, joita käsitellään seuraavassa luvussa.

4.2 Corporate ethos standard -malli

Collective knowledge -doktriinille on esitetty useita vaihtoehtoisia malleja oikeushenkilöiden rangaistusvastuun sääntelemiseksi. Näistä montaa ei kuitenkaan voida suoraan soveltaa anonymiin syyllisyyteen vaihtoehtoisten mallien edellyttäessä tekijän tunnistamista syyllisyyden arvioimiseksi. Yksi vaihtoehtoinen malli poissulkee oikeushenkilön ja sen työntekijöiden tietoisuuden ja tahdonmuodostuksen arvioinnin ja perustaa rangaistusvastuun oikeushenkilön toimintakulttuuriin arvioimiseen.¹⁸⁹ Enää ei siten tarkastella pelkästään rikosta ja rikosentekijää, vaan arvioinnin keskiössä ovat oikeushenkilön toimintakulttuurin muodostavat tekijät.¹⁹⁰ Tämän corporate ethos standard -doktriinin (corporate ethos standard jäljempänä ”CES”) mukaan oikeushenkilö vastaa sen toiminnassa tehdystä rikoksesta, mikäli sen toimintakulttuurin katsotaan kannustavan rikosten tekemiseen.¹⁹¹ Vastavuoroisesti oikeushenkilöä ei tuomita rangaistukseen, jos sen katsotaan pyrkineen estämään rikosten tekemisen sekä ryhtyneen riittäviin korjaaviin toimenpiteisiin rikoksen tapahtumisen jälkeen. Nämä toimet osoittavat, että oikeushenkilön toimintakulttuuri ei ole myötävaikuttanut rikoksen tekemiseen, vaan se on pikemminkin vähentänyt rikoksen todennäköisyyttä.

---

¹⁸⁷ CK-doktriinin kannalta urauurtava ratkaisu oli yllä alaviitteessä 182 mainittu ratkaisu U.S. v. Bank of New England, N.A. 821 F.2d 844. Ratkaisun perusteluissa on viitattu doktriiniin verrattain yleisesti, eikä oikeushenkilön mens rea ole perusteluissa tarkasti käsitelty.

¹⁸⁸ Ragozino 1995, s. 423

¹⁸⁹ Skupski 2011, s. 300–301.

¹⁹⁰ Ellis – Dow 2014, s. 188.

¹⁹¹ Bucy 1991, 1182. Ks. myös Abril – Olazábal 2006, s. 123; Jaatinen 2000, s. 172.

Kyseisten toimien lisäksi arvioidaan oikeushenkilön organisaatiota, toimintatapoja, palkitsemisjärjestelmiä sekä työntekijöiden valvontaa.¹⁹²

Yrityskulttuuri muodostuu kahdesta puolesta: formaalista sekä informaalista kulttuurista.¹⁹³ Käytännönläheisemmin voitaisiin puhua myös yrityksen puheista ja teoista. Formaali puoli käsittää yrityksen arvot, organisaation, johdon ja palkitsemisjärjestelmät.¹⁹⁴ Informaalissa puolella korostuvat johtaminen sekä työntekijöiden käsitys yhtiön toimintatavoista, joka muodostuu yrityksessä kiertävistä tarinoista, käytetystä kielestä ja myyteistä.¹⁹⁵

CES-doktriinin suurin vahvuus on oikeushenkilön syyllisyyden tunnistaminen ja arviointi.¹⁹⁶ Arviointi ei siten enää kohdistu yksittäiseen tekoon vaan koko oikeushenkilön toimintaan. Kuvainnollisesti voidaan sanoa, että rangaistusvastuu ei enää seuraa yhdestä mädästä omenasta, vaan huonosta korista. Verrattuna CK-malliin, yrityskulttuuriin perustuva arviointi onnistuu paremmin takaamaan yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumisen oikeushenkilön näkökulmasta. Nyt oikeushenkilö voi käyttää omaa compliance-ohjelmaansa puolustuksena ja vapautua vastuusta, mikäli sen toimintakulttuuri on ollut rikoksia ehkäisevää. Tästä seuraa myös selkeä intressi oikeushenkilöille estää rikoksia omassa toiminnassaan.¹⁹⁷ Samasta syystä Tolvanen pitää mallia soveltuvana tapana arvioida erityisesti nykyaikaisten yhtiöiden rangaistusvastuuta.¹⁹⁸ Tällöin suuret ja hajautetut yhtiöt eivät ole kokonsa ja rakenteensa puolesta pieniä yhtiöitä paremmassa asemassa. Viimeiseksi mallia on perusteltu saavutettavilla eduilla todistelussa. Malli ei edellytä yksittäisen rikoksentekijän tunnistamista, vaan rikoksen tekemisen oikeushenkilön toiminnassa ja moitittavan yrityskulttuurin toteennäyttäminen riittää.¹⁹⁹ Tämä johtaa edelleen tehokkaampaan pelotevaikutukseen, kun oikeushenkilöt saadaan tehokkaammin vastuuseen teoistaan. Verrattuna edeltäjiinsä,

---

¹⁹² Bucy 1991, s. 1182–1183; Ragozino 1995, s. 441–443.

¹⁹³ Ellis – Dow 2014, s. 193; Fanto 2009, s. 23.

¹⁹⁴ Trevino – Nelson 2021, s. 155–179.

¹⁹⁵ Trevino – Nelson 2021, s. 180–187.

¹⁹⁶ Ellis – Dow 2014, s. 197 alaviitteineen. Toisaalta vrt. Laufer 1994, s. 673; Skupski 2011, s. 300, jotka ovat kritisoineen CES-mallia oikeushenkilön syyllisyysvaatimuksesta luopumisesta.

¹⁹⁷ Bucy 1991, s. 1159.

¹⁹⁸ Tolvanen 2009, s. 340.

¹⁹⁹ Bucy 1991, s. 1164; Lederman 2000, s. 701–702.

päällimmäisenä respondeat superior -doktriiniin²⁰⁰, onnistuu CES-malli paremmin yleisestävän vaikutuksen luomisessa suhteessa oikeushenkilöihin.²⁰¹

CES-mallia on kritisoitu pääosin käytännön soveltamistilanteisiin liittyvistä ongelmista. Doktriini ei ensinnäkään tarjoa vastausta siihen, mihin raja rangaistavasta yrityskulttuurista tulisi asettaa.²⁰² Riittääkö, että yrityskulttuuri on enemmän rikoksia kannustava kuin niitä estävä? Mikäli edellytetään ”myrkyllisempää” kulttuuria, niin missä vaiheessa oikeushenkilössä vallitseva toimintakulttuuri katsotaan riittävän paljon kannustavan rikosten tekemiseen, jotta rankaiseminen katsotaan perustelluksi? Toiseksi doktriini ei selvennä sitä, miten yrityskulttuurin muodostavia muuttujia pitäisi arvioinnissa painottaa.²⁰³ Yhdessä nämä seikat tekevät CES-mallista erittäin ongelmallisen oikeusvarmuuden ja lainkäytön ennakoitavuuden näkökulmasta. Kun asetelmaan liitetään vielä kysymys siitä, mitä voidaan oikeudessa esittää todisteena yrityskulttuurista sekä mahdolliset ristiriidat formaalin ja informaalin yrityskulttuurin välillä, huomataan doktriinin olevan hyvin kaukana käyttövalmiista rangaistusmallista. Soveltamiskäytännössä doktriini onkin jäänyt vähäiselle käytölle, ja yrityskulttuuria analysoidaan usein vasta rangaistusta mitattaessa.²⁰⁴

Suomessa vastaavan tapaista arviointia liittyy organisaatiohuolimattomuuden toteamiseen. Esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2013:56 korostettiin sitä, että yhtiö ei ryhtynyt korjaaviin toimenpiteisiin muuttaakseen toimintaansa tapahtuneen työtapaturman jälkeen.²⁰⁵ Suomalaiseen rikosoikeuteen doktriini ei kuitenkaan tunnu istuvan. Anonyymien vastuun kontekstissa CES-mallin suora omaksuminen merkitsisi rikosedellytyksen hylkäämistä osana oikeushenkilön rangaistusvastuuta ja samalla syyllisyysperiaatteesta luopumista. Voitaisiinko syyllisyysperiaatteesta sitten luopua, jotta oikeushenkilöt saataisiin tehokkaasti vastuuseen toiminnastaan? Lainsäätäjä on tähän kysymykseen antanut jo selkeän vastauksen: ei pidä.²⁰⁶ Tämän ilmeisen ristiriidan ohella CES-doktriinissa on toinen selkeä

---

²⁰⁰ Kohtaamastaan kritiikistä huolimatta, respondeat superior -doktriini on yhä Yhdysvalloissa pääasiallisesti sovellettava malli oikeushenkilöiden rangaistusvastuuta arvioitaessa. Respondeat superior -mallista ks. Abril – Olazabal 2006, s. 85–86. Respondeat superior -doktriinista verrattuna suomalaiseen oikeushenkilön rangaistusmalliin ks. Korkka-Knuts 2022a, s. 3–4 ja 14–18.

²⁰¹ Ellis – Dow 2014, s. 198.

²⁰² Skupski 2011, s. 300.

²⁰³ Ragozino 1995, s. 442; Skupski 2011, s. 300.

²⁰⁴ Ellis – Dow 2014, s. 199.

²⁰⁵ KKO 2013:56, kohta 32.

²⁰⁶ HE 95/1993 vp, s. 34.

puute: jo doktriinin luoja, Pamela Bucyn, mukaan malli ei sovellu tuottamuksellisten rikosten arvioimiseen.²⁰⁷

4.3 Structural negligence -doktriini

Kolmas ehdotettu ratkaisu muistuttaa suomalaista organisaatiohuolimattomuutta. Italiassa on otettu käyttöön Structural negligence -doktriinin mukainen ratkaisu.²⁰⁸ Malli on hyvin samantapainen edellä kuvatun CES-mallin kanssa ja se on lisätty suoraan paikalliseen lainsäädäntöön (Decreto Legislativo 231/2001: Disciplina della responsabilita amministrativa delle persone giuridiche, delle societa e delle associazioni anche prive di personalita giuridiche).²⁰⁹ Doktriini edellyttää oikeushenkilöitä luomaan suuntaviivat ja valvontajärjestelmät, jotta riski rikosten tapahtumiselle sen toiminnassa pystytään ottamaan huomioon.²¹⁰ Mikäli näitä järjestelmiä ei ole luotu, katsotaan oikeushenkilössä vallitsevan rakenteellista huolimattomuutta, joka on mahdollistanut rikoksen tekemisen.

Oikeushenkilössä vallitseva rakenteellinen huolimattomuus ei kuitenkaan yksin riitä rangaistusvastuun syntymiseen. Samoin kuten Suomessa, myös Italiassa on ensiksi näytettävä toteen, että oikeushenkilössä työskentelevä taikka siihen muutoin kytköksissä oleva luonnollinen henkilö on tehnyt rikoksen²¹¹ Samoin kuin Suomessa, doktriini ei edellytä yksittäisen rikosentekijän identifioimista.²¹² Rikosentekijän ja oikeushenkilön välisen kytköksen toteen näyttämisen lisäksi edellytetään, että ainakin yhtenä rikoksen tavoitteena on voinut olla hyödyn tuottaminen oikeushenkilölle. Näin ollen puhtaasti yksilöä hyödyttävä rikos tai oikeushenkilöä vastaan tehty rikos eivät synnytä oikeushenkilön rangaistusvastuuta.²¹³ Oikeushenkilön työntekijän tekemän rikoksen todistamisen lisäksi syyttäjän on näytettävä toteen myös oikeushenkilössä vallitseva rakenteellinen huolimattomuus.²¹⁴ Sen olemassa olo todetaan edellä mainitulla tavalla tarkastelemalla oikeushenkilössä voimassa olevia ohjeistuksia ja valvontajärjestelmiä.²¹⁵ Structural negligence -doktriinin erikoisuus on, että se edellyttää oikeushenkilön näyttävän toteen, että oikeushenkilössä voimassa olevat compliance-ohjelmat ovat riittävän tehokkaita ja että niiden

---

²⁰⁷ Bucy 1991, s. 1183.

²⁰⁸ Cavanagh 2011, s. 437.

²⁰⁹ Ks. D.Lgs 231/2001, artiklat 5–8.

²¹⁰ Gobert – Punch 2003, s. 111.

²¹¹ D.Lgs 231/2001, artikla 5. Ks. myös Gobert – Mugnai 2002, s. 624.

²¹² D.Lgs 231/2001, artikla 8.

²¹³ D.Lgs 231/2001, artikla 5(2). Ks. myös De Maglie 2011, s. 262.

²¹⁴ D.Lgs 231/2001, artikla 5(1).

²¹⁵ Gobert – Bunch 2003, s. 111; Cavanagh 2011, s. 437.

noudattamista on valvottu.²¹⁶ Oikeushenkilö ei siten välttä vastuuta vain ottamalla käyttöön vakiomuotoisia compliance-ohjelmia, joiden pääasiallisena tarkoituksena ei ole rikosten tapahtumisen tehokas estäminen, vaan ainoastaan vastuun välttäminen.²¹⁷ Malli siis onnistuu tunnistamaan aidon ongelman – pintapuoliset compliance -ohjelmat, jotka on tarkoitettu vain vastuun välttämiseksi – mutta ratkaisee sen suomalaisen rikosoikeuden näkökulmasta nurinkurisesti kääntämällä todistustaakan syyttäjältä oikeushenkilölle.

Structural negligence -malli on kohdannut hyvin samanlaista kritiikkiä kuin sitä lähellä oleva corporate ethos standard -malli. Doktriinia voidaan siten haastaa todistelutilanteisiin liittyvästä problematiikasta, kun tuomioistuimen on ratkaistava, milloin yhtiön compliance-ohjelma ei ole ollut riittävän tehokas rikosten estämisessä.²¹⁸ Mielenkiintoisesti mallia on myös kritisoitu siitä, että se edellyttää oikeushenkilöön työ- tai muussa suhteessa olevan luonnollisen henkilön tekemän rikoksen toteennäyttämisen.²¹⁹ Kriitikkojen mukaan rangaistusvastuun pitäisi siten seurata ainoastaan siitä, että rikos on tehty ja oikeushenkilössä todetaan rakenteellista huolimattomuutta.²²⁰ Tämä johtaisi kuitenkin tilanteeseen, jossa lainkäytön oikeusvarmuus olisi uhattuna. Oikeushenkilöä voitaisiin syyttää rikoksesta, jonka tapahtumiseen sillä ei ole ollut mitään yhteyttä. Tämän lisäksi muutos ei johda itse rikokseen liittyvien todisteluongelmien poistumiseen. Ongelma rikoksentekijän ja oikeushenkilön suhteen arvioimisesta vaihtuu vain ongelmaan itse rikoksen liittynästä oikeushenkilöön – rikokselle on kuitenkin asetettava joitakin vaatimuksia yhteydestä oikeushenkilöön.²²¹

Italiassa omaksuttu malli on siten samankaltainen suomalaisen anonyymiin syyllisyyteen ja organisaatiohuolimattomuuteen perustuvan rangaistusvastuun kanssa. Mielenkiintoinen sivujohde italialaisessa järjestelmässä on, että oikeushenkilön rangaistusvastuuta ei pidetä rikosoikeudellisena rangaistuksena, vaan hallinnollisena seuraamuksena.²²² Tämä ratkaisu juontaa juurensa siihen, että Italia on Suomen kaltainen nominalistinen järjestelmä, eli ainoastaan luonnolliset henkilöt voivat olla rikoksentekijän asemassa. Oikeushenkilöiden rangaistusvastuun sääntely on kuitenkin rakennettu realistisen järjestelmän pohjalle, jonka mukaan myös oikeushenkilöä voidaan pitää rikoksentekijänä. Tämä ristiriita on kierretty

---

²¹⁶ D.Lgs 231/2001, artikla 6.

²¹⁷ Cavanagh 2011, s. 438.

²¹⁸ Cavanagh 2011, s. 438–439.

²¹⁹ Cavanagh 2011, s. 438–440.

²²⁰ Cavanagh 2011, s. 438–440.

²²¹ Vrt. Cavanagh 2011, s. 437–440.

²²² Voiculescu 2009, s. 421.

käsittämällä oikeushenkilöiden rangaistusvastuuta hallinnollisena seuraamuksena, jolloin rikosoikeudelliset periaatteet eivät ole esteenä vastuun toteutumiselle.²²³ Hallinnollisen seuraamuksen leimasta huolimatta rangaistusseuraamusta on pidettävä luonteeltaan rikosoikeudellisena.²²⁴ Ensinnä hallinnollinen rangaistus voi seurata yksinomaan rikoksesta.²²⁵ Toiseksi tuomioistuinkäsittely järjestetään rikostuomioistuimissa hallintotuomioistuinten sijasta.²²⁶ Viimeiseksi tuomioistuinkäsittelyissä noudatetaan rikosoikeudellisia prosessiperiaatteita.²²⁷ Italialaissa käytettävä structural negligence -malli on siten monilta osin suomalaisen organisaatiohuolimattomuuden ja anonyymin vastuun kaltainen. Keskeisenä erona on todistustaakan kääntäminen sekä oikeushenkilön käsittelyminen rikoksenteijänä. Järjestelmien samankaltaisuuden takia italialainen järjestelmä voisi toimia inspiraationa myös suomalaisessa rikosoikeudessa, koska molemmissa järjestelmissä on kohdattu samoja ongelmia, mutta ne on ratkaistu eri tavoin.

Suomalaisen rikosoikeuden kohtaamat haasteet oikeushenkilön rangaistusvastuuseen liittyen eivät siten ole uniikkeja. Vastaavia ongelmia on kohdattu käytännössä jokaisessa oikeusjärjestyksessä, ja ne on kunkin oikeusjärjestyksen ominaispiirteiden mukaisesti ratkaistu hieman eri tavoin. Vaikka malleja ei sellaisenaan voi istuttaa osaksi suomalaista rikosoikeudellista järjestelmään, on malleista poimittavissa ideoita ja ratkaisuja. Doktriinien yhteisenä tekijänä on pyrkimys vastata oikeushenkilöiden toiminnan kollaboratiivisesta luonteesta johtuviin haasteisiin. Koska yksi laajempi tehtävä on harvoin vain yhden henkilön vastuulla, saattaa rikos muodostua useamman teon tai laiminlyönnin sarjasta, jolloin myös tietoisuus rikoksen elementeistä on fragmentoitunut. Italian mallin kohdalla Suomen kanssa yhteisenä tekijänä on kipuilu oikeushenkilön anonyymiin syyllisyyteen perustuvan rangaistusvastuun sovittaminen nominalistiseen järjestelmään – Italiassa rangaistusvastuumallin sopimattomuus on vain tunnustettu ja asia on ratkaistu siirtämällä oikeushenkilön rangaistusvastuu rikosoikeuden yleisten periaatteiden ulottumattomiin.

---

²²³ Hallinnollista seuraamusta pidetään kuitenkin luontonsa puolesta rikosoikeudellisena. Ks. Cavanagh 2011, s. 437; Voiculescu. 2009, s. 419–423.

²²⁴ Cavanagh 2011, s. 437. Laajemmin ks. De Maglie 2011, s. 258–261.

²²⁵ Voiculescu 2009, s. 421; De Maglie 2011, s. 260–261.

²²⁶ Gobert – Punch 2003, s. 109.

²²⁷ Voiculescu 2009, s. 421.

5 Rikoksen elementtejä koskevan tiedon jakautuminen usealle henkilölle

5.1 Lähtökohdat ja problematiikka

Varsinkin suuremmissa organisaatioissa on lisääntynyt todennäköisyys sille, että tieto yhtiön toiminnoista fragmentoituu ja jakautuu useamman henkilön välille. Tällöin on mahdollista, että yhtiön toiminnassa tehdään rikos, jonka kaikista elementeistä yksikään henkilö ei ole ollut tietoinen. Kuvatun kaltainen tilanne voi olla seurausta heikosta tiedonkulusta organisaation sisällä tai rakenteellisista esteistä tiedon kululle. Monimutkaiseen organisaatorakenteeseen on voitu päätyä tiedostamatta, mutta poissuljettua ei ole sekään, etteivätkö yhtiöt voisi tarkoituksellisesti monimutkaistaa johtoketjuja ja organisaatiota rajatakseen yksittäisten henkilöiden tietoa liiketoiminnasta.²²⁸ Tässä luvussa käsittelen anonyymiä syyllisyyttä tilanteessa, jossa tieto rikoksen elementeistä on jakautunut useamman henkilön välille, jolloin – ainakin ensisilmäyksellä – rangaistusvastuun edellytykset eivät täyty. Tällaisessa tilanteessa ei yksikään henkilö de facto ole peittämisperiaatteen edellyttämällä tavalla tietoinen kaikista tunnusmerkistön kannalta relevanteista tosiseikoista. Syyksiluettavuuden täyttymiseksi on siten nojauduttava selonottovelvollisuuteen ja tarkemmin sen laiminlyöntiin taikka anonyymissä syyllisyydessä tuntemattomaksi jääneen tekijän tietoisuuden konstruomiseen dynaamisemmalla tavalla.

Suomessa on oikeushenkilöiden rangaistusvastuun kohdalla omaksuttu toimintatapa, jonka mukaan tuomioistuin ratkaisee ensiksi rikosedellytyksen täyttymisen, ja mikäli sen katsotaan täyttyvän, siirrytään arvioimaan moite-edellytystä. Tämä arviointijärjestys yhdessä rikosedellytyksen itsenäisen aseman kanssa mahdollistaa sen, että oikeushenkilö pystyy manipuloimaan tiedon jakautumista sen organisaatiossa välttääkseen rikosedellytyksen täyttymisen ja samalla rangaistusvastuun. Tällaisessa organisaatiotasoisessa tahallisessa tietämättömyydessä ("willful blindness") ei ole enää kyse vain siitä, että tekijä jäisi yhtiön toiminnassa tapahtuneen laiminlyönnin seurauksena tuntemattomaksi, vaan yhtiö on tarkoituksenmukaisesti pyrkinyt toiminnallaan luomaan olosuhteet, joissa rikoksista ei seuraa rangaistusta.

---

²²⁸ Ellis – Dow 2014, s. 181; Ragozino 1995, s. 431–432.

Pitäisikö oikeushenkilö sitten vapauttaa rangaistusvastuusta siksi, että organisaation sisäinen tiedon lokeroiminen ja hajauttaminen estää luonnollisten henkilöiden tuomitsemisen rangaistukseen, eivätkä rangaistusvastuun edellytykset tällöin täyty anonymin vastuunkaan kohdalla? Ratkaisu tuntuu epärationaaliselta varsinkin tilanteessa, jossa oikeushenkilön toiminnalle ei ole esitettävissä liiketoiminnallisia perusteita. Todelliseen vastaukseen vaikuttavat rikoslain yleiset periaatteet ja toisaalta lainsäätäjän tarkoitus. Arvioinnin tekee haastavaksi myös se, että lainsäätjä ei tunnu olevan kovin päättäväinen kannassaan koskien anonymiä syyllisyyttä. Yhtäältä hallituksen perusteluissa todetaan, että oikeushenkilön rangaistusvastuuta ei pidä sitoa sellaiseen seikkaan, jonka perusteella yksilö välttää rangaistusvastuunsa, mutta ei vaikuta oikeushenkilön toiminnan moitittavuuteen.²²⁹ Toisaalta hallitus linjaan samassa dokumentissaan, että syyttäjän on oikeushenkilön rangaistusvastuun synnyttämiseksi näytettävä toteen lain edellyttämä syyksiluettavuusvaatimus.²³⁰ Molemmat vaatimukset eivät voi samanaikaisesti täytyä, ainakaan täysimääräisesti. Anonymi syyllisyys lisättiin rikoslakiin, jotta välttyttäisiin tilanteilta, jossa huolellisuusveloitteensa täysin laiminlyönyt oikeushenkilö olisi edullisemmassa asemassa kuin sellainen, joka on vähemmissä määrin rikkonut velvollisuuksiaan.²³¹ Samaa rationaliteettia käyttäen voimme todeta olevan lainsäätäjän tahdon mukaista, että oikeushenkilö ei välttä rangaistusvastuuta aiheutettuaan tiedon epäoptimaalisen jakautumisen organisaatiossaan, minkä seurauksena yksilöllisen rangaistusvastuun edellytyksen eivät täyty.

Emme kuitenkaan voi ottaa lainsäätäjän oletettua tahtoa ainoaksi rikoslain tulkintaa ohjaavaksi vaikuttimeksi. Lainsäätäjän tahdon ohella rikoslain tulkintaan vaikuttavat useat eri periaatteet. Rikosoikeudellisen laintulkinnan erottaa muista oikeudenaloista laillisuusperiaate, joka edellyttää kirjoitetun lain ottamista tulkinnan lähtökohdaksi (RL 3:1).²³² Periaatteen mukaan lainkäyttäjän on rangaistussäännöksiä soveltaessaan varsin tarkasti pitäydyttävä kirjoitetun lain puitteissa.²³³ Laillisuusperiaate rajoittaa rikosoikeudellista tulkintaa vastaajan vahingoksi niin sanotun analogiakiellon avulla. Analogiakielto estää tuomioistuimia laajentamasta rangaistusvastuuta tilanteeseen, jossa säännöksen sanamuoto ei sovellu käsillä olevaan tapaukseen.²³⁴ Tällainen voisi esimerkiksi olla tahallisuudesta tai tuottamuksesta

---

²²⁹ HE 95/1993 vp, s. 34.

²³⁰ HE 95/1993 vp, s. 34.

²³¹ HE 95/1993 vp, s. 34.

²³² Muut oikeuslähteet ovat muihin oikeudenaloihin verrattuna selvästi lain sanamuodolle alisteisessa asemassa. Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 73 ja 84. Samoin Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 115–116.

²³³ Koponen 2002, s. 137.

²³⁴ HE 309/1993 vp, s. 50. Ks. myös Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 79–80.

riippumaton ankara vastuu.²³⁵ Analogiakiellon mukaan tekoa ei voida pitää tunnusmerkistön mukaisena, vaikka säännöksen tavoitteet ja tarkoitus tätä edellyttäisivät.²³⁶

Laillisuusperiaatteeseen liittyy läheisesti myös ennakoitavuuskriteeri, jonka mukaan rangaistuksen on oltava kohtuudella rikoksenteelijän ennakoitavissa. Ennakoitavuuskriteerin tarkoituksena on toimia juuri tulkintaa kontrolloivana periaatteena. Vastaava funktio on tarkoitettu myös suojatarkoitukselle.²³⁷ Toisaalta korkeimman oikeuden perustelut mahdollistavat tulkinnan, jossa ennakoitavuuskriteeriä ja suojatarkoitusta on mahdollista käyttää laajentavaan tulkintaan.²³⁸ Huomionarvoista on myös, ettei vastuuta voi kiertää keinotekoisilla ja muodollisilla järjestelyillä.²³⁹ Kokonaisuutena laillisuusperiaate on kuitenkin nimenomaan laintulkintaa vastaajan hyväksi rajoittava periaate. Myös tässä tutkimuksessa on siten otettava lähtökohdaksi se, että tulkinnan keinoin ei voida lähteä ylittämään RL 9 luvun sanamuotoja sääntelyssä olevan aukon paikkaamiseksi. Kun RL 9:2.2:ssa puhutaan ”rikoksenteelijän” jäämisestä tuntemattomaksi, on lähdettävä siitä vaatimuksesta, että oikeushenkilön toiminnassa on tehty tunnusmerkistön mukaisuuden ja oikeudenvastaisuuden edellytykset täyttävä rikos. Oikeushenkilön rangaistuvastuuta ei siten voi johtaa useammasta teosta, joita ei voida yksinään pitää rikoksen määritelmän täyttävinä tekoina.²⁴⁰

Laillisuusperiaatteen sitovuudesta yleisten periaatteiden kohdalla ei oikeustieteellisessä keskustelussa ole saavutettu konsensusta.²⁴¹ Yksi kanta on, että laillisuusperiaate ohjaa myös yleisten periaatteiden tulkintaa yhtä vahvasti kuin varsinaisten rikostunnusmerkistöjen tulkintaa.²⁴² Tämä kanta tekisi anonyymien rangaistusvastuun soveltamisen käytännössä mahdottomaksi, koska emme voisi nojata esimerkiksi selonottovelvollisuuden laiminlyöntiin osana tahallisuusarviointia.²⁴³ Tämä tulkinta ei kuitenkaan ole ainoa saatikka vallitseva tulkinta. Vaihtoehtoisen tulkinnan mukaan rikosvastuun yleisien edellytysten soveltajalla on

²³⁵ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 74–75.

²³⁶ Nuutila 1997, s. 47.

²³⁷ Tapani 2006, s. 338; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 82.

²³⁸ KKO 2019:44; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 81–87.

²³⁹ Ks. KKO 2001:86.

²⁴⁰ Ks. myös HE 95/1993 vp, s. 34–35, jossa puhutaan mahdollisuudesta, että vähämerkityksiset rikokset, joista ei yksinään ole määrätty rangaistusta, voisivat muodostaa kokonaisuuden, josta seuraa anonyymiin syyllisyyteen pohjaava yhteisösakko. Huomionarvoista on kuitenkin, että myös em. tilanteessa lainsäätäjä on käyttänyt termiä ”rikos”. Vrt. Koskela 2022, s. 23; Päijät-Hämeen KO R 16/1893 (23.05.2017). Edellinen ratkaisu ja kanta tosin kumottiin I-SHO:n ratkaisulla R 17/693 (27.04.2018).

²⁴¹ Hyttinen 2016, s. 929.

²⁴² Matikkala 2005, s. 21; Tapani – Tolvanen 2013, s. 104–105. Toisaalta vrt. Tapani 2010, s. 27.

²⁴³ Hyttinen 2016, s. 930. Tämä johtuu siitä, että selonottovelvollisuutta ei ole kirjattu rikoslakiin toisin kuten tunnusmerkistöerehdyksen kohdalla on tehty.

enemmän liikkumavaraa, koska laillisuusperiaatteeseen voidaan suhtautua joustavammin.²⁴⁴ Tämä tulkinta avaa ovea sille mahdollisuudelle, että oikeushenkilö voidaan saattaa vastuuseen myös tilanteissa, joissa tieto rikoksen olosuhteista on jakautunut.

On siten olemassa selkeä intressi estää oikeushenkilöitä manipuloimasta tiedon kulkua organisaationsa sisällä estääkseen rangaistusvastuun syntymisen. Tätä epäkohtaa voidaan lähestyä kahdella tapaa. Ensinnä voimme pyrkiä rikosedellytyksen – tarkemmin syyksiluettavuusedellytyksen – dynamisempaan täyttymiseen, jolloin tiedonkulun manipulointi ei estä rikosedellytyksen täyttymistä. Toiseksi voimme asettaa oikeushenkilön itsensä ja sen toiminnan arvioimisen aktiivisempaan asemaan rangaistusvastuun arvioinnissa. Käytännössä tämä voi tarkoittaa joko oikeushenkilön rangaistusvastuun arvioimista kokonaisarviointina portaittaisen arvioinnin sijasta tai oikeushenkilön käsittelemistä rikosentekijänä. Esitetyistä lähestymistavoista edellinen pyrkii pysyttelemään voimassa olevan rikosoikeuden raamien sisällä, kun jäljempi taas vaatii suomalaisen rikosoikeuden peruseriaatteiden kattavampaa uudelleenjärjestelyä. Vaikka lähestymistavat ovat erilaisia, johtavat ne molemmat siihen, että oikeushenkilön rangaistusvastuussa liikutaan ylöspäin kohti oikeushenkilön itsensä toiminnan arviointia yksittäisten luonnollisten henkilöiden tekijävastuun sijasta.

5.2 Tuntemattoman tekijän tahdonmuodostuksen arvioiminen

5.2.1 Rikosentekijän selonottovelvollisuus

Kun oikeushenkilö pystyy ”ylempää” vaikuttamaan rikosentekijän tietoisuuteen ja täten myös teon tahallisuuteen, on yksi ratkaisuvaihtoehto tulkita rikoslakia tavalla, joka mahdollistaa syyksiluettavuus- ja rikosedellytyksen täyttymisen myös tilanteessa, jossa tieto on jakautunut oikeushenkilön organisaatiossa. Tässä luvussa käsittelen tapoja, joilla teko voitaisiin yhä katsoa tahalliseksi ja rikosedellytys täytyisi, vaikka tieto olisi jakaantunut yhtiön sisällä. Ensimmäinen vaihtoehto yhdistää rikosentekijän selonottovelvollisuus tekijältä vaadittavan tahallisuuden alarajan joustavaan tulkintaan. Toinen ratkaisusta on pyrkiä rakentamaan anonyymiksi jäävän tekijän tietoisuus riittävän tehokkaasti, jolloin rikosedellytys saadaan täyttymään. On tärkeä huomioida, että seuraavaksi käsiteltävien

---

²⁴⁴ Frände 2012b, s. 56; Hyttinen 2016, s. 929–930.

vaihtoehtojen ei tarvitse sulkea toisiaan pois, vaan niitä voidaan molempia soveltaa samanaikaisesti toisiaan tukien.

Ensimmäisen ratkaisuvaihtoehdon mukaisen ratkaisun tarkastelu on syytä aloittaa rikosentekijältä edellytettävän tahallisuuden alarajan tarkemmasta paikantamisesta. RL 3:5:n mukaan rangaistusvastuun edellytyksenä syyksiluettavuus eli toiminnan tahallisuus tai tuottamuksellisuus. Lainkohdan 2 momentin mukaan teot ovat tuottamuksellisina rangaistavia ainoastaan, jos näin on nimenomaisesti säädetty – lähtökohtana on siten tahallisuus rangaistavuuden edellytyksenä. Rikoslain sisältämän määritelmän mukaan teko on tahallinen, mikäli tekijä on 1) tarkoittanut aiheuttaa seurauksen, 2) pitänyt seurauksen aiheutumisen varmana tai 3) pitänyt seurausta varsin todennäköisenä (RL 6:3). Edellä kuvattu seuraustahallisuus koskee seuraustunnusmerkkiä ja voi täytyä minkä tahansa tahallisuuden asteen – tarkoitustahallisuuden, varmuustahallisuuden tai todennäköisyystahallisuuden – ollessa käsillä. Muiden tunnusmerkkien kohdalla kyse on olosuhdetahallisuudesta, joka puolestaan voi olla vain varmuus- tai todennäköisyystahallisuutta.²⁴⁵ Tahallisuuden arviointitavasta erityisesti olosuhdetahallisuuden kohdalla on ollut epäselvyyttä, mutta nykyisin voidaan pitää vakiintuneena käytäntönä, että olosuhdetahallisuutta on arvioitava todennäköisyystahallisuuden kautta.²⁴⁶

Todennäköisyystahallisuus toimii siten tahallisuuden alarajana sekä seuraus- että olosuhdetahallisuudessa. Rikosoikeudessa todennäköisyystahallisuus on käsillä, kun tekijä mieltää kielletyn seurauksen mahdollisuuden taikka tarkoitetun olosuhteen käsillä olon ”varsin todennäköiseksi”. Termillä ”varsin todennäköinen” viitataan puolestaan yli 50 prosentin todennäköisyyteen.²⁴⁷ Myös korkein oikeus on perusteluissaan useasti viitannut 50 prosentin alarajaan todennäköisyystahallisuudessa.²⁴⁸ Mainittua 50 prosentin rajaa ei kuitenkaan voi pitää absoluuttisena ja betoniin valettuna todennäköisyystahallisuuden alarajana.²⁴⁹ Tämä 50 prosenttiin asetettu rima saattaa heilua erityisesti talousrikoksissa, kun vastuuta on pyritty välttelemään selonottovelvollisuuden laiminlyömällä.²⁵⁰

Todennäköisyystahallisuuden alemmaa alarajaa talousrikoksissa tukee myös

²⁴⁵ Tapani – Tolvanen 2013, s. 199.

²⁴⁶ Oikeuskirjallisuudessa käydystä keskustelusta ks. Hyttinen 2016, 917–918; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 291; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 202–208. Tuomioistuinkäytännöstä ks. KKO 2006:64; KKO 2019:107.

²⁴⁷ HE 44/2002 vp, s. 87. Ks. myös Tapani – Tolvanen 2013, s. 201.

²⁴⁸ Ks. esim. KKO 2015:84, kohta 21 ja KKO 2013:82.

²⁴⁹ Aiheesta laajemmin ks. Hyttinen 2016. Vrt Frände 2012a, s. 157–165.

²⁵⁰ Tapani 2013a, s. 794 ja 797–798.

olosuhdetahallisuuden kodifioimatta jättäminen vuonna 2005, yleisiä oppeja sisällytettiin rikoslakiin. Lakivaliokunnan perusteluiden mukaan olosuhdetahallisuuden kodifioiminen olisi nostanut tahallisuuskynnystä talousrikoksissa.²⁵¹ Tällä ratkaisullaan lainsäätäjän voidaan katsoa esittäneen lainkäyttäjälle ohjeen, että olosuhdetahallisuuden alarajasta on mahdollista poiketa, mikäli se johtaa kriminaalipoliittisesti toivottavaan lopputulokseen.²⁵² Myös Matikkala on todennut tahallisuuden alarajan voivan vaihdella rikoksesta riippuen.²⁵³

Kun tahallisuus rakennetaan selonottovelvollisuuden laiminlyönnille, katsotaan todennäköisyystahallisuuden alarajan täyttyvän, vaikka tekijällä ei ole ollut vaadittavaa tietoisuutta, jotta tämä voisi de facto pitää tietyn olosuhteen olemassaoloa taikka tiettyä seurausta varsin todennäköisenä. Selonottovelvollisuuden arviointi liittyy läheisesti tunnusmerkistöerehdyksen arviointiin. Tunnusmerkistöerehdyksen mukaan, mikäli tekijä ei tekohtekellä ole ollut selvillä tunnusmerkistön täyttymiseksi vaadittavista seikoista, ei teko ole tahallinen. Laillisuusperiaatteen sananmukaisen tulkinnan näkökulmasta voitaisiin argumentoida, että tunnusmerkistöerehdys ajaisi selonottovelvollisuuden ylitse, sillä jälkimmäistä ei ole kirjattu rikoslakiin. Näin ollen selonottovelvollisuuden soveltamisessa on karrikoidusti kyse rikoslain sanamuodosta poikkeamisesta vastaajan vahingoksi.²⁵⁴

Edellä esitetty laillisuusperiaatteeseen joustavammin suhtautuva tulkinta avaa oven sille mahdollisuudelle, että oikeushenkilön rangaistusvastuu voi tulla kyseeseen myös rikoksen elementtejä koskevan tiedon jakautuessa. Tällöin pystymme rakentamaan anonyymin tekijän tietoisuuden osin selonottovelvollisuuden varaan. Liiketoiminnassa selonottovelvollisuus on myös asetettu laajemmaksi tavalliseen luonnolliseen henkilöön verrattuna.²⁵⁵ Liiketoimintaa harjoittaville on asetettu velvollisuus olla selvillä harjoittamaansa liiketoimintaan soveltuvasta sääntelystä, toimintansa lainmukaisuudesta sekä omasta taloudellisesta tilanteestaan.²⁵⁶ Selonottovelvollisuuden merkitystä tukee myös, että korkein oikeus on ahkerasti soveltanut sitä ratkaisukäytännössään 2010-luvulla.²⁵⁷ Tämä ratkaisulinja huomioon ottaen on todettava, että todennäköisyystahallisuus voidaan konstruoida myös tilanteessa, jossa tekijä ei ole de facto mieltänyt toimivansa yli 50 prosentin todennäköisyydellä rangaistavalla tavalla.²⁵⁸ Tämä

---

²⁵¹ LaVM 28/2002 vp, s. 9–10.

²⁵² Hyttinen 2016, s. 918.

²⁵³ Matikkala 2005, s. 457, ks. myös s. 5–6.

²⁵⁴ Hyttinen 2016, s. 932.

²⁵⁵ Tapani 2004, s. 38.

²⁵⁶ Tapani 2004, s. 60; Lahti 2007, s. 23.

²⁵⁷ Ks. Hyttinen 2016, s. 924–929 viitattuine KKO:n ratkaisuihin.

²⁵⁸ Ks. Hyttinen 2016, s. 264; KKO 2015:66, kohdat 25–31.

huomio on erityisen merkityksellinen puhuttaessa anonyymistä syyllisyydestä ja varsinkin tilanteista, joissa tietoa rikoksen elementeistä on pyritty jakamaan. Tiedon jakautuessa yleistyvät tilanteet, joissa tekijä ei ole mieltänyt toimintaansa yli 50 prosentin todennäköisyydellä rikolliseksi. Tällöin teon tahallisuus joudutaan rakentamaan juuri selonottovelvollisuuden laiminlyönnin varaan.

Vaikuttaisi siten olevan mahdollista, että teko katsotaan selonottovelvollisuuden laiminlyönnin nojalla tahalliseksi myös tiedon ollessa lokeroitunut oikeushenkilön organisaatiossa. Rangaistusvastuu voi kuitenkin edellyttää tahallisuuden alarajan joustavaa tulkintaa muista rikoksista poikkeavalla tavalla, mikä on ristiriidassa rikoslain systematiikan kanssa. Toisaalta sen ääneen toteaminen, että anonyymissä syyllisyydessä joudutaan joustamaan syyksiluettavuuden edellytyksistä tuntemattoman tekijän kohdalla voisi olla ensiaskel lainsäätäjän peräänkuuluttaman oikeushenkilöllisen syyllisyysperiaatteen muodostumiselle.²⁵⁹

5.2.2 Anonyymin tekijän tietoisuuden konstruoiminen

5.2.2.1 Tiedon yhteen laskeminen

Vaikka tuomioistuin pystyisi nojaamaan selonottovelvollisuuden laiminlyöntiin osana tahallisuusarviointi, ongelmaksi muodostuu se, riittääkö anonyymin tekijän mieltämä tieto tämän velvollisuuden synnyttämiseen ja miten tämä tekijän tietoisuus rakennetaan. Edellä luvussa 3.2.1 käsitellyllä tavalla syyksiluettavuutta pystytään arvioimaan ja syyllisyyden täytyminen toteamaan myös tekijän jäädessä tuntemattomaksi. Arviointi sidotaan ulkoisesti todettavissa oleviin seikkoihin sekä kokemussääntöihin. Keskeisessä asemassa on se, miten anonyymiksi jääneen tekijän tietoisuus pyritään rakentamaan saatavilla olevasta objektiivisesta tiedosta. Mikäli pyrimme lainsäätäjän tahdon mukaiseen lopputulokseen tehokkaasta oikeushenkilön rangaistusvastuusta, on syytä tarkastella sellaisia tapoja tuntemattoman rikosentekijän tietoisuuden konstruoimiseksi, jotka nojaavat vahvemmin tiedon kumuloimiseen. Tulen myös argumentoimaan, että korkein oikeus on jo tukeutunut kumulatiivista tietoisuutta lähestyvään tapaan arvioidessaan sitä, mitä anonyymi tekijä tiennyt.

---

²⁵⁹ Ks. HE 95/1993 vp, s. 5 ja 17. Toisaalta vrt. HE 95/1993 vp, s. 33.

Kumulatiivisen tietoisuuden soveltamisen voi perustellusti kritisoida ristiriidasta syyllisyysperiaatteen sekä nominalistisen rikosoikeudellisen järjestelmän kanssa. Pystymme toisaalta argumentoimaan, että anonyymien syyllisyyden sisällyttäminen rikoslakiin merkitsi jo ainakin osittaista irtaantumista rikosoikeudellisen vastuun sitomisesta luonnollisen henkilön tekemään rikokseen. Hallituksen esityksessä on mainittu esimerkkutilanne, jossa useat henkilöt puolustautuvat itseensä kohdistuvaa syytettä vastaan vetoamalla epäselviin ohjeisiin ja pyrkimällä osoittamaan, että laiminlyönti on kuulunut jonkun toisen vastuupiiriin.²⁶⁰ Samankaltainen tilanne on ratkaistu Vaasan hovioikeudessa, kun yhteisösakkoon tuomittiin neljän hengen yhtiö anonyymien vastuun perusteella.²⁶¹ Vaikka tapauksessa oli useita potentiaalisia rikoksentekijöitä, oli epäiltyjen määrä tiedossa ja rajattu. Ketään ei kuitenkaan näytön puuttumisen vuoksi tuomittu rikoksesta. Kun rangaistusvastuu on tällaisessa tilanteessa perustettu anonyymiin syyllisyyteen, ei arvioinnissa käytettävä tuntematon tekijä edes potentiaalisesti voi vastata todellista henkilöä, koska syytteet heitä vastaan on hylätty. Toiseksi miten anonyymien tekijän voidaan katsoa syyllistyneen rikokseen sellaisen näytön pohjalta, jolla ei voitu tuomita todellista luonnollista henkilöä? Myös anonyymien tekijän pitäisi nauttia vastaavasta suojasta kuin todellinen luonnollinen henkilö. Nyt sama näyttö on kuitenkin riittänyt anonyymien tekijän syyllisyyden toteamiseksi, mutta ei konkreettisen epäillyn syyllisyyteen. Tämä epäkohta osoittaa, että anonyymien tekijän syyllisyyden arviointi perustuu ennemminkin oikeushenkilön syyllisyyden arviointiin.²⁶²

Anonyymistä vastuusta on annettu rajallinen määrä ratkaisuja, joista vain yksi on korkeimman oikeuden antama ennakkoratkaisu. Vaikka kyseinen ratkaisu koskee anonyymien tekijän tekemästä tuottamuksellisesta rahanpesurikoksesta annettua tuomiota, on ratkaisua mahdollista analysoida myös tämän tutkimuksen tarpeisiin. Tieto osana tahdonmuodostusta käyttäytyy samoin, oli kyse tahallisuudesta tai tuottamuksesta. Korkeimman oikeuden perustelutavasta on mahdollista vetää johtopäätöksiä myös tilanteisiin, joissa tiedon katsotaan jakautuneen yhtiön organisaation sisällä, vaikka kyseinen ratkaisu ei problematiikkaa suoraan käsitellytkään. Ratkaisussa KKO 2021:6 korkein oikeus on vuoroin puhunut siitä, mitä B tiesi ja toisaalta siitä, mitä B:ssä tiedettiin.²⁶³ Kun molempia sanamuotoja on käytetty sen näyttämiseksi, mistä anonyymien tekijän on täytynyt olla tietoinen, on korkein oikeus siten katsonut yhtiössä tiedossa olleen informaation olleen myös anonyymien tekijän tiedossa.

---

²⁶⁰ HE 95/1993 vp, s. 34.

²⁶¹ VaaHO R 18/363.

²⁶² Ks. Korkka-Knuts 2023, s. 8–11.

²⁶³ KKO 2021:6, kohdat 39 ja 57.

Tunnusmerkistön edellyttämä tekijän tietoisuus on täten pyritty konstruoimaan yhtiön tiedossa olevista seikoista. On oletettava, että korkeimman oikeuden käyttämä perusteluiden kirjoitustapa on ollut tarkoituksellinen. Näin ollen perustelutavasta on mahdollista vetää kaksi vaihtoehtoista johtopäätöstä: 1) korkein oikeus on tukeutunut ratkaisussaan yhdysvaltalaisesta collective knowledge -mallia²⁶⁴ lähentelevään teoriaan, jossa kaikkien yhtiön piirissä olevien henkilöiden tietoisuus summataan yhdeksi tietoisuudeksi, jota puolestaan käytetään teon syyksiluettavuuden arviointiin; tai 2) korkein oikeus on tehnyt oletuksia yhtiön sisäisestä tiedonkulusta, jonka perusteella on voitu todeta, että tekijän on pitänyt olla tietoinen syyksiluettavuuden edellyttämistä tunnusmerkistötekijöistä. Lopputulos on valittavasta argumentointitavasta riippumatta kuitenkin sama: anonyymien tekijän tietoisuus rakennetaan yhtiön kollektiivisessa tietoisuudessa olleista seikoista syyksiluettavuusedellytyksen täyttämiseksi.

Korkka-Knuts on tulkinnut ratkaisua KKO 2021:6 niin, että rikosedellytyksen täyttymiseksi oikeushenkilön toiminnassa riittää yksilöllisen rangaistusvastuun edellytysten käsillä olon oikeushenkilön organisaatiossa. Näin ollen tunnusmerkistön mukaisuus ei edellytä sen täyttymistä kokonaisuudessaan yksittäisen henkilön kohdalla, vaan riittävää on sen täytyminen kumulatiivisesti organisaation toiminnassa.²⁶⁵ Tämä malli ei siten aseta ennakkosedellytyksiä tiedon yhteen laskemiselle, vaan tietoa voidaan yhdistellä vapaasti. Kun tietoa on mahdollista laskea yhteen, oikeushenkilö voidaan tuomita tahallisesta rikoksesta rangaistukseen, mikäli yhtiön palveluksessa olevat luonnolliset henkilöt ovat kollektiivina olleet tietoisia rikoksen olosuhteista.²⁶⁶ Perustelutapa muistuttaakin pitkälti edellä käsiteltyä collective knowledge -doktriinia. Tällöin sen toteen näyttäminen, että rikoksen tunnusmerkistön kannalta relevantit seikat A, B ja C ovat olleet yhtiön tiedossa, mahdollistaa johtopäätöksen, että myös anonyymien tekijän on pitänyt olla tietoinen seikoista A, B ja C.²⁶⁷

Käytännössä tiedon summaamiseen liittyy kuitenkin ongelmia. Ensinnä en näe mallin soveltuvan vallitsevaan suomalaiseen rikosoikeuteen ja anonyymien tekijän ajatukseen.

---

²⁶⁴ Collective knowledge -mallista tarkemmin tässä tutkielmassa ks. luku 4.1. Ks. myös Ball – Weinstein 1994, s. 70–91. Mallin kohtaamasta kritiikistä ks. Ragozino 1995, s. 428–429 ja 439–441.

²⁶⁵ Korkka-Knuts 2023, s. 17. On aiheen huomauttaa, että Korkka-Knuts on artikkelissaan yhdistänyt tiedon yhteen laskemisen oikeushenkilön käsittelemiseen rikosentekijänä ja tunnistaakin kyseisen mallin irtaantumisen anonyymistä tekijästä. Olen tässä tutkimuksessa kuitenkin irrottanut mallin oikeushenkilön rikosoikeudellisesta toimijuudesta käsiteltäväksi erillään.

²⁶⁶ Korkka-Knuts 2023, s. 16–17.

²⁶⁷ Vastaavaa päättelyä esiintyy myös hovioikeuksien ratkaisukäytännössä. Ks. HelHO R 18/1193 (30.08.2019), s. 39; VaaHO R 18/363 (18.02.2019), s. 5–6.

Perustelutapa ei pyri mallintamaan ja arvioimaan nimenomaan anonyymin tekijän tietoisuutta, vaan luo tahallisuusarviointia varten täysin uuden ja todellisuudesta irrotetun tietoisuuden. Malli ei pysty vastaamaan kysymykseen: miksi anonyymin tekijän positiossa olevan henkilön on pitänyt olla tietoinen niistä seikoista, joihin tahallisuus nyt perustetaan? Vaikka teko todettaisiin tahalliseksi, en näe lain esitöiden sisältämän edellytyksen teon rangaistavuudesta myös (anonyymin) rikoksentekijän kohdalla täyttyvän, koska arvioinnissa ei ole pyritty käyttämään rikoksentekijän tahdonmuodostusta. Tämän seurauksena hallituksen esityksessä asetettujen anonyymin vastuun edellytysten täyttyminen on kiistanalaista.²⁶⁸

Toiseksi konkreettisen anonyymin tekijän tietoisuudesta irtaantumisesta seuraa ongelmia selonottovelvollisuuden soveltamisessa. Tiedon jakautuessa oikeushenkilön sisällä on selonottovelvollisuuden soveltaminen käytännössä pakollista peittämisperiaatteen noudattamiseksi. Jos pystymme osoittamaan tekijän olleen tietoinen riittävän merkittävistä seikoista selonottovelvollisuuden synnyttämiseksi, ei tiedon kumuloimiseen nojautuminen ole tarpeen – tällöinhän tahallisuus rakentuu selonottovelvollisuuden laiminlyömisen varaan. Selonottamisvelvollisuuden syntyminen edellyttää kuitenkin sitä, että henkilö on tiedostanut riittävän merkittävän seikan tai seikkoja, jotta hänen voidaan edellyttää ottavan asiasta tarkemmin selvää. Kun irtaudumme konkreettisesta anonyymistä tekijästä tahallisuusarvioinnissa käytettävän tietoisuuden konstruoimisessa, emme pysty perustelemaan selonottovelvollisuuden syntymistä, koska emme kykene yhdistämään kollektiivisessa tietoisuudessa ollutta informaatiota arvioituun tekijään.

Kolmanneksi tiedon suora yhteen laskeminen johtaa eri kokoisten yhtiöiden eriarvoiseen kohteluun. Yhtiön koon kasvaessa myös sen kollektiivisesti omaksuman tiedon määrä kasvaa ja toisaalta liiketoimintojen – ja samalla tiedon – luontainen eriyttäminen ja lokeroiminen lisääntyy. Kollektiivisen tiedon summaaminen johtaisi suurien yhtiöiden kohdalla ennakoimattoman suureen konstruoitavaan tietoisuuteen, kun huomioon otettavia yhtiön palveluksessa olevia henkilöitä on satoja, jopa tuhansia. Yhtiön toiminnassa on voinut tapahtua rikos monen asian yhteisvaikutuksen seurauksena, jolloin yksikään työntekijä ole ollut tietoinen merkityksellisistä rikoksen liittyneistä seikoista. Tällöin yksikään yksittäinen työntekijä ei ole ollut selonottovelvollisuuden edellyttämällä tarkkuudella tietoinen rikoksen tunnusmerkeistä. Tästä huolimatta tiedon suora summaaminen johtaa rikosedellytyksen täyttymiseen, kunhan syyttäjä pystyy näyttämään, että edes joku yhtiössä on tiedostanut

---

²⁶⁸ ks. He 95/1993 vp, s. 34.

kyseiset seikat. Tästä seuraa riski, että anonyymistä syyllisyydestä muodostuisi oikotie oikeushenkilön rangaistuvastuuseen.²⁶⁹ Suurien yhtiöiden kohdalla on siten vaarana, että rikosedellytyksen täyttymisestä tulee ikään kuin automaatiota. Tällöin oikeushenkilöiden rangaistusvastuun arvioiminen jäisi käytännössä vain moite-edellytyksen varaan.²⁷⁰

Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että suurten yhtiöiden rikosoikeudellinen vastuu ratkeaa organisaatiohuolimattomuuden arvioinnilla.²⁷¹ Lopputulos olisi tällöin pitkälti CES-doktriinin mukainen, ja luvussa 4.2 todetulla tavalla CES-malli ei yksinään sovellu rikosoikeudellisen vastuun arviointiperusteeksi.

Kokonaisuutena tiedon suora kumuloiminen tarkoittaisi rikosedellytyksen lähes automaattista täyttymistä tilanteessa, jossa rikoslaissa tarkoitettu teko on tapahtunut oikeushenkilön toiminnassa. Tahallisuuskysymyksiin vastattaisiin myös tavalla, joka ei sellaisenaan sovellu suomalaiseen rikosoikeuteen. Toisaalta näen edellä kuvatun kaltaisen järjestelmän, jossa rikosedellytys täyttyy aikaisempaa kevyemmin, luovan oikeushenkilöille suuremman intressin järjestää toimintansa tavalla, jolla moite-edellytys jää täyttymättä. Tämä puolestaan näkyisi yhtiöiden huolellisempina toimintana harjoittaessaan liiketoimintaa. En kuitenkaan näe tiedon suoraa kumuloimista oikeana tapana konstruoida anonyymin tekijän tietoisuutta. On kyettävä luomaan linkki organisaation piirissä olevan tiedon ja (anonyymin) tekijän välille.

5.2.2.2 Oletukset tiedonkulusta oikeushenkilön sisällä

Vaihtoehtona tiedon suoralle kumuloimiselle kykenemme rakentamaan tekijän tietoisuuden tekemällä oletuksia oikeushenkilön sisäisestä tiedonkulusta. Olettamalla tiedon kulkevan organisaation sisällä, pystymme käyttämään oikeushenkilön kollektiivisessa tietoisuudessa olleita seikkoja anonyymin tekijän tietoisuuden konstruoinniseksi. Lopputulos tiedon suoraan yhteen laskemiseen verrattuna on hyvin samankaltainen. Keskeinen ero on, että nyt edellytetään erityistä näyttöä sen oletuksen tueksi, että anonyymi tekijä on tosiasiaassa ollut tietoinen organisaatiossa olleesta informaatiosta. Tämän perustelutavan omaksuminen jättäisi myös ratkaisun KKO 2021:6 vähemmän alttiiksi kritiikille siitä, mitä tekijä on de facto voinut tiedostaa ja mieltää.

---

²⁶⁹ Korkka-Knuts 2023, s. 16–17.

²⁷⁰ Suuri yhtiö on voinut toimia siltä edellytettävällä huolellisuudella, mutta sen suuren koon vuoksi tietoa on jakautunut sen eri osastojen välillä, mahdollistaen rikoksen tapahtumisen. Tällöin rikosedellytys täyttyisi, mutta yhtiötä ei voida moittia – ja sen seurauksena rangaista – toiminnastaan.

²⁷¹ Anonyymissä syyllisyydessä moite-edellytyksen täyttyminen perustetaan käytännössä organisaatiohuolimattomuuden varaan. Ks. luku 3.2.2.

Oikeushenkilöille on asetettu velvollisuus järjestää toimintansa tavalla, joka mahdollistaa tiedon tehokkaan kulkemisen oikeushenkilön sisällä.²⁷² Oletuksia tiedonkulusta kuvastaa esimerkiksi se, että osakeyhtiön katsotaan tulevan tietoiseksi haasteesta tai muusta tiedoksiannosta, kun se on annettu tiedoksi määrätylle johtohenkilölle (OYL 24:5.1) tai tietyin edellytyksin yhtiön palveluksessa olevalle ei-johtohenkilölle (OYL 24:5.2).²⁷³ Vaikka korkein oikeus ei ratkaisussa 2021:6 ottanut kantaa siihen oliko asia de facto näin, katsoi se rangaistusvastuun näkökulmasta olevan riittävän todennäköistä, että yhtiöstä löytyi yksittäinen rikoksenteijä, jolla oli rikoksen tekemiseen vaadittu tietoisuus.²⁷⁴ Näen yksittäisen tekijän tietoisuuden noteeraamisen puoltavan johtopäätöstä, että korkein oikeus ei kannassaan ole tukeutunut suoraan tiedon kumuloimiseen, vaan tekee sen välillisesti oletuksella tiedon kulusta organisaation sisällä. Tiedonkulkuun nojaava perustelutapa on myös paremmin linjassa Suomessa omaksutun nominalistisen ja yksittäisen luonnollisen henkilön toimintaan nojaavan peruseriaatteen kanssa kuin tiedon suora summaaminen anonyymin tekijän tietoisuuden konstruoimiseksi.²⁷⁵

Olettamalla tiedon kulkevan organisaation sisällä, pystymme johtamaan anonyymin tekijän tietoisuuden siitä, mitä oikeushenkilön tiedossa on kollektiivisesti ollut. Puhtaiden oletusten sijasta tosin edellytetään näyttöä siitä, että tieto tosiasiallisesti liikkuu yhtiön sisällä. Se, kuinka lähellä tiedon suoraa kumuloimista tämä tiedon kulkuun perustuva malli lopulta on, ratkeaa tiedon kulusta edellytettävän näytön perusteella. Tekemällä vahvoja oletuksia tiedon kulusta, pääsemme käytännössä kumulatiivista tietoisuutta vastaavaan lopputulokseen. Tällöin kohtaamme samat kritiikinaiheet koskien potentiaalista ankaraa vastuuta ja erikokoisten yhtiöiden eriarvoista kohtelua. Tämän perustelutavan etuna näen kuitenkin sen, että jo pelkkä tiedonkulun noteeraaminen anonyymin tekijän tietoisuudessa linkittää tahallisuusarvioinnin paremmin suoraan tuntemattomaksi jääneeseen tekijään täysin abstraktin tietoisuuden sijasta.

---

²⁷² Korkka-Knuts 2022b, s. 360.

²⁷³ HE 109/2005 vp, s. 209. Lainkohdan tarkoittamia johtohenkilöitä ovat yhtiön hallituksen jäsenet ja varajäsenet, toimitusjohtaja sekä muut henkilöt, joilla on OYL:n nojalla oikeus edustaa yhtiötä. Vastaava säännös on annettu myös tiedoksiannosta avoimelle tai kommandiittiyhtiölle.

²⁷⁴ KKO 2021:6, kohdat 39 ja 57. Samaan problematiikkaan on kiinnittänyt huomiota myös Matikkala. Ks. Matikkala 2021, s. 346.

²⁷⁵ Vrt. Korkka-Knuts 2023, s. 8–9, joka katsoo korkeimman oikeuden soveltaneen kumulatiivista anonyymiä vastuuta ("kumulatiivt anonymt ansvar"). On kuitenkin tärkeää todeta, että Korkka-Knuts liittyy kumulatiivisen anonyymin vastuun oikeushenkilön käsittelemiseen rikoksenteijänä. Oikeushenkilön asemasta rikosoikeudellisena toimijana tässä tutkimuksessa ks. luku 5.3.

Pelkkiin oletuksiin nojaavan mallin heikkoutena on liian optimaalinen kuva tiedon kulkemisesta oikeushenkilön organisaatiossa. Se ei ota huomioon yrityskohtaisesti esiintyviä pullonkauloja tiedonkulussa tai toisaalta tiedon mahdollista vääristymistä sen kulkiessa yhtiön sisällä. Onkin hyvin mahdollista, että oikeushenkilön palveluksessa olevan henkilön tiedossa oleva seikka ei ole tekohtekellä ollut tekijän tiedossa taikka se on matkan varrella vääristynyt johtaen tekijän erehtymiseen rikoksen tosiseikoista. Oikeusvarmuuden kannalta onkin siten edellytettävä jonkinasteista näyttöä siitä, että anonyymin tekijän on pitänyt olla tietoinen tahallisuuden luovasta seikastosta. Tarvittava näyttö voi perustua joko anonyymin tekijän asemaan, tosiasialliseen näyttöön tiedon kulkemisesta taikka näiden yhdistelmään. Vaikka yksittäistä tekijää ei saataisikaan selvitettyä, on tekijän aseman paikantaminen mahdollista tapahtuneen rikoksen perusteella. Tällöin organisaation strukturista pystytään päättelemään, millaista tietoa kyseisessä asemassa olevat henkilöt vastaanottavat. Todisteena tiedon tosiasiallisesta kulkemisesta yhtiön sisällä voi käytännön tilanteessa toimia näyttö siitä, että useampi henkilö organisaation sisällä on ollut tietoinen määrätystä seikasta. Kun jokin seikka on ollut laajasti tiedossa oikeushenkilön organisaatiossa, on oletus sen kulkeutumisesta myös anonyymiksi jääneen tekijän tietoon perusteltu.

Tahallisuusarvioinnissa käytettävän tietoisuuden taso ja sen rakentamisen perusteleva ei ole mallin ainoa ongelma. Toiseksi ongelmia liittyy myös edellytettävään tahallisuuden tasoon. Näkemykseni mukaan selonottovelvollisuuden soveltaminen myös anonyymin tekijän kohdalla on oikeutettavissa, mikäli tiedon kulkemisesta on esitetty näyttöä edellä kuvatulla tavalla. Selonottovelvollisuuden käyttämisen perusteleva on kuitenkin haastavaa, mikäli tällaista näyttöä ei ole, vaan tekijän tietoisuus on konstruoitu pelkkiin oletuksiin tehokkaasta tiedonkulusta yhtiön sisällä. Vaikka tiedonkulusta olisikin esitetty näyttöä, tuntuu todennäköisyystahallisuuden 50 prosentin alaraja betoniin valetun sijasta veteen piirretyltä, kun tekijän tahallisuus rakennetaan selonottovelvollisuuden laiminlyönnin sekä tiedon kulkua koskevien oletusten varaan. On myös ajateltavissa, että käytännön soveltamistilanteessa jo lähtökohtaisesti joustavalta tuntuvasta tahallisuuden alarajasta joustaa vielä enemmän, kun arviointi kohdistuu anonyymiin, teoreettiseen rikosentekijään eikä todelliseen luonnolliseen henkilöön. Näin on, vaikka anonyymi tekijä nauttii vastaavaa suojaa kuin tunnistettu ja yksilöity vastaaja.²⁷⁶ Tästä huolimatta kynnyksellä tahallisuuden alarajasta poikkeamiselle voi tuntua matalammalta, kun toiminnalla ei loukata luonnollisen henkilön oikeuksia.

---

²⁷⁶ HE 95/1993 vp, s. 34.

Kritiikinaiheista huolimatta voimme todeta, että voimassa olevan lainsäädännön valossa tuntemattomaksi jäänen tekijän tahdonmuodostus on mahdollista konstruoida tavalla, joka täyttää rikosedellytyksen, vaikka tieto olisikin jakautunut useamman henkilön välille oikeushenkilön organisaatiossa. Tämä perustelutapa – yleisesti anonyymien syyllisyyden tavoin – ei kuitenkaan kestä kriittistä tarkastelua syyllisyysperiaatteen näkökulmasta. Tämä tapa ei myöskään ratkaise arviointia ympäröivää epävarmuutta, vaan vain siirtää rimaa kohti ankarampaa vastuuta. Käytännön soveltamistilanteissa tulee olemaan yhä ongelmia rajatapauksissa. Vaikka malli mahdollistaa rikosedellytyksen dynaamisemman täyttymisen, mahdollisiksi jäävät yhä tilanteet, joissa yhtiö on tarkoituksenmukaisesti järjestänyt toimintansa tiedon lokeroimiseksi ja rangaistusvastuun välttämiseksi. Niin kauan, kun oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytyksenä on luonnollisen henkilön rangaistava teko – oli se tunnetun tai anonyymien henkilön tekemä – liittyy vastuun arviointiin vääjäämättä kritiikille alttiita puolia. Mikäli haluamme noudattaa tätä kriteeriä, joudumme hyväksymään sen mahdollisuuden, että yhtiöt voivat tarkoituksellisesti manipuloida tiedon kulkemista organisaatiossaan vastuun välttämiseksi. Tehokkaan rangaistusvastuun toteuttaminen tilanteessa, jossa tietoa on lokeroitu edellyttää puolestaan kriteeristä joustamista ja irtaantumista yksilöllisen vastuun edellyttämisestä. Epäkohdan korjaaminen näyttäisi siten tarkoittavan askeleen ottamista kohti oikeushenkilön kohtelemista rikosentekijänä – tätä käsittelenkin seuraavaksi.

5.3 Oikeushenkilö rikosoikeudellisena toimijana

5.3.1 Onko oikeushenkilön käsitteleminen rikosentekijänä mahdollista?

Kuten edellä on jo todettu, suomalainen rikosoikeusjärjestelmä on rakennettu nominalistiselle perustalle, jonka mukaan ainoastaan luonnolliset henkilöt kykenevät tekemään rikoksia. Tämä rajoittaa oikeushenkilön saattamista vastuuseen, kun rangaistavuuden edellytykset eivät yksittäisen luonnollisen henkilön rangaistusvastuuseen eivät täyty. Yksi ratkaisuvaihtoehto on pitää oikeushenkilöä eräänlaisena rikosoikeudellisena toimijana tai jopa rikosentekijänä. On myös aiheen huomauttaa, että kotimaisen oikeudellisen kirjallisuuden ja tuomioistuinten ratkaisujen perusteluiden grammaattisista valinnoista on havaittavissa irtaantumista luonnollisen henkilön tekemästä rikoksesta. Useammassa ratkaisussa ja juridisessa kirjoituksessa puhutaan rikoksen ”tapahtumisesta” rikoksen ”tekemisen” sijasta.²⁷⁷ Rikos siis

²⁷⁷ Ks. HE 95/1993 vp, s. 34 ja 37; I-SHO R 16/73 (25.08.2016), s. 26; VaaHO R 18/363 (18.02.2019), s. 3–6; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 369–370 ja 375. Vrt. RL 9:3.1.

vain ikään kuin itsestään tapahtuu oikeushenkilön toiminnassa ilman varsinaista tekijää. Seuraavaksi tulen arvioimaan, voitaisiinko oikeushenkilöitä pitää idean vastaanottamasta kritiikistä huolimatta rikoksenteijänä suomalaisessa rikosoikeudellisessa järjestelmässä.

Organisatorisen syyllisyyden sallivien järjestelmien kohtaaman kritiikin yhteinen tekijä on se, että luonnollisen henkilön syyllisyys poikkeaa organisatorisesta syyllisyydestä.²⁷⁸

Suomalaiseen rikosoikeuteen sovellettuna voimme jakaa kritiikin kolmeen osaan: 1) oikeushenkilö ei ole sen palveluksessa toimivista luonnollisista henkilöistä irrallinen toimija; 2) oikeushenkilö ei kykene muodostamaan omaa itsenäistä tahtoaan; ja 3) oikeushenkilö ei vastaa syyllisyysperiaatteeseen sisään rakennetusta kuvaa rationaalisesta ihmisestä.

Luonnollisten henkilöiden ja oikeushenkilöiden välisten eroavaisuuksien ei kuitenkaan tarvitse automaattisesti tarkoittaa, että oikeushenkilöä ei voida käsitellä rikoksenteijänä.

Suomessa Korkka-Knuts on tarkastellut yhtiöiden potentiaalista tekijäasemaa ja todennut olevan mahdollista, että oikeushenkilöitä käsitellään rikoksenteijöinä,²⁷⁹ tai vähintään luonnolliseen henkilöön verrattavissa olevina ”rikosoikeudellisina toimijoina”.²⁸⁰

Oikeushenkilön rikosoikeudellisen toimijuuden puolesta puhuvat useat seikat, eikä teorian omaksuminen edellytä suuria muutoksia suomalaisen rikosoikeuden jäsentämisessä.²⁸¹ Useat maat ovat myös onnistuneet kiertämään perinteisen rikosoikeuden asettamat dogmaattiset esteet ja pitävät myös oikeushenkilöitä rikoksenteijöinä.²⁸²

Ensimmäisen kritiikinaiheen vastaisesti yhtiöitä voidaan pitää niiden puolesta toimivista luonnollisista henkilöistä irrallisina moraalisisina toimijoina.²⁸³ Oikeushenkilön syyllisyyden kontekstissa moraalinen toimijuus voidaan Arnoldin ja Frenchin mukaan perustaa jaettuun aikomukseen. Käsite perustuu useamman henkilön väliseen yhteiseen suunnitelmaan, jonka rakenne muotoutuu yhtiön edustajien risteävistä asenteista ja organisaation sisäisestä päätöksentekorakenteesta.²⁸⁴ Jos haluamme etsiä verrokkia luonnollisen henkilön intentiosta, voi yhtiön päätöksentekoa verrata ihmismieleen, jossa vastaavasti on erisuuntaisia asenteita,

²⁷⁸ Gobert 1994, s. 407. Ks. myös Velanquez 1983, s. 9.

²⁷⁹ Korkka-Knuts 2023, s. 16–17.

²⁸⁰ Korkka-Knuts 2022b, s. 347.

²⁸¹ Korkka-Knuts 2022b, s. 347–349, 355, 360–362.

²⁸² Gobert – Pascal 2011, s. 4. Oikeushenkilön käsitteleminen rikoksenteijänä on yleisempää common law -maissa, joista enemmistö pitää oikeushenkilöitä rikoksen tekemiseen kykenevinä entiteetteinä. Civil law -maista esimerkiksi Italia ja Hollanti pitävät oikeushenkilöitä rikoksenteijöinä.

²⁸³ Korkka-Knuts 2022b, s. 350–353.

²⁸⁴ Arnold 2006, s. 284 ja 287–288; French 1979, s. 207. Aiemmin French on puhunut myös moraalisisista henkilöistä (”moral persons”), mutta on myöhemmin luopunut termin käytöstä. Ks. myös Manning 1984.

ja yksilön toiminta kuvastaa näiden asenteiden painotuksia ja summaa.²⁸⁵ Yhtiölle rakennettavaa tahtoa ei myöskään voida suoraan palauttaa yhdenkään luonnollisen henkilön tahtoon päätöksenteon kollektiivisuuden vuoksi. Kriitikistä huolimatta päädyn sille kannalle, että yhtiöt ovat luonnollisista henkilöistä irrallisia moraalisia toimijoita. Vaikka yhtiöt voivat toimia yksinomaan edustajiensa välityksellä, eivät edustajien toimet ole itsenäisiä päätöksiä, vaan ennemmin ilmentävät yhtiön kollektiivista tahtoa. Oikeushenkilö ei siten ole pelkästään sen edustajien yksilöllisten intentioiden ja tekojen summa, vaan muodostaa kollektiivisen toimijan, jonka itsenäinen tahto ohjaa sen edustajien toimintaa sen edustajina.

Itsenäisen moraalisen toimijan käsitteeseen liittyy läheisesti kyky toimia tahallisesti. Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa kantaa oikeushenkilöiden sopimattomuudesta rikosentekijäksi perustellaan yleensä toteamuksella, että oikeushenkilöillä ei ole rikosoikeuden edellyttämää kykyä toimia tahallisesti.²⁸⁶ Perinteisen näkemyksen haastavan kannan mukaan yhtiöt pystyvät muodostamaan itsenäisen tahtonsa, mikä tekee yhtiöistä kykeneviä toimimaan syyksiluettavuuden tarkoittamalla tavalla tahallisesti tai huolimattomasti. Suomalaisessa rikosoikeudessa tahallisuuden käsite sisältää tiedollisen (kognitiivisen) elementin ja (volitiivisen) tahtoelementin.²⁸⁷ Edellinen viittaa teon olosuhteiden mieltämiseen tietynlaisiksi ja tunnusmerkistön mieltämisen vähintään mahdolliseksi. Jälkimmäinen elementti käsittää tekijän intentionaalisen suhtautumisen toimintansa seurauksiin. Individualistista linjaa edustavat tutkijat sitovat tahdon ja sitä kautta tahallisuuden yksinomaan mentaaliseen tilaan ja ihmismieleen.²⁸⁸ Tämä argumentaatiomalli on kuitenkin perustellusti kyseenalaistettavissa.²⁸⁹ Edellä käsitellyllä tavalla oikeushenkilöt pystyvät nimittäin mieltämään asioita sekä muodostamaan oman itsenäisen tahtonsa edustajiensa välityksellä. Yhtiön edustajien edellytetään tuovan uuden seikan koko yhtiön tietoon, ja kun tällaista uutta tietoa kumuloituu eri suunnista, muodostuu se yksittäiseksi tiedolliseksi tilaksi yhtiössä.²⁹⁰ Tämä luo oikeushenkilölle mahdollisuuden mieltää asioita kognitiivisen kriteerin tarkoittamalla tavalla. Tämän kantaa mukailevia lausuntoja löytyy

---

²⁸⁵ Esimerkiksi luonnollisen henkilön harkitessa varkautta, oletetaan tämän punnitsevan rikoksella saavutettavia hyötyjä, kiinnijäämisen todennäköisyyttä ja rangaistuksen laatua. Yksilön mielessä painivat yhtäältä halu saada helppoa rikollista hyötyä ja toisaalta tahto toimia moraalisesti oikein.

²⁸⁶ ks. esim. Alvesalo-Kuusi – Lähteenmäki 2016, s. 56

²⁸⁷ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2020, s. 264.

²⁸⁸ Velanquez 1983, s. 6–10.

²⁸⁹ Korkka-Knuts 2022b, s. 353.

²⁹⁰ Korkka-Knuts 2022b, s. 357–358; Hess 2014, s. 213.

myös hovioikeuksien ratkaisukäytännöstä.²⁹¹ Tahallisuuden toisen elementin kohdalla hyväksyn Kendy Hessin ajatuksen, että yhtiöiden toimintaa ohjaavat ja motivoivat niiden omaksumat tahtotilat ja uskomukset.²⁹² Yhtiöt muovaavat omaa toimintaansa luodessaan budjetteja ja liiketoimintasuunnitelmia. Yhtiöt kykenevät tahtomaan eri asioita ja muokkaavat omaa toimintaansa näiden tavoitteiden saavuttamiseksi.²⁹³ Täten yhtiöt täyttävät toiminnassaan myös volitiivisen elementin ja kykenevät toimimaan rikosoikeuden tarkoittamalla tavalla tahallisesti.²⁹⁴

Syyllisyysperiaatteen mukaan rankaiseminen on perusteltavissa ainoastaan, kun rikoksenteijällä on ollut toisintoimimismahdollisuus.²⁹⁵ Syyllisyysperiaatteeseen on nivottu yhteen ihmiskäsitys rationaalisesta toimijasta. Periaatteen mukaan rangaistavuus edellyttää, että rangaistavaksi säädetty teko on tehty vapaasta tahdosta ja tekijä kykeni ymmärtämään sen merkityksen. Näin ollen traditionaalinen syyllisyysperiaate vaikuttaa ensikuulemalla varsin ongelmalliselta oikeushenkilön rangaistusvastuuseen yhteensovitettavaksi.²⁹⁶ Oikeushenkilöön ei kuitenkaan tarvitse soveltaa perinteistä syyllisyysmoitetta. Hallituksen esityksessä tuodaan perinteisen syyllisyysperiaatteen rinnalle oikeushenkilöllinen syyllisyysmoite. Tämän oikeushenkilön syyllisyysmoitteen ei tarvitse vastata täysin luonnollisen henkilön syyllisyyttä, ja hallitus on jättänyt sen muotoutumaan yhteiskunnallisen kehitystarpeen mukaan.²⁹⁷ Edellä käsitellyllä tavalla oikeushenkilöt kykenevät muodostamaan oman itsenäisen tahtonsa. Yhtiöt kykenevät myös refleктоimaan ja muuttamaan omaa tahtotilaansa ja täten muokkaamaan omaa toimintaansa.²⁹⁸ Näin ollen pystymme argumentoimaan, että oikeushenkilöillä on syyllisyysperiaatteen edellyttämä toisintoimimismahdollisuus. Anteeksiantoperusteita voidaan hallituksen esityksen mukaan soveltaa myös oikeushenkilöihin, ja näin on tehty myös käytännössä esimerkiksi ratkaisussa KKO 2021:6, jossa korkein oikeus arvioi kieltoerehdyksen soveltumista oikeushenkilön toimintaan. Anteeksiantoperusteen soveltumisen arvioimisen on ymmärrettävä tarkoittavan

---

²⁹¹ HeHO R 16/1677 (29.06.2018), s. 21. Ratkaisussa hovioikeus on todennut, että ”yhtiö on tietoisena [...] laiminlyönyt” velvollisuuksiaan.

²⁹² Hess 2014, s. 215. Ks. myös Dretske 1988, s. 127.

²⁹³ Korkka-Knuts 2022b, s. 360–361.

²⁹⁴ Vrt. Jaatinen 2000, s. 103.

²⁹⁵ Nuutila 1997, s. 74; Frände 2012a, s. 167; Melander 2016, s. 142; Tapani – Tolvanen - Hyttinen 2019, s. 339–346.

²⁹⁶ Velanquez 1983, s. 9.

²⁹⁷ HE 95/1993 vp, s. 5 ja 17.

²⁹⁸ Arnold 2006, s. 291.

sitä, että oikeushenkilöillä on vaadittava ymmärryskyky käsittää rikosta ympäröivät olosuhteet.²⁹⁹

5.3.2 Käytännön soveltaminen

Käytännön soveltamistilanteessa rikoslain tarkoittaman tahallisuuden alarajan voitaisiin katsoa ylittyvän oikeushenkilön kohdalla, mikäli 1) yhtiöllä olevien tietojen perusteella voidaan vaara rikoksen syntymisestä katsoa vähintään varsin todennäköiseksi ja 2) yhtiö on pitänyt rikoksen tapahtumista vähintään varsin todennäköisenä.³⁰⁰ Tahallisuusarvioinnista tekee omanlaatuisen ja haastavan se, että tieto on yhtiössä usein jakautunut eri henkilöiden välille. Arviointiapua käytännön tilanteisiin voidaan kuitenkin hakea edellä käsitellystä anonyymin tekijän tahdonmuodostuksen arvioinnista. Vastaavasti näyttö oikeushenkilön syyllisyydestä voidaan nyt perustaa objektiivisiin tapahtumaolosuhteisiin ja kokemussääntöihin. Kun selvillä on se, mistä yhtiön on pitänyt olla tietoinen, voidaan kokemussäännöillä selvittää, kuinka suureksi yhtiön on pitänyt mieltää kielletyn seurauksen todennäköisyys.³⁰¹ On myös argumentoitavissa, että korkein oikeus on jo soveltanut kollektiiviseen tietoon perustuvaa tahallisuusarviointia.³⁰² Tämän tulkinnan mukaan anonyymin syyllisyyden arvioinnissa on todellisuudessa kyse ennemminkin oikeushenkilön syyllisyyden arvioimisesta kuin yksittäisen anonyymin tekijän syyllisyyden arvioinnista.³⁰³

Nyt arviointi ei vain ole pistemäistä ja rikoksenteoajankohtaan keskittyvää, vaan aikajänne on pidempi ja olosuhteet moninaisemmat.³⁰⁴ Kritiikkinä on todettava, että tämä eittämättä lisää arvioinnin epävarmuutta. Yhdeksi ongelmaksi muodostuu jälleen näytön alaraja koskien sitä, milloin oikeushenkilön katsotaan mieltäneen määrätyn seikan. Mikäli näytöksi riittää, että seikka on ollut yhden henkilön tiedossa, lähestymme jälleen ankaraa vastuuta erityisesti suurten organisaatioiden kohdalla. Omat ongelmansa luovat myös häiriöt yhtiöiden tiedonkulussa.³⁰⁵ Mahdollinen ratkaisu ongelman korjaamiseksi voisi olla sen henkilöpiirin rajaaminen, jonka mieltämistä seikoista voidaan johtaa oikeushenkilön tietoisuus. Intuitiivisesti tämä rajaus voitaisiin tehdä oikeushenkilön organisaation johtohenkilöihin

²⁹⁹ HE 95/1993 vp, s. 46. Ks. myös Korkka-Knuts 2023, s. 16; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 396–397.

³⁰⁰ Korkka-Knuts 2023, s. 359.

³⁰¹ Korkka-Knuts 2022b, s. 361. Vastaavaa arviointia on tehty myös ratkaisussa KKO 2021:6 (ks. kohdat 30–39).

³⁰² Ks. KKO 2021:6; Korkka-Knuts 2023, s. 8–10.

³⁰³ Korkka-Knuts 2023, s. 12.

³⁰⁴ Korkka-Knuts 2022b, s. 361.

³⁰⁵ ks. Halabi 2016, s. 277–279.

kuten on tehty samastamisessa. Mikäli tähän yhdistettäisiin vaatimus siitä, että määrätty seikka on ollut tai sen on pitänyt olla samansisältöisenä useamman (johto)henkilön tiedossa, vähentää tämä epäilyksiä ankarasta vastuusta ja tiedonkulkuun liittyvistä ongelmista. Tällöin yhtiön katsotaan olleen tietoinen seikasta, mikäli kaksi johtohenkilöä on tiedostanut seikan tai se on ilmaistu yhtiön toiminnassa – esimerkiksi hallituksen kokouksessa tai sähköpostikeskusteluissa – siten, että sen on pitänyt olla laajemmin tiedossa.

Oikeushenkilön tahallisuuden arvioimisen kytkeminen yhtiön johtohenkilöihin on toisaalta paradoksaalista. Samaan aikaan tahallisuus tulee perustaa oikeushenkilön mieltämiin seikkoihin – jotka johdettaisiin organisaation johtohenkilöiden mieltämistä seikoista – kun toisaalta oikeushenkilön oma tahto pitäisi irrottaa sen puolesta toimivista luonnollisista henkilöistä moraalisen toimijuuden varmistamiseksi. Tosin edellytys tiedon laajemmasta tiedostamisesta organisaation sisällä rajoittaa myös tätä kritiikkiä. Kun seikan on tiedostanut useampi johtohenkilö, on paremmin perusteltavissa, että kyse on sellaisesta seikasta, jonka myös oikeushenkilö kollektiivina on tiedostanut. Tietoisuuden sitominen pelkkiin johtohenkilöihin synnyttää kuitenkin uuden ongelman, joka on tunnistettu jo ainakin Yhdysvalloissa.³⁰⁶ Oikeushenkilölle rakennettavan tietoisuuden kiinnittäminen johtohenkilöihin synnyttää tälle eittämättä intressin rajata kriminoivan tiedon tämän johtajien piirin ulkopuolelle – eli organisaatiossa alempana sijaitseville työntekijöille. Henkilöpiirin rajaaminen ei poista kaikkia ongelmia, vaan luo vanhoja ratkaistessaan myös uusia.

Tietyn henkilöpiirin tietoisuuden rinnalle on siten löydettävä toinen oikeushenkilön tietoisuuden perustana toimiva testi. Mahdollinen vastaus voisi olla Diamantisin ehdottama malli, jossa oikeushenkilön piirissä olevasta informaatiosta voidaan vetää johtopäätös oikeushenkilön tietoisuudesta, mikäli: 1) informaatio olisi ollut helposti saatavissa; tai 2) informaatio on ollut ilmeistä.³⁰⁷ Tällöin tuomioistuin voisi pakottavaa päättelyä hyödyntämällä todeta, että yhtiön on täytynyt olla tietoinen tietystä seikasta toisen edellytyksen täytyessä. Lopputulos muistuttaisi tällöin moite-edellytyksen arvioimista, mutta nyt vain soveltuisi oikeushenkilön tietoisuuden konstruointiin. Yhtiön tietoisuus voidaan ”samastaa” johtohenkilöiden tietoisuuteen ja mikäli tämä ei onnistu, tietoisuus voidaan päätellä yhtiössä liikkuneen informaation laadusta ja määrästä.

---

³⁰⁶ Diamantis 2019, s. 341–342.

³⁰⁷ Diamantis 2019, s. 374–380.

Oikeushenkilön käsitteleminen rikoksenteijänä mahdollistaisi tehokkaan rangaistusvastuun toteutumisen, kun tahdonmuodostuksen arvioimiseksi ei enää tarvitse luoda fiktiivistä anonyymiä tekijää. Tietoisuuden konstruoiminen voitaisiin tehdä hyödyntämällä vastaavia prosesseja kuin anonyymissä syyllisyydessä, mutta on kuitenkin virtaviivaisempaa, kun arviointi ei edellytä välikappaleiden käyttämistä. Malliin liittyy kuitenkin merkittäviä ongelmia ja avoimia kysymyksiä – eikä vähiten oikeushenkilön rangaistusvastuun yleisten periaatteiden kehittymättömyyden vuoksi. Käytännön soveltamistilanteisiin liittyvien ongelmien ohella perustavanlaisen esteen asettaa suomalaisen rikosoikeudellisen järjestelmän nominalistisuus. Vaikka suomalaista järjestelmää voisi pitää jo tällaisenaan valmiina oikeushenkilön rikosoikeudelliselle toimijuudelle,³⁰⁸ edellyttäisi muutoksen toteuttaminen suurta periaatteellista uudistusta suomalaisessa rikosoikeudessa.

Kokonaisuutena oikeushenkilön anonyymiin syyllisyyteen perustuva rangaistusvastuu, erityisesti suurten organisaatioiden kontekstissa, jossa tiedon jakautuminen on todennäköisempää, on hankala kysymys ratkaista kaikkia tyydyttävällä tavalla. Rikosoikeuden yleisille periaatteille sekä lainsäädännön eri tulkintakaanoneille annettavat painotukset ratkaisevat lopulta kysymyksen oikeushenkilön rangaistusvastuusta. Voimassa olevan sääntelyn kontekstissa laillisuusperiaate asettaa viimesijaisen rajan: sen, että oikeushenkilön toiminnassa on tehty rikos – syyttäjän on siten pystyttävä näyttämään toteen yksilöllisen rangaistusvastuun edellytykset, vaikka tekijä jääkin tuntemattomaksi. Nykyinen sanamuoto kuitenkin mahdollistaa vetoamisen selonottovelvollisuuden laiminlyöntiin sekä anonyymin tekijän tietoisuuden dynaamisemman konstruoimisen, mikä raottaa ovea rangaistusvastuun toteutumiselle. Mikäli tavoittelemme tehokasta oikeushenkilön rangaistusvastuuta, voimme avata keskustelua oikeushenkilön käsittelemisestä rikoksenteijänä. Nämä molemmat ratkaisuvaihtoehdot ovat kuitenkin ongelmallisia laillisuus- ja syyllisyysperiaatteiden näkökulmasta. Koska anonyymi syyllisyys kokonaisuutena tuntuu istuvan huonosti suomalaiseen rikosoikeuteen, yksi mahdollisuus olisi seurata Italiaa ja luokitella oikeushenkilön rangaistusvastuu hallinnolliseksi seuraamukseksi. Ainakaan seurausten suuruuden puolesta tämä ei aiheuttaisi ongelmaa hallinnollisten seuraamusten ollessa huomattavasti suurempia esimerkiksi kilpailulainsäädäntöä rikkovalle yhtiölle. Toisaalta tämä ratkaisu on keinotekoinen, enkä näe sitä todellisena ratkaisuna ongelmaan.

---

³⁰⁸ Korkka-Knuts 2022b, s. 362.

6 Johtopäätökset

Anonyymi vastuu on tarkoitettu poikkeussäännöksi, jotta velvollisuuksiaan vakavammin rikkonut oikeushenkilö ei hyötyisi rikkomuksestaan. Nykymuodossaan anonyymi vastuu kuitenkin epäonnistuu tehtävässään. Anonyymi vastuu on ikään kuin pakotettu kompromissi nominalistista järjestelmää kannattavien ja mahdollisimman tehokkaan rikosoikeudellisen järjestelmän haluavien välillä. Kompromissin asemaa kuvaa mielestäni hyvin myös se, että ratkaisu ei tyydytä kumpaakaan puolta. Anonyymi syyllisyys ei ”yksinkertaisemmassa” muodossakaan – eli tilanteessa, jossa tekijöiden piirin on suhteellisen rajattu ja tapahtunut rikos kyetään objektiivisin havainnoin paikallistamaan – kestä kriittistä tarkastelua, mikäli syyllisyysperiaatteesta ei voida joustaa. Toisaalta se ei myöskään onnistu tilkitsemään sääntelyssä olevaa aukkoa. Lopputulos on siten voimassa olevan rikosoikeudellisen järjestelmämme periaatteiden kanssa ristiriitainen sääntelytapa, joka kuitenkin yhä mahdollistaa moitittavammin toimineen oikeushenkilön vapautumisen rangaistusvastuusta juuri toimintansa sääntelyvastaisuuden vuoksi. Pahin skenaario on, että oikeushenkilö pystyisi järjestelmällisesti hajauttamaan ja lokeroimaan tietoa, minkä seurauksena rikosedellytyksen ei katsota täyttyvän ja oikeushenkilö välttää rangaistusvastuun.

Päätutkimuskysymykseni oli: ”Voidaanko oikeushenkilön anonyymiin syyllisyyteen perustuvaa rangaistusvastuuta soveltaa tilanteisiin, joissa tieto on fragmentoitunut organisaation sisällä?” Kysymys on oikeusteoreettisesti latautunut, ja vastauksen etsiminen edellyttää rikoslain tulkintaan vaikuttavien oikeuslähteiden ja yleisten periaatteiden punnintaa. Syyllisyys- ja laillisuusperiaatteiden tulkinnat käytännössä ratkaisevat anonyymien syyllisyyden toteutumisen, sillä joustamaton tulkinta kumman tahansa kohdalla johtaisi anonyymien syyllisyyden soveltamisen estymiseen yleisten periaatteiden vastaisena. Tähän päätutkimuskysymykseen vastaamisessa on hyödynnettävä apututkimuskysymyksiä, joista tehtyjä johtopäätöksiä esitellään ja arvioidaan seuraavaksi.

Ensimmäisenä apututkimuskysymyksenäni pyrin selvittämään sitä, miten tuntemattoman tekijän tahdonmuodostus tulisi konstruoida ja miten sitä arvioidaan voimassa olevan oikeuden valossa? Suomessa tekijöiden tahdonmuodostusta kyetään arvioimaan, vaikka tekijää ei kuultaisi esitutkinnassa tai tuomioistuinkäsittelyssä. Tekijän tahdonmuodostuksen arvioinnissa nojataan tällöin objektiivisiin ja ulkopuoliselle havaittavissa oleviin seikkoihin, jotka kuvastavat sitä, mitä tekijän on täytynyt tietää ja mieltää. Tätä tietoa hyödyntäen voimme kokemussääntöjen avulla vetää myös johtopäätöksiä tekijän suhtautumisesta

rikokseen. Suomalaisessa anonyymiä vastuuta koskevassa oikeuskäytännössä ei kuitenkaan ole sen vähäisyyden vuoksi syntynyt linjaa tuntemattoman tekijän tahdonmuodostuksen arvioimiseksi. Useissa ratkaisuissa anonyymien tekijän tahdonmuodostusta ei ole edes pyritty rakentamaan saatikka arvioimaan.³⁰⁹ Esitin anonyymien tekijän tahdonmuodostuksen konstruomisesta korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 2021:6 nojaten kaksi vaihtoehtoista teoriaa. Ensimmäisen mukaan anonyymien tekijän tietoisuus voidaan suoraan rakentaa summaamalla oikeushenkilön organisaation piirissä oleva informaatio. Tämä yhdysvaltalaisista collective knowledge -mallia muistuttava teoria on kuitenkin vahvasti ristiriidassa syyllisyysperiaatteen kanssa ja johtaa samalla irtaantumiseen konkreettisesti tekijästä, joka on kuitenkin vain jäänyt tuntemattomaksi. Esittämäni vaihtoehtoinen teoria nojaa vahvemmin oletuksiin organisaation sisäisestä tiedonkulusta sekä kokemussäännöistä. Teorian mukaan anonyymien tekijän voidaan katsoa olevan tietoinen oikeushenkilön organisaatiossa olevasta informaatiosta, mutta tietoisuuden edellytyksenä on erityinen näyttö asiasta.

Toinen apukysymykseni liittyi tahallisuuden toteamiseen tuntemattoman tekijän rikoksessa tiedon ollessa fragmentoitunut oikeushenkilön organisaatiossa. Todennäköisyystahallisuuden alaraja on todettu enemmän tai vähemmän joustavaksi, erityisesti talousrikosten kohdalla. Tämän ohella anonyymissä syyllisyydessä on mahdollista soveltaa selonottovelvollisuuden laiminlyöntiä – edellyttäen, että arviointi on pyritty sitomaan konkreettiseen tuntemattomaksi jääneeseen rikoksentekijään. Kun anonyymien tekijän tahdonmuodostuksen dynaamiseen konstruomiseen yhdistetään selonottovelvollisuuden laiminlyönti ja todennäköisyystahallisuuden joustava tulkinta, voi rikosedellytys täytyä, vaikka informaatio olisi lokeroitunut oikeushenkilön organisaatiossa. Tämä tarkoittaa sitä, että yleisten periaatteiden myönteisellä tulkinnalla anonyymi syyllisyys voi toteutua myös voimassa olevan oikeuden kontekstissa.

Kolmantena apututkimuskysymyksenäni tutkin, tulisiko oikeushenkilöä käsitellä rikosoikeudellisena toimijana tai jopa rikoksentekijänä rangaistusvastuun toteuttamiseksi, ja onko se mahdollista suomalaisen rikosoikeuden kontekstissa? Suomessa anonyymi syyllisyys merkitsee itsessään jo askelta kohti oikeushenkilön pitämistä rikoksentekijänä. Ensimmäisen ja kolmannen apukysymyksen arvioimisessa on myös paljon yhteneväisyyksiä, mikä osaltaan tukee sitä johtopäätöstä, että anonyymissä syyllisyydessä on todellisuudessa jo irtaannuttu luonnollisen henkilön rangaistusvastuusta kohti organisatorista syyllisyyttä. Oikeushenkilön

---

³⁰⁹ Ks. Liite 1.

käsitleminen rikoksenteijänä tai eräänlaisena rikosoikeudellisena toimijana mahdollistaisi tehokkaamman ja aukottomamman oikeushenkilön rangaistusvastuun, mutta ei ole voimassa olevan rikosoikeuden kontekstissa mahdollista. Vaikka jo nykydoktriinissa on paljon vastaavaa arviointia ja elementtejä, joita voitaisiin hyödyntää osana oikeushenkilön tekijäaseman arviointia, vaatisi tämän toteuttaminen rikoslain ja -oikeuden merkittävää uudistusta.

Summaten voin todeta, että oikeushenkilö voidaan Suomessa tuomita rangaistusvastuuseen, vaikka tietoa olisi lokeroitu sen organisaatiossa. Rangaistusvastuun toteutuminen on kuitenkin alisteinen yleisten periaatteiden geneettistä ja teleologista tulkintaa. Anonyymi syyllisyys vastuuperusteena on myös edellä käsitellyllä tavalla kaukana ongelmattomasta.

Tuomioistuimet ovat pidättäytyneet sen soveltamisesta eikä sitä niissä harvoissa ratkaisuisa, joissa tuomioistuin on uskaltanut sitä käyttämään, ole sovellettu yhtenäisesti. Tämä ohella näen merkittävän ongelman tuomioistuinten perustelutavassa. Tuomioistuimen ratkaisun perusteluita kirjoitetaan ajatustaloudellisuuden nimissä vain siihen asti kuin kiperän tapauksen ratkaisun vakuuttava ja hyväksyttävä perusteleminen edellyttää.³¹⁰ Näen, että anonyymien vastuun kohdalla tuomioistuimilta tulisi edellyttää kattavampia perusteluita erityisesti tuntemattoman tekijän tahdonmuodostusta koskien. Omat haasteensa luo myös oikeushenkilön toiminnan jääminen taka-alalle sen rangaistusvastuun arvioimisessa. Tämä asetelma olisi useissa rikoksissa perusteltua kääntää toisin päin.³¹¹ Näin on erityisesti anonyymien vastuun kohdalla, jossa ei edes ole konkreettista, olemassa olevaa rikoksenteijää, jonka toimintaa voitaisiin arvioida.

Suomalainen oikeushenkilön rangaistusvastuu on vaikeassa asemassa. Yhtäältä syyllisyysperiaate puoltaisi anonyymi syyllisyyden poistamista kokonaan. Toisaalta yhteiskunnalliset perusteet puoltavat tehokasta rangaistusvastuuta ja anonyymien laajempaa soveltamista. Vaikka tämä tuntuisi olevan mahdollista voimassa olevan oikeuden valossa, on riskinä tilanne, jossa tuomioistuimet korjaavat sääntelyä lainkäyttäjän toimenpitein esimerkiksi alentamalla näyttökynnystä. Lainsäädännössä olevien epäkohtien korjaaminen tulisi jättää lainsäätäjälle. Viimeisenä vaihtoehtona onkin, että lainsäätävä tekee rikoslakia – ja samalla koko suomalaista rikosoikeutta – ravistelevan ratkaisun uudistaa rikoslain 9 luvun ottamalla askeleen kohti oikeushenkilön asemaa rikosoikeudellisena toimijana.

---

³¹⁰ Lahti 2024, s. 1174.

³¹¹ OM 2020, s. 46.